

КОМИТЕТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВО И ИЗГРАДЊУ
НАРОДНЕ ВЛАСТИ ВПАДЕ ФНРЈ

ЗАКОН
О
ДРЖАВЉАНСТВУ

СА КОМЕНТАРОМ

ИЗДАЊЕ „СЛУЖБЕНОГ ЛИСТА ФНРЈ”

ЗБИРКА ЗАКОНА

ФНРЈ

БР. 18

КОМИТЕТ ЗА ЗАКОНОДАВСТВО И ИЗГРАДЊУ
НАРОДНЕ ВЛАСТИ ВЛАДЕ ФНРЈ

ЗАКОН
О
ДРЖАВЉАНСТВУ

СА КОМЕНТАРОМ

1 9 4 8

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1

Коментар саставили
др. Иво Крбек и Негослав Оцоковић

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1

I

**ЗАКОН О ДРЖАВЉАНСТВУ ФЕДЕРАТИВНЕ
НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ СА
КОМЕНТАРОМ И ПРАВИЛНИКОМ ЗА
ИЗВРШЕЊЕ ЗАКОНА**

З А К О Н
О ДРЖАВЉАНСТВУ ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ
РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ*

ГЛАВА I

НАЧЕЛНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1

За грађане Федеративне Народне Републике Југославије постоји јединствено савезно држављанство.

Сваки држављанин народне републике истовремено је држављанин Федеративне Народне Републике Југославије, а сваки држављанин Федеративне Народне Републике Југославије по правилу је и држављанин једне народне републике.

* Закон о држављанству нове Југославије ступио је на снагу 28 августа 1945 године као Закон о држављанству Демократске Федеративне Југославије проглашен 23 августа 1945 године. Тај закон био је са извесним изменама потврђен у смислу чл. 136 Устава ФНРЈ. Његов измењени и пречишћени текст објављен је у „Службеном листу ФНРЈ“ бр. 54 с. 5 јула 1946 године као Закон о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије од 1 јула 1946 године. Закон је ступио на снагу даном објављивања (5 јула, 1946 године). Неке његове одредбе важе већ од 28 августа 1945 године, тј. од ступања на снагу првобитног текста, што је изричито истакнуто у прелазним и завршним одредбама закона.

Држављанин Федеративне Народне Републике. Југославије може имати држављанство само једне народне републике.

Принцип јединства савезног држављанства и држављанства народне републике, изражен у чл. 48 ст. 1 Устава ФНРЈ, овде се поближе разрађује. Према пропису ст. 2 овог члана важе правна правила: 1) да нико не може бити држављанин било које народне републике а да истовремено није и савезни држављанин (потврда принципа јединственог савезног држављанства из ст. 1 овог члана); и 2) да нико не може бити савезни држављанин а да истовремено није држављанин народне републике. Али док прво правило важи без изузетка, код другог се допушта један изузетак, ради чега се у ст. 2 овог члана и каже да је сваки држављанин ФНРЈ по правилу и држављанин једне народне републике. На тај изузетак упућује закон у чл. 3 ст. 2 а место где се о њему посебно говори налази се у чл. 11 ст. 3 закона. Међутим, иако се допушта тај изузетак од правила, ипак се тиме не крши принцип јединства савезног и републиканског држављанства, јер ће и такав савезни држављанин, који одмах не стиче држављанство народне републике ипак накнадно моћи стећи држављанство народне републике према одредбама чланова 29—31 закона (в. чл. 11 ст. 3 закона, при крају).

Коначно у овом члану (ст. 3) истакнуто је и начело да сваки држављанин ФНРЈ може имати држављанство само једне народне републике (принцип искључивости). Ако би у погледу истог грађанина постојале претпоставке за држављанство две или више народних република, у том случају ради се о спору по ст. 1 чл. 34 закона, који се мора окончати тако да се само једно држављанство народне републике мора утврдити.

Због начела изражених у овом члану неће се посебно водити евиденција држављана ФНРЈ а посебно евиденција држављана појединих народних република, већ ће се водити само једна једина евиденција у књигама народних република (чл. 1 Правилни-

ка за извршење Закона о држављанству ФНРЈ од 25 новембра 1946 године „Службени лист“ бр. 98/46). Ко води ту евиденцију одређује чл. 2 ст. 1 правилника. У погледу евиденције држављана ФНРЈ који живе у иностранству в. чл. 2 ст. 2 правилника.

Члан 2

Држављанство Федеративне Народне Републике Југославије искључује истовремено држављанство сваке друге државе.

У погледу питања држављанства Федеративне Народне Републике Југославије меродавни су домаћи правни прописи и међународни уговори.

У ст. 1. овог члана долази до изражаја начело апсолутности држављанства, које искључује истовремено држављанство сваке друге државе. Искључива важност прописа о држављанству не дозвољава никакву примену прописа које друге државе у стварању држављанства. Према томе, ако би се радило о двоструком или вишеструком држављанству (а ти су случајеви у пракси могући услед неједнакости начела на којима почивају закони о држављанству појединих држава) и ако би једно од тих држављанстава било држављанство ФНРЈ, по нашем закону може се начелно признати само држављанство ФНРЈ. Из тога излази да се једно лице, дск се према одредбама нашег закона мора сматрати држављанином ФНРЈ, не може пред домаћим органима позивати на које страно држављанство и отуда извучити извесне личне користи. Исто тако држављанство ФНРЈ губи се само на начин који је у закону прописан и док се тим начином не изгуби свако се сматра искључиво држављанином ФНРЈ, без обзира да ли се неко, према прописима неке друге државе, сматра и њеним држављанином.

Треба, међутим, имати у виду да питања која се тичу држављанства ФНРЈ, иако их у првом реду суверено регулише наша држава, ипак могу, осим у домаћим правним прописима, бити регулисана и у

међународним уговорима са једном или више држава, у којима се утврђују посебна начела за решавање разних питања која се односе на држављанство. Стога су и одредбе таквих уговора, које је ратификовала наша држава, меродавне за питања држављанства као и наши домаћи правни прописи.

ГЛАВА II

СТИЦАЊЕ И ГУБИТАК ДРЖАВЉАНСТВА

И д е о

Стицање држављанства

Члан 3

Држављанство ФНРЈ се стиче:

- 1) пореклом;
- 2) рођењем на подручју Федеративне Народне Републике Југославије;
- 3) прирођењем (подмаћењем, натурализацијом); и
- 4) по одредбама међународних уговора.

Савезно држављанство и држављанство народне републике стичу се у напред наведеним случајевима заједно, изузимајући случај става 3 члана 11 овог закона.

Глава II обухвата језгро читавог закона. Како по нашем праву држављанство ФНРЈ и држављанство народне републике чине органску целину, тако да се она, по правилу, заједно стичу и, у случају губитка држављанства ФНРЈ увек заједно и губе. Зато ова глава једноремено обрађује стицање и губитак оба та држављанства. Питања која су у вези са променом у држављанству ФНРЈ, т. ј. када држављанин ФНРЈ мења само држављанство народне републике, ова глава не расправља. Та питања су нормирана у глави III закона.

Наш закон предвиђа само четири начина на која се стиче држављанство ФНРЈ (ст. 1. овог члана). Других начина стицања, којих има у законодавствима других држава, код нас нема. Треба од тих других начина стицања држављанства које наш закон не познаје нарочито нагласити: удају и позаконење детета. Та два начина стицања држављанства, која је познавала стара Југославија, у нашем закону су отпала као нужна последица његовог начелног става у спровођењу пуне равноправности жене са мушкарцем, односно у давању личне самосталности жени (чл. 24 Устава ФНРЈ), као и у питању уклањања појмовне разлике између законите и незаконите деце, према којој родитељи имају иста права и дужности као и према брачној деци (чл. 26, Устава ФНРЈ).

У овом члану (3) не помиње се ни опција, али се о њој ради у случајевима из чл. 23., 35. ст. 3 и чл. 39. као и у Обавезном тумачењу ст. 1 чл. 37. О њој се говори и при крају чл. 36 у вези са посебним прописима.

Прва три начина стицања држављанства из првог става нормирана су у члану 4—13 закона. Четврти случај стицања (по одредбама међународних уговора) овај закон не расправља, јер он може да буде (и у погледу опсега и у погледу начина уређења овог стицања) предмет појединих међународних уговора, које би склопила наша држава са другим земљама.

Одредба ст. 2 овог члана претставља нужну последицу принципа јединства савезног држављанства и држављанства народне републике, израженог у чл. 1 закона. Оба се та држављанства, изузимајући случај, из ст. 3 чл. 11 закона, увек заједно (истовремено) стичу.

1) Порекло

Члан 4

Пореклом стичу савезно држављанство деца:

- 1) ако су оба родитеља држављани ФНРЈ;

2) ако је један родитељ држављанин ФНРЈ, а деца потичу из брака склопљеног пред органима Федеративне Народне Републике Југославије надлежним по закону о браку;

3) ако је један родитељ држављанин ФНРЈ а један од родитеља с дететом стално борави, или ако се један од родитеља пре него што дете наврши 18 година заједно са дететом стално настани, или ако је и само дете стално настањено или на одгоју у Федеративној Народној Републици Југославији;

4) ако је један родитељ држављанин ФНРЈ, а родитељи и дете које је рођено у иностранству живе у иностранству, па родитељ, држављанин ФНРЈ у року од пет година од дететовог рођења, региструје га код претставништва ФНРЈ у иностранству као држављанина ФНРЈ. Уколико се дете према закону земље где је рођено сматра држављанином ФНРЈ, његово регистравање није обавезан услов за стицање држављанства ФНРЈ.

Ако се накнадно утврди очинство држављанина ФНРЈ, на малолетно дете стране држављанке примењиваће се одредбе овог члана.

У овом члану разрађује се питање стицања држављанства ФНРЈ пореклом (тач. 1 чл. 3 закона). Наш је закон пошао овде од начела крвне везе и порекла (*jus sanguinis* — право крви), за разлику од начела подручја (*jus soli* — право земље) и начела пребивалишта (*jus domicilii*). По одредби овог члана савезно држављанство стичу деца на четири разна начина.

Дете стиче (тач 1 овог члана) држављанство ако су му оба родитеља држављани ФНРЈ. За стицање по овом основу изричито се тражи да оба родитеља буду држављани ФНРЈ и то у моменту рођења детета. Да ли су они наше држављанство имали или не

пре рођења детета није овде важно. Ако би отац таквог детета умро пре његова рођења, биће одлучно да ли је отац био наш држављанин у часу своје смрти а мајка наша држављанка у моменту рођења детета. Аналогно морало би се узети и за дете рођено у законском року по престанку брака. Ако је отац био наш држављанин на дан престанка брака а мајка наша држављанка у часу рођења детета, дете ће стећи наше држављанство у смислу тач. 1 овог члана. При овом начину стицања држављанства није важно да ли се дете родило у нашој земљи или у иностранству. Ако оба родитеља нису држављани ФНРЈ, дете не може стећи држављанство ФНРЈ по овој, већ по једној од наредних тачака (тач. 2, 3 и 4 овог члана). С обзиром на принципе из Устава ФНРЈ (чл. 26) није овде важно да ли се ради о брачној или ванбрачној деци, јер и ванбрачно дете, чији су родитељи држављани ФНРЈ, постаје држављанин ФНРЈ по овој тачки.

За други начин стицања држављанства (тач. 2 овог члана) потребно је: 1) да је било који родитељ (отац или мајка) држављанин ФНРЈ, 2) да је дете рођено у браку (овај начин стицања држављанства не односи се на ванбрачну децу) и 3) да је тај брак склопљен пред органима ФНРЈ који су по нашем Закону о браку надлежни да се пред њима закључи брак. Надлежни органи пред којима се у нашој земљи закључују бракови су народни одбори (чл. 24 Основног закона о браку). Али треба имати у виду и пропис чл. 23 Правилника за извршење Закона о држављанству ФНРЈ, према коме се надлежним органима за склапање бракова сматрају и органи верских заједница (разуме се у нашој земљи), и то само ако се ради о браковима који су склопљени до 9 маја 1946 године. За наше држављане који имају своје пребивалиште или боравиште у иностранству за то су надлежни наши тамошњи конзуларни или дипломатски претставници који врше конзуларне послове (чл. 28 Основног закона о браку). С обзиром на одредбу ове тач. 2 врло је важно за наше исељенике у иностранству, ако хоће да осигурају наше држављанство својој деци, да своје бракове склапају пред тим нашим претставницима.

У вези са тач. 2 овог члана треба подвући одредбу чл. 22 ст. 2 Правилника, према којој се ова одредба (чл. 4 тач. 2) не односи на децу рођену пре 28 августа 1945 год. (дан ступања на снагу Закона о држављанству Демократске Федеративне Југославије). За такву децу њихово се држављанство просуђује према одредбама чл. 35 овог закона, т. ј. њихово ће се држављанство утврђивати према прописима Закона о држављанству старе Југославије из 1928 године. У вези са чл. 35 закона је и одредба из чл. 38 закона.

За случај стицања држављанства пореклом по тач. 3 овог члана (који једнако важи за брачну и ванбрачну децу) основна је претпоставка да је један родитељ држављанин ФНРЈ, али уз њу треба да се стекне и који од следећих услова: 1) или да један од родитеља (без обзира да ли снај који је држављанин ФНРЈ или онај други који то није) са дететом борави у Југославији (мислимо да тај боравак не треба рачунати од момента рођења детета, јер се на то из законског текста не може закључити), или 2) да се један од родитеља са дететом прије него што оно наврши 18 година стално настани у Југославији, или 3) да је и само дете (без родитеља) стално настањено или је на васпитању у Југославији. Како се види, одлучно је да је такво дете настањено или да је на васпитању у нашој земљи и да се на тај начин с њоме уско повезао.

И овде се скреће пажња на оно што се уз тач. 2 овог члана казало у вези са одредбом чл. 22/2 Правилника за извршење Закона о држављанству ФНРЈ.

У случају који разматра тач. 4 овог члана ради се о детету које је рођено у иностранству и које са родитељима живи у иностранству. Ни овде није важно да ли се ради о брачној или ванбрачној деци. Главно је да је један родитељ држављанин ФНРЈ и да тај родитељ региструје своје дете као држављанина ФНРЈ код претставништва ФНРЈ у иностранству, и то најкасније у року од 5 година од рођења детета. Закон не тражи да то буде регистровано код претставништва у оној земљи где је дете ро-

ђено. Није важно да ли се родитељ, држављанин ФНРЈ, споразумео о таквој регистрацији са другим родитељем странцем. Да би овакво дете, дете коме је један родитељ држављанин ФНРЈ, које је рођено у иностранству и које са родитељем живи у иностранству, било наш држављанин, неће се тражити регистрација (она није обавезна) ако се такво дете према закону земље где је рођено сматра држављанином ФНРЈ. У том случају узима се да је дете стекло наше држављанство и без регистрације. Али се ни у том случају регистрација, ако би је тражио родитељ држављанин ФНРЈ, не би могла одбити.

И овде се скреће пажња на оно што се раније, уз тач. 2 овог члана, казало у вези са одредбом чл. 22/2 Правилника за извршење Закона о држављанству ФНРЈ.

За сва три случаја (тач. 2, 3 и 4 овог члана) није од важности да ли се за другог родитеља који није држављанин ФНРЈ зна кога је држављанства или је без држављанства, а исто тако да ли се за њега зна или је непознат.

Други став овог члана је у вези са чл. 24 правилника. Према тим одредбама, ако се малолетном лицу накнадно утврди очинство држављанина ФНРЈ или материнство држављанке ФНРЈ, тј., ако се накнадно утврди да му је отац или мајка држављанин ФНРЈ, онда ће и такво малолетно дете моћи пореклом стећи наше држављанство, ако су уз то испуњени и услови из тач. 2, 3 или 4 овог члана. Овим начином (став 2 чл. 4) држављанство ФНРЈ може се стећи само до пунолетности (према речи: „на малолетно дете“).

На крају треба имати у виду чл. 22/1 правилника, према коме се пропису држављанство ФНРЈ пореклом (чл. 4) стиче већ од дана рођења детета, без обзира када су поједини потребни услови према одредбама из тач. 1—4 овог члана били испуњени или утврђени.

Дете које по ст. 1 (тач. 1—4) овог члана стекне држављанство ФНРЈ може се тога држављанства одрећи у смислу и у границама чл. 22 закона.

Члан 5

Ако су оба родитеља држављани ФНРЈ различитих држављанстава народних република, држављанство народне републике детета утврђује се њиховим споразумом. Кад тога споразума нема, дете добија држављанство народне републике у којој родитељи за време његовог рођења имају заједничко пребивалиште (домицил), или ако немају заједничко пребивалиште држављанство народне републике за коју су стварно или правно највише везани. У случају да родитељи живе одвојено, а не постоји споразум о држављанству народне републике детета, дете рођено у Федеративној Народној Републици Југославији стиче држављанство оне народне републике на чијем је подручју рођено, а дете рођено у иностранству има држављанство народне републике оног родитеља са којим живи у заједници.

У овом члану одређује се држављанство народне републике детета чија су оба родитеља држављани ФНРЈ, али имају различита држављанства народне републике. Ни овде, као ни иначе, закон не прави разлику између брачне и ванбрачне деце. С обзиром на начелну равноправност жене с мушкарцем (чл. 24 Устава ФНРЈ) и на иста права и дужности брачних другова према деци (чл. 6 Основног закона о браку), по закону је овде у првом реду одлучан споразум између родитеља. Дете ће у том случају добити оно држављанство народне републике за које се сложе родитељи. Тај споразум може се, према одредби чл. 7 ст. 2 (прва реченица) правилника, односити једино на држављанство једног или другог брачног друга, а не и на држављанство које треће народне републике.

У случају да се родитељи не споразумеју, закон тачно одређује које држављанство народне републике може дете добити. Као друго по реду (ако нема споразума) долази држављанство оне народне републике

у којој су родитељи имали заједничко пребивалиште (домицил) за време рођења детета. Ако таква пребивалишта није било, долази на ред држављанство оне народне републике за коју су родитељи „стварно или правно највише везани“. Шта закон мисли под тим изразом каже чл. 26 правилника. Практично ће овај случај највише долазити у обзир код родитеља који живе у иностранству. Све ово према одредби друге реченице овог члана (5), важи за случај кад родитељи живе заједно. Ако, међутим родитељи одвојено живе (в. почетак треће реченице овог члана) а не постоји споразум о држављанству народне републике, онда ће дете, ако је рођено у ФНРЈ, стећи држављанство оне народне републике на чијем је подручју рођено, ако је рођено у иностранству стећи ће држављанство народне републике оног родитеља с којим живи у заједници.

У овој ставци (коментара) наведени моменти строго су објективни и не зависе од случајне воље родитеља. Стога је овде, за разлику од стицања држављанства споразумом родитеља, могуће да дете добије и држављанство народне републике које нема ни један од његових родитеља.

Са овим чланом, тј. са његовим одредбама о споразумном избору држављанства народне републике за дете, стоји у вези чл. 25 правилника који говори: о изјави родитеља о постојању споразума коју дају пред матичарем, о дужности матичара да такву изјаву тражи од родитеља и да је унесе у матичну књигу, о могућности родитеља да такву изјаву даду и писмено пред среским народним одбором, као и о дужностима које претставништва ФНРЈ у иностранству имају у овом погледу за случај да је дете рођено у иностранству. Са овим је чланом у вези и одредба ст. 2 чл. 7 правилника, која прописује у коју књигу држављана, тј. код кога ће народног одбора (чл. 4 правилника) уписати дете према разним случајевима држављанства народне републике из чл 5 закона.

2) Рођење на подручју Федеративне Народне Републике Југославије

Члан 6

Дете непознатих родитеља, рођено или нађено на подручју Федеративне Народне Републике Југославије, сматраће се држављанином ФНРЈ, уколико се не утврди његови родитељи до навршене 14 године живота. Ово дете стиче држављанство народне републике у којој је рођено или нађено.

Одредбе предњег става примењиваће се и на дете рођено у Федеративној Народној Републици Југославији, ако су оба родитеља без држављанства или непознатог држављанства.

Као што се код стицања држављанства пореклом (чл. 4) пошло од начела крвне везе (порекла), тако се овде пошло од начела подручја (*jus soli*). Без одредаба овог члана сва она деца на коју се не може применити чл. 4 закона остала би без држављанства.

Први став обухвата два случаја детета непознатих родитеља: 1) дете рођено на подручју наше земље и 2) дете нађено на подручју наше земље. Такво дете се сматра држављанином ФНРЈ уколико се до његове навршене 14 године не утврди да су његови родитељи страни држављани. Ако би се утврдило да су родитељи детета страни држављани после његове навршене 14 године, дете, без обзира на то, задржава наше држављанство. Дете увек стиче држављанство оне народне републике у којој је рођено или нађено. Ово накнадно утврђивање родитеља детета и њихова држављанства може, до његове навршене 14 године захтевати свако заинтересовано лице или јавни тужилац. У случају накнадног утврђења родитеља меродавно је за држављанство детета лично стање (*status*) родитеља у моменту рођења детета и то лично стање има важност од самог рођења детета, тј. сматраће се као да је

дете већ од свог рођења имало држављанство својих родитеља и као да наше држављанство уопште никада није ни имало.

Према ст. 2 одредбе из ст. 1 примењују се и на дете рођено у ФНРЈ, ако су му оба родитеља без држављанства или су непознатог држављанства. Ако се држављанство родитеља таквог детета утврди после његове навршене 14 године, дете ипак задржава наше држављанство. Одредба овог члана не може се односити на случај кад је само један родитељ без држављанства или непознатог држављанства, а други је страног држављанства. У том случају дете не стиче наше држављанство. Али ако се за оног другог родитеља, који је био непознатог држављанства, утврди да је држављанин ФНРЈ, дете стиче наше држављанство у смислу тач. 2—4 чл. 4 закона.

Према ст. 1 чл. 22 правилника, који се позива на чл. 6 закона, узима се да су и оваква деца стекла држављанство ФНРЈ даном рођења. У коју ће се књигу држављана уписати деца из овог члана одређује ст. 3 чл. 7 правилника.

3) Прирођење (подумаћење, натурализација)

Члан 7.

Страни држављани могу на основу молбе стећи држављанство ФНРЈ редовним или изузетним путем.

Прирођењем (подумаћењем) се стиче наше држављанство само по молби. Али, иако молилац испуњава све услове које закон прописује за натурализацију, да ли ће се његовој молби удовољити или не зависи од оцете надлежног државног органа. Овај члан разликује два природјења: редовно (чл. 8) и изузетно (чл. 11). Међутим, треба навести и случај из чл. 9 закона, који предвиђа стицање држављанства натурализацијом уз мање услове од редовног по чл. 8.

Закон овде говори о држављанству прирођењем које стиче страни држављанин, али нема сумње да ова одредба у начелу важи и за лица без држављанства (в. чл. 8 ст. 2 закона).

Члан 8

Редовним путем страни држављанин може стећи држављанство ФНРЈ ако испуњава ове услове:

- 1) да поднесе молбу за натурализацију;
- 2) да је у време подношења молбе навршио 18 година живота и да је радно способан;
- 3) да је до времена подношења молбе непрекидно пребивао (имао домицил) на подручју Федеративне Народне Републике Југославије најмање 5 година, од тога по правилу 2 године на подручју оне народне републике чије држављанство жели да стекне;
- 4) да има отпуст из свог досадашњег држављанства, односно зајамчење да ће га добити ако буде прихваћен у држављанство ФНРЈ; и
- 5) да се из његовог владања може закључити да ће бити лојалан грађанин Федеративне Народне Републике Југославије.

Сматраће се да је услов из тачке 4 испуњен ако молилац уопште нема држављанства или ће га према закону његове државе изгубити самим прирођењем. Ако страна држава уопште не допушта отпуст или поставља за отпуст такве услове који се стварно не могу испунити, довољна је изрична изјава молиоца да се под претпоставком стицања држављанства ФНРЈ одриче страног држављанства.

Уз тач. 1 — Кома се шаље молба за прирођење редовним путем прописује чл. 27 ст. 1 правилника. О својеручном потпису молбе и о проверавању мо-

личева потписа, ако молба стиже поштом, одређује чл. 28 правилника. Шта се све мора навести у молби, нарочито ако прирођење тражи само један родитељ и ако има деце, прописује чл. 29 правилника.

Уз тач. 2. — Године старости доказују се изводом из матичне књиге рођених (чл. 30 ст. 1 правилника) а под радном способношћу подразумева се молиочева способност да се издржава својим радом (чл. 30 ст. 2 правилника).

Уз тач. 3 — Непрекидно пребивање доказује се уверењем надлежног отсека (одељења) унутрашњих послова при среском (градском) извршном одбору (чл. 30 ст. 3 правилника). Непрекидно пребивање не прекида се ако неко лице на кратко време одлази у иностранство без намере да напусти место сталног боравка. Израз „по правилу две године на подручју народне републике“ мора се схватити у том смислу да министар унутрашњих послова народне републике који доноси решење по молби (чл. 10 закона и чл. 32 ст. 2 правилника) може из важних и оправданих разлога сматрати да је овај услов испуњен и код пребивања краћег од ве године. Али главни рок од пуних пет година мора бити у сваком случају испуњен.

Уз тач. 4. — Ова одредба има за циљ да спречи двоструко држављанство. Како се доказује отпуст из досадашњег држављанства, односно зајамчење да ће се отпуст добити одређено је чл. 30 ст. 4 правилника. За који случај се неће тражити отпуст, већ га замењује нарочита изјава молиоца, предвиђа пропис чл. 30 ст. 5 правилника. Са овом тачком у непосредном је односу и одредба ст. 2 овог члана закона.

У вези са овим чланом (8) стоје прописи: чл. 32 правилника који одређује коме се органу доставља молба, како тај орган мора да поступа с њом и коме је доставља на решење; чл. 33 правилника, који говори о решењу такве молбе које доноси министарство унутрашњих послова народне републике; затим чл. 34 правилника, који садржи текст заклетве коју прирођени држављанин мора да положи и, најзад, чл. 35 правилника, који даје право прирође-

ном држављанину да одмах по положеној заклетви тражи да му се изда сведожба о држављанству.

Министар унутрашњих послова народне републике доноси решење о стицању држављанства прирођењем (чл. 10 закона и чл. 32/2 правилника).

Члан 9

Молиоцу који по народности припада коме од народа Федеративне Народне Републике Југославије може се дати држављанство ФНРЈ без обзира на услове из тач. 3 и 4 члана 8 овог закона.

Лице које је склопило брак с држављанином ФНРЈ мушког или женског пола не мора испуњавати услове тач. 2, 3 и 4 члана 8 овог закона. Исто тако може усвојитељ, ако је држављанин ФНРЈ, молити после усвојења (адопције) за натурализацију усвојеног детета испод 14 година без обзира на наведене услове.

Овај члан нормира случајеве прирођења редовним путем, али уз неке олакшице. Предвиђају се три посебна случаја ове натурализације с повлашћима.

1) Ако молилац по народности припада коме од народа ФНРЈ (ст. 1 овог члана) није дужан да доказује услове из тач. 3 и 4 чл. 8. Како је наша држава национална држава сасвим је разумљиво што она лицима, која по народности припадају једном од народа Југославије, даје неке олакшице код натурализације. Ова идеја долази до изражаја (у позитивном смислу) и у ст. 1 чл. 18 и у чл. 25 и 36 закона, а у негативном смислу у ст. 2 чл. 22 закона. Такво лице ипак треба да доказује своју народност. О томе доказивању види одредбу чл. 31 ст. 1 правилника. Разуме се по себи да остале услове из чл. 8 закона, осим оних из тач. 3 и 4, и овакво лице мора да испуњава.

2) У првој реченици ст. 2 овог члана даје се олакшица за стицање држављанства натурализацијом

лицу (било жени или мушкарцу) које је склопило брак са држављанином ФНРЈ, утолико што оно не мора да испуњава услове из тач. 2, 3 и 4 чл. 8 закона. Молилац мора да уз молбу приложи извод из матице венчаних и сведоцбу о држављанству свог брачног друга (чл. 31 ст. 2 правилника). Разуме се да и ово лице мора да испуњава остале услове (осим тач. 2, 3 и 4) из чл. 8 закона.

3) Усвојитељ, који је држављанин ФНРЈ, може да, после решења питања о усвојењу, моли за свога усвојеника натурализацију, ако усвојеник још није напунио 14 година (види ст. 2, друга реченица, овог члана). И за овај случај важи ослобођење од доказивања услова из тач. 2, 3 и 4 чл. 8 закона. Осим осталих услова из чл. 8 од којих није ослобођен и које мора да докаже, усвојитељ мора да молби приложи и решење о усвојењу, сведоцбу о свом држављанству ФНРЈ и извод из матичне књиге рођених за усвојеника (чл. 31 ст. 3 правилника).

Све оно што је казано у вези са чл. 8 важи и овде, осим онога што је наведено у погледу услова од којих су молиоци из чл. 9 ослобођени. Треба, најзад, скренути пажњу на посебне прописе чл. 35 ст. 2 и 3 закона, који важе за страну држављанку која се удала за држављанина ФНРЈ после 6 априла 1941 год. као и за држављанку ФНРЈ која се је у времену од 6 априла 1941 год. до 25 августа 1945 године удала за страног држављанина.

Члан 10

О стицању држављанства редовним путем (члан 8 и 9) доноси решење министарство унутрашњих послова народне републике уз претходну сагласност Министарства унутрашњих послова ФНРЈ.

По молби за прирођење решава министарство унутрашњих послова народне републике. Али ако се ради о решењу којим се удовољава молби министарство треба да претходно добије сагласност Министарства унутрашњих послова ФНРЈ. Схватљиво

је што се за стицање држављанства тражи и сагласност Министарства унутрашњих послова ФНРЈ, јер се истовремено уз држављанство народне републике стиче и држављанство ФНРЈ. Са оваквом одредбом о претходној сагласности усклађују се оба интереса, савезни и републикански. Као надлежно сматра се министарство оне народне републике чије држављанство молилац жели стећи.

Поступак с молбом за прирођење пре издања решења прописан је у чл. 27 и 32 правилника, на које се упућује. Молбе молилаца који живе у иностранству (то практички може да наступи у случајевима натурализације по чл. 9 закона) упућују се према чл. 27 правилника, надлежном претставништву ФНРЈ. Шта мора да садржи решење којим се дозвољава натурализација прописано је у чл. 33 правилника. О самој молби као и о поступку с њоме види објашњење уз чл. 8 закона.

Члан 11

Изузетним путем може стећи држављанство ФНРЈ, ако је испунило услове из тач. 1 и 2 члана 8 овог закона, лице чија натурализација претставља нарочити државни интерес.

О натурализацији изузетним путем доноси решење Министарство унутрашњих послова ФНРЈ.

Овом натурализацијом добија страни држављанин и држављанство народне републике у којој пребива, а кад нема таквог пребивалишта, држављанство народне републике у којој се родио. Ако прирођени нема место пребивалишта, а није ни рођен на подручју Федеративне Народне Републике Југославије, стиче савезно држављанство без држављанства народне републике а држављанство народне републике може накнадно стећи према одредбама чланова 29 до 31 овог закона.

Стицање натурализације изузетним путем може се дозволити само оном лицу чија натурализација

претставља нарочити интерес за државу. Да ли постоји тај нарочити интерес цени државни орган у сваком поједином случају. У оваквом случају тражи се једино испуњавање услова из тач. 1 и 2 чл. 8. Према одредби чл. 27/2 правилника, молба се у овом случају може поднети и непосредно Министарству унутрашњих послова ФНРЈ, које доноси решење о натурализацији изузетним путем, и то по својој дискреционој оцени. Оно што је о молби, поступку с њом, о садржају решења, о заклетви и сведоџбиказано уз чл. 8 важи сходно и овде

Које држављанство народне републике добива онај који је изузетним путем натурализован одређује ст. 3 овог члана. Међутим, ако се ради о лицу које се није ни родило нити живи у нашој земљи, оно неће истовремено са држављанством ФНРЈ непосредно да добије и држављанство народне републике. То је једини случај када се може имати држављанство ФНРЈ без републиканског држављанства. Тако лице ипак може накнадно стећи републиканско држављанство према одредбама чл. 29—31 закона.

О држављанима ФНРЈ води се посебна евиденција у књигама држављана, коју редовно воде месни и градски народни одбори и претставништва ФНРЈ у иностранству (в. чл. 2 ст. 1 и 2 правилника). За разлику од тога, евиденцију о природеним држављанима у смислу чл. 11 закона који су без држављанства народне републике води, према одредби чл. 8 правилника, Министарство унутрашњих послова ФНРЈ.

Члан 12

Лице коме је натурализацијом признато држављанство полаже заклетву верности и лојалности. Тек даном положене заклетве наведено лице стиче држављанство ФНРЈ.

Решење о натурализацији губи важност ако у предњем ставу наведено лице не положи заклетву

у року од три месеца од дана саопштења решења о натурализацији.

Држављанство ФНРЈ стиче се у случају натурализације даном положене заклетве верности и лојалности, а не даном доношења акта о натурализацији или даном његова уручења натурализованом лицу. Текст заклетве наведен је у чл. 34 правилника. Заклетва се полаже пред среским односно градским (рејонским) народним одбором (чл. 34/2 правилника), али лице које стално борави у иностранству може положити заклетву и пред претставништвом ФНРЈ (чл. 34/4 правилника). Исти чл. 34/3 правилника доноси ближе прописе о записнику о положеној заклетви и о његовом оверавању.

Ако се у року од три месеца од дана саопштења решења о натурализацији не положи заклетва, решење губи важност. У смислу чл. 34/1 правилника тај рок од три месеца почиње да тече даном достављања решења о прирођењу.

Према чл. 35 правилника прирођени држављанин има право да на основу решења о прирођењу и записника о положеној заклетви одмах тражи да му се изда сведоцба о држављанству. О упису прирођених држављана у књигу држављана говори чл. 7/4 правилника.

Члан 13

Деца испод 18 година стичу натурализацијом држављанство својих родитеља кад су им оба родитеља стекла држављанство ФНРЈ.

Када је натурализацијом само један од родитеља стекао држављанство ФНРЈ, ово се стицање протеже и на децу натурализованог ако он то изрично затражи, а деца живе заједно с њим у Федеративној Народној Републици Југославији. Ако су деца старија од 14 година, потребан је и њихов пристапак.

Овде се решава питање како натурализације родитеља утиче на њихову малолетну децу. Као што

је већ више пута наглашено, наш закон не прави начелне разлике између брачне и ванбрачне деце. Закон овде разматра два случаја: прво, када су оба родитеља стекла држављанство ФНРЈ (свеједно је да ли оба родитеља стичу држављанство натурализацијом, или га стиче само један од њих, док га је други већ од пре имао) и друго, кад је држављанство стекао само један родитељ, а други задржао страно држављанство.

У првом случају наше држављанство стичу по сили закона и њихова малолетна деца испод 18 година. У другом случају таква деца стичу држављанство ФНРЈ једино под овим условима: а) да то изрично затражи онај родитељ који је натурализацијом стекао држављанство ФНРЈ; б) да деца за коју тражи држављанство заједно с њиме живе у Југославији; и в) да деца, старија од 14 година, даду на ово свој пристајак. На овај начин натурализована деца не полажу заклетву верности и лојалности по чл. 12 закона, али и она стичу држављанство од дана када родитељи или један од њих положи заклетву. Значи да деца морају бити млађа од 18 година у моменту полагања заклетве родитеља.

У вези са овим види чл. 29/2 и 33/2 правилника, који говоре о молби за натурализацију и о њеном решавању.

П д е о

Губитак држављанства

Члан 14

Држављанство ФНРЈ се губи:

- 1) одсутношћу;
- 2) одузимањем;
- 3) отпустом;
- 4) одрицањем; и
- 5) по одредбама међународних уговора.

Губитком савезног држављанства губи се увек и држављанство народне републике.

У овом члану су набројани начини губитка држављанства, о чему се детаљније говори у следећим члановима. Осим ових случајева, наш закон о држављанству не познаје друге основе за губитак држављанства, као што их познају друга законодавства. Тако по нашем закону се не признаје као основа за губитак држављанства: удаја за страног држављанина и озакоњење детета од стране страног држављанина, као што је то било по Закону о држављанству у старој Југославији.

И у ставу 2 овог члана дошао је до изражаја принцип јединства савезног држављанства и држављанства народне републике, јер се по њему губитком првог увек губи и друго држављанство.

1) Отсутност

Члан 15

Отсутношћу губи држављанство ФНРЈ лице које стално борави ван подручја Федеративне Народне Републике Југославије, па за време од 15 година по навршеној 18 години живота не испуњава никакве јавне обавезе према Федеративној Народној Републици Југославији, а поред тога је пропустило за последњих 5 година да се евидентира при претставништву ФНРЈ у иностранству или се писмено пријави Министарству унутрашњих послова ФНРЈ.

Овај губитак држављанства протеже се и на сву децу наведеног лица, која су се родила у иностранству и тамо стално живе, уколико сама нису испуњавала обавезе према Федеративној Народној Републици Југославији или се евидентирала односно пријавила у смислу предњег става.

Решења о губитку држављанства по овом члану доноси Министарство унутрашњих послова ФНРЈ. Решење се може побијати у року од две године по објави у „Службеном листу ФНРЈ“.

Отсутност коју овај члан узима као основ за губитак држављанства, није обична већ квалификована отсутност, то јест, да се по овом члану изгуби држављанство није довољан само стални боравак ван подручја ФНРЈ, већ је потребно још и то: 1) да лице у времену од 15 година, по навршеној 18 години живота, не испуњава никакву јавну обавезу према ФНРЈ и 2) да је, поред тога, пропустило да се за време последњих пет година пријављује претставништвима ФНРЈ у иностранству, или да се писмено пријави Министарству унутрашњих послова ФНРЈ.

Шта се подразумева под сталним боравком ван нашег државног подручја одређује чл. 37 правилника. Он наводи случај неодазивања војној обавези као пример за неиспуњавање јавних обавеза. У погледу евидентирања ближе одредбе доноси чл. 11, 38 и 39 правилника. Према одредби чл. 40 закона рок од пет година за евидентирање почиње тећи од 28 августа 1945 године.

Решење о губитку држављанства по пропису овог члана доноси Министар унутрашњих послова ФНРЈ. Према томе не би се могло казати да се по овом основу (отсутности) држављанство аутоматски губи по сили закона (ст. 3 овог члана). Али, иако се по овом основу држављанство губи тек по решењу Министарства унутрашњих послова ФНРЈ, ипак је, за разлику од прописа чл. 16 и 19 овог закона, у овом случају Министарство унутрашњих послова ФНРЈ обавезно да донесе решење о губитку држављанства кад у конкретном случају наступе услови из овог члана.

Овај основ губитка држављанства је личан. Жена ни овде не дели аутоматски судбину мужа, него самостално губи држављанство — уколико су у погледу ње испуњени сви услови које закон предвиђа.

Заједно са лицем које по овом члану губи држављанство губе га и сва његова деца, која су се родила у иностранству и која тамо стално живе. Према изразу „сву децу“ мора се закључити да се овде не ради само о малолетној деци већ и о оној преко 18 година; али ако нису испуњена поменута два услова, на децу се тај губитак не може односити. Закон није решио питање: шта ће бити са децом чија су оба родитеља држављани ФНРЈ, па један родитељ по овом основу изгуби држављанство а други не. Мислимо да би, аналогно пропису чл. 21/1 закона, требало сматрати да таква деца не губе држављанство. Иначе закон (чл. 15/2) и правилник (чл. 38/3) предвиђају могућност да деца старија од 14 година могу од себе да отклоне овакво аутоматско губљење држављанства, ако сама испуњавају све обавезе према ФНРЈ или се евидентирају односно пријаве нашим претставништвима у иностранству.

У вези са ст. 3 овог члана је одредба чл. 40 правилника, која има за циљ да се практички и систематски проводи одредба овог члана закона. Решење о губитку држављанства по овом члану мора се објавити у „Службеном листу ФНРЈ“ и у службеном листу народне републике (чл. 27 закона). У последњем ставу овог члана предвиђа се рок од две године за побијање решења Министарства унутрашњих послова ФНРЈ о губитку држављанства услед одсутности.

2) Одузимање

Члан 16

Држављанство ФНРЈ се може одузети сваком народносном припаднику оних народа чије су државе биле у рату против народа Федеративне Народне Републике Југославије, а који се држављанин, за време овога рата или у вези тога пре рата, својим нелојалним поступцима против народних и државних интереса народа Федеративне Народне Репу.

блике Југославије, огрешио о своје дужности држављанина.

Држављанство ФНРЈ се може одузети и сваком оном натурализованом држављанину који је до своје натурализације дошао користећи се лажним наводима, или што је свесно прећутао важне околности, или који је у рску од пет година по натурализацији судском пресудом кажњен за неко нечасно дело или дело против народних и државних интереса.

Држављанство се може одузети сваком држављанину ФНРЈ који у иностранству својим радом наноси, или је у време рата наноси штету народним и државним интересима Федеративне Народне Републике Југославије, или одбија да врши грађанске дужности.

Овај члан разматра три случаја одузимања држављанства.

У првом случају мисли се на држављане ФНРЈ који народносно припадају оним народима чије су државе биле у рату против народа ФНРЈ, и то под условима ближе означеним у ст. 1 овог члана.

У другом случају се ради о натуралованим држављанима, који су до држављанства дошли неискравним путем, или који су у року од 5 година по натурализацији судски кажњени за одређена кривична дела (ст. 2). У вези с овим су одредбе чл. 41—43 правилника, којима је обезбеђен орган надлежан за одузимање држављанства да буде обавештен о разлогу за одузимање држављанства.

У трећем случају ради се о држављанину ФНРЈ који у иностранству својим радом наноси или је у време рата наносио штету народним државним интересима; као и о ономе који одбија да врши грађанске дужности.

За разлику од случаја из чл. 15, овде надлежни орган може, али не мора, да донесе решење о одузимању држављанства

(Види коментар уз чл. 17 и 18 закона).

Члан 17

О одузимању држављанства по ст. 1 и 2 претходног члана доноси решење Министарство унутрашњих послова ФНРЈ.

По ставу 3 претходног члана одузима се држављанство судском пресудом у случајевима нарочито предвиђеним у закону, или одлуком Президијума Народне скупштине ФНРЈ.

Решење о одузимању држављанства по ст. 1 и 2 чл. 16 закона доноси Министарство унутрашњих послова ФНРЈ, док се по ст. 3 чл. 16 закона држављанство одузима судском пресудом и одлуком Президијума Народне скупштине ФНРЈ.

Судском пресудом моћи ће се одузети држављанство једино у случајевима нарочито предвиђеним у закону (чл. 4 Закона о врстама казни). Нарочито предвиђени случај губитка држављанства налази се у Закону о кривичним делима против народа и државе. Ако је учинилац кривичног дела из чл. 2 истог закона побегао из земље с непријатељем или у иностранству ради на остварењу истих кривичних дела (тј. оних која су наведена у чл. 2 истог закона), казниће се, поред остале казне, и губитком држављанства (чл. 5). Постоји и Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше Југословенске војске који неће да се врате у отаџбину, припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство, као и лица одбеглим после ослобођења од 23-Х.-1946 год. („Службени лист ФНРЈ“ бр. 86/46), који је регулисао материју колективног одузимања држављанства. Овај последњи закон, који је донесен после Закона о држављанству ФНРЈ, примењује се као специјални закон поред Закона о држављанству ФНРЈ. Чл. 44

правилника намеће суду, који изрекне пресуду о губитку држављанства, дужност да препис пресуде достави на извршење министарству унутрашњих послова народне републике.

За разлику од тога, Президијум Народне скупштине ФНРЈ, код доношења одлуке у смислу ст. 3 чл. 16 односно у смислу ст. 2 овог члана, није везан на посебне у закону предвиђене случајеве, већ може донети одлуку о одузимању држављанства против сваког држављанина ФНРЈ који би могао бити обухваћен одредбом из ст. 3 чл. 16 закона.

Члан 18

Одузимање по ставу 1 члана 16 овог закона протеже се и на брачног друга и децу дотичног лица, уколико не докажу да су били без везе с нелојалним бившим држављанином и да је њихово лично владање било беспрекорно или да они по народности припадају коме од народа Федеративној Народној Републици Југославији.

Одузимање по ставу 2 члана 16 овог закона протеже се и на децу испод 18 година која су родитељевом натурализацијом стекла држављанство ФНРЈ.

Према одредби ст. 1 овог члана одузимање држављанства по ст. 1 чл. 16 протеже се на брачног друга (било жену или мужа) и на децу без обзира да ли су малолетна или не. Али уколико они докажу да су били без везе са нелојалним бившим 1) држављанином (држимо да се овде мислило једино на везу са његовим нелојалним поступцима против народних и државних интереса народа ФНРЈ за време рата или у вези тога пре рата, којим се он огрешио о своје дужности грађанина, а не и на остале, на пр. породичне везе с њиме) и да је њихово лично владање било беспрекорно, или 2) да они по народности припадају неком од народа ФНРЈ, — брачни

34.

друг и деца у том случају не ће изгубити држављанство.

Одузимање држављанства по чл. 16 ст. 2 протеже се једино на децу испод 18 година и то само ако су заједно са натурализацијом родитеља стекла држављанство. Из тога следује да се ово одузимање не протеже на ону децу која су се родила пошто им је родитељ стекао држављанство натурализацијом. Овај став уопште не говори о брачном другу, па се стога на њега и не може да односи ово одузимање.

У овом члану се уопште не говори о брачном другу и о деци за случај из ст. 3 чл. 16, из чега се мора закључити да се одузимање држављанства по том пропису на њих уопште не може односити.

3) Отпуст

Члан 19

Отпуст из држављанства може се дати ако молилац испуњава ове услове:

- 1) да је поднео молбу за отпуст;
- 2) да је у време подношења молбе навршио 18 година;
- 3) да је испунио обавезе према држави, као и јавне и друштвене обавезе на које треба pazити у јавном интересу; и
- 4) да је доказао да је примљен или да ће бити примљен у страну држављанство.

Надлежни орган може, кад нађе ово потребним, одобрити отпуст уз услов да отпуштени у одређеном року поднесе доказе да је примљен у страну држављанство. Ако то не учини, отпуст губи важност.

Исто тако отпуст губи важност ако отпуштени продужи боравак у Федеративној Народној Републици Југославији, а у року од године дана не стекне страну држављанство.

Молбе за отпуст из држављанства ФНРЈ могу се подносити само у редовном стању.

Држављанину ФНРЈ, који је на регрутовању оглашен способним за војну службу, може се дати отпуст из држављанства пре отслужења војног рока у сталном кадру само у изузетним случајевима, а уз претходну сагласност Министра народне одбране.

У ст. 1 овог члана предвиђена су четири услова под којима се може дати отпуст. Али и када су испуњена сва та четири услова, решење о отпусту зависи једино од дискреционе оцене надлежног органа (према речима „може се дати“ у почетку текста овог члана). Наравно, без испуњавања тих услова надлежни орган не сме дати отпуст.

О молби за отпуст, о томе коме се она подноси, о предлозима, потребним прилозима и доказима, ближе прописује члан 45—48 правилника У погледу потписивања молбе важе одредбе члана 28 правилника. За поступање са молбом аналогно се примењује пропис чл. 32 правилника. Одредба тач. 4 ст. 1 има за циљ да се спречи бездржављанство, јер је основни принцип по нашем закону да се отпуст даје само у циљу стицања страног држављанства а не и независно од тога. По тексту ове тачке (4) види се да закон не прави разлику да ли моилац већ има страно држављанство, или ће га стећи отпустом. И кад већ има страно држављанство, дужан је да тражи отпуст из нашег држављанства, јер наше држављанство не губи се по сили закона самим тим што је натурализацијом стекао страно држављанство, нити га се може једноставно одрећи (изузетак у чл. 22 закона).

Према ст. 2 отпуст се може одобрити и условно. Ако се не испуни тај услов (то јест ако се у одређеном року не поднесе доказ о пријему у страно држављанство) отпуст губи важност. Осим тога, отпуст, у смислу ст. 3, губи важност и у случају ако отпуштени продужи боравак у Југославији а у року од године дана од отпуста не стекне страно

држављанство. Из овога излази да отпуст таквог лица не ће губити своју важност ако је оно отишло из Југославије, без обзира да ли је стекло страно држављанство или не. О поступку за случај да отпуст губи важност види чл. 51 правилника.

Према одредби ст. 4 молбе за отпуст из држављанства не могу се подносити за време приправног, мобилног и ратног стања.

Члан 20

О отпусту решава министарство унутрашњих послова народне републике уз претходну сагласност Министарства унутрашњих послова ФНРЈ.

Види коментар уз чл. 10 о сведоци о отпусту и о књижи отпуштених држављана види чл. 49 и 50 правилника.

Члан 21

Малолетна деца губе држављанство ФНРЈ на захтев родитеља који се отпушта када су отпустом оба родитеља изгубила држављанство ФНРЈ или га је изгубио само један од њих, а други га већ ни раније није имао. Кад је у питању дете изнад 14 година, потребно је да оно да свој изрични приста-
нак за промену држављанства.

Ако малолетно дете не стекне ново држављанство, задржава држављанство ФНРЈ, док се заједно са родитељем не исели стално у иностранство.

Малолетна деца (испод 18 година) губе наше држављанство заједно са отпустом родитеља, једино уз ове услове: 1) ако то захтева родитељ који се отпушта, 2) ако оба родитеља изгубе држављанство ФНРЈ односно ако га отпустом изгуби само један од њих а други га није ни раније имао, и 3) ако је дете, уколико је изнад 14 година, пристало на ову промену држављанства. Према томе, дете не

може отпустом једног родитеља изгубити држављанство ако је други родитељ задржао наше држављанство. То је у складу са начелима израженим у чл. 4 закона. У сведоцбу о отпусту морају се уписати и малолетна деца која су добила отпуст заједно са родитељима (чл. 49 ст. 2 правилника), а то стога што овде деца не губе држављанство по сили закона већ по изричитом захтеву родитеља. У вези с тиме је и одредба ст. 3 чл. 46 правилника, према којој се у молби за отпуст треба да наведу сва деца испод 18 година за коју се тражи отпуст.

Одредба ст. 2 овог члана у вези је са одредбом ст. 3 чл. 19 закона. Ако, наиме, малолетно дете не стекне ново држављанство по отпусту родитеља (то јест, у смислу ст. 1), оно задржава наше држављанство све док се заједно с родитељем не исели стално у иностранство, после чега га аутоматски губи. Овим није тангиран случај када је само један родитељ тражио и добио отпуст а други родитељ задржао наше држављанство, па се оба родитеља са детом које је задржало наше држављанство стално иселе у иностранство. У овом последњем случају по нашем мишљењу, не долази до примене ст. 2 чл. 21.

Како малолетник из овог члана поново стиче држављанство види коментар уз чл. 23 закона.

4) Одрицање

Члан 22

Држављанин ФНРЈ по пореклу (чл. 4) има право да изјави до навршене 25 године живота да се одриче држављанства ФНРЈ, ако је рођен у иностранству и тамо пребива, а докаже да је држављанин државе у којој се родио или пребива.

Држављанин ФНРЈ који по народности не припада коме од народа Федеративне Народне Републике Југославије, а иселио се из Федеративне Народне Републике Југославије, има право да се

одрекне држављанства ФНРЈ, уколико докаже да је стекао страно држављанство и испуњава услове из тач. 2 и 3 члана 19 овог закона.

Изјаве у смислу става 1 и 2 овог члана подносе се претставништвима ФНРЈ у иностранству или Министарству унутрашњих послова ФНРЈ.

У погледу малолетне деце имају се овде сходно примењивати одредбе члана 21 овог закона.

Овде се разликују две врсте одрицања.

Први случај расправља ст. 1, за који треба да се испуне ови услови: 1) да је лице имало наше држављанство по пореклу (чл. 4), што значи да се овим одрицањем не могу користити лица која су стекла држављанство прирођењем или по чл. 6 закона, 2) да је до своје навршене 25 године дало изјаву да се одриче нашег држављанства, 3) да је рођено у иностранству и да тамо стално живи и 4) да докаже да је држављанин државе у којој се родио или у којој је стално настањен.

Други случај одрицања расправља се у ст. 2. Ту се ради о лицима која по народности не припадају коме од народа Југославије. Због тога су и услови за одрицање блажи. Услови су: 1) да се лице иселило из Југославије, 2) да докаже да је стекло страно држављанство, и 3) да испуњава услове за отпуст из тач. 2 и 3 чл. 19 закона. У погледу испуњавања услова из тач. 2 и 3 чл. 19 закона важе одредбе чл. 47 и 48 правилника.

Како се даје изјава о одрицању, шта се уз њу мора као доказ приложити и коме се она доставља прописује чл. 52 правилника. Лицу које је дало изјаву о одрицању одузима се лична легитимација, путне исправе и остало, јер то наређује и сам пропис.

У вези са губитком држављанства путем одрицања, закон не говори о решењу надлежног органа. Из тога проистиче да ће губитак држављанства путем одрицања наступити по самом закону, ако је изјава прописно дана иако су испуњени сви услови.

Због тога оваквом лицу се не издаје сведоџба као код отпуста, нити решење као код губитка отсутношћу или одузимањем. Али се овакав случај ипак мора расправити код надлежног органа, који у предмету доноси или решење којим се потврђује одрицање ако су испуњени сви законски услови, или решење којим се дато одрицање не потврђује ако сви законски услови нису испуњени.

У погледу малолетне деце аналогно важи оно што је казано у вези са чл. 21 закона. Како ови малолетници поновно стичу наше држављанство види чл. 25 закона.

Посебна врста одрицања расправља се у чл. 46 закона.

Ш д е о

Поновно стицање држављанства

Члан 23

Лице које је изгубило држављанство ФНРЈ што је као малолетно дете следило родитеље по члану 21 и 22 овог закона, стиче га поново ако се стално настави у Федеративној Народној Републици Југославији и поднесе посебну изјаву у року од седам година по навршеној 18 години. Изјаву потврђује својим решењем министарство унутрашњих послова народне републике. Подносилац изјаве стиче држављанство даном учињене изјаве. За стицање држављанства народне републике меродавно је место пребивања односно последњег боравка.

У свим другим случајевима бивши држављанин ФНРЈ поново стиче држављанство ФНРЈ према одредбама првог дела ове главе.

По нашем закону (види ст. 2 чл. 23) поновно стицање држављанства (реинтеграција) врши се редовно према одредбама првог дела ове главе, те се

примењују све одредбе о натурализацији (чл. 8 и 9 закона). Од тога принципа учињен је у овом члану изузетак за лица која су изгубила наше држављанство стога што су као малолетна деца (пре навршене 18 године) по чл. 21 и 22 овог закона следила своје родитеље, који су путем отпуста или одрицања изгубили наше држављанство. Овакво лице има право да поновно стекне наше држављанство под условом: да се стално настани у Југославији (према томе изјава у смислу овог члана не може се учинити у иностранству) и да у року од седам година по навршеној 18. години (дакле до навршене 25. године) да посебну изјаву да жели поновно стећи наше држављанство. Ако су деца по ком другом основу аутоматски изгубила наше држављанство следећи у томе своје родитеље (на пример чл. 15 и 18 закона) она могу да поновно стекну наше држављанство само путем прирођења.

Како се даје та изјава и када се она оверава одређује чл. 53 правилника. Изјаву потврђује својим решењем министарства унутрашњих послова народне републике. Ова потврда министарства има само деклараторно значење. За лица која су по овом члану стекла држављанство закон не тражи полагање заклетве верности и лојалности (чл. 12.).

При оваквом поновном стицању држављанства, за стицање држављанства народне републике ме-родавно је место пребивања, а ако тога нема, онда место последњег боравка.

Случај ванредне реинтеграције предвиђен је у чл. 39 закона

IV д е о

Заједничке одредбе

Члан 24

Спорове о држављанству ФНРЈ решава у првом степену министарство унутрашњих послова народне републике на чије решење има места жалби Министарству унутрашњих послова ФНРЈ у року од 14

дана. Жалба се предаје министарству унутрашњих послова народне републике.

Правоснажна решења по овоме члану достављају се надлежном јавном тужиоцу.

У овом члану прописује се надлежност за решавање спорова о држављанству ФНРЈ, а не и за решавање спорова о држављанству народне републике. Према овим прописима такве спорове у првом степену решава министарство унутрашњих послова народне републике, а жалба на такво решење иде Министарству унутрашњих послова ФНРЈ (види у вези с тиме чл. 13 и 18/2 правилника). Како се доказује држављанство види у чл. 21 правилника, а у вези с тиме види и чл. 25 закона

Ст. 2 овог члана одређује да се правоснажна решења у оваквим споровима морају достављати надлежном јавном тужиоцу. Мислимо да ће, у случају кад против решења министарства унутрашњих послова народне републике није било жалбе, надлежни јавни тужилац бити јавни тужилац народне републике, а у случају жалбе да ће то бити Јавни тужилац ФНРЈ.

Члан 25

За сва лица која по народности припадају једном од народна Федеративне Народне Републике Југославије, а која су се у Федеративној Народној Републици Југославији родила или су ту одгојена, и ту обично бораве, претпоставља се да су држављани ФНРЈ све док се не докаже да имају неко страно држављанство, или да су изгубила држављанство ФНРЈ, или да су се позивала на страно држављанство.

Лице које се једном користи претпоставком о држављанству ФНРЈ из претходног става не може се више позивати на неко страно држављанство.

Водећи рачуна о чињеници да је често писменим исправама тешко доказивати да ли су испуњени

законски услови да се неко лице према одредби 1 дела овог закона има сматрати држављанином ФНРЈ, овде се поставља критеријум за процењивање да ли је неко лице наш или страни држављанин, ако се на основу писмених исправа и других доказа то не може одмах утврдити. По овом критеријуму ће се решавати и спорови из чл 24 закона, уколико не постоје исправе и друга доказна средства за решење. Ако нема несумњивих доказа да је неко лице страни држављанин или да је изгубило наше држављанство, законска је претпоставка да је такво лице држављанин ФНРЈ под условом: 1) да припада коме од народа ФНРЈ, 2) да се родило у ФНРЈ или да је ту одгајено и 3) да ту обично борави. Под тим условима такво лице не треба да доказује да има држављанство ФНРЈ, јер се оно претпоставља док се противно не докаже. Та претпоставка ће отпасти ако се (алтернативно) докаже било која од ових чињеница: 1) или да односно лице има неко страно држављанство, 2) или да је имало али да је изгубило држављанство ФНРЈ и 3) или ако се позивало на страно држављанство. Држављанство ФНРЈ могло се изгубити по прописима овог закона као и на основу закона о држављанству из 1928 год. и других важних прописа. Сматра се да се односно лице позивало на страно држављанство ако се пријавило као страни држављанин ако се служило пасошем стране државе, ако врши дужност грађанина стране државе, или ако пред надлежним органима изјави да има страно држављанство.

Али ако се такво лице већ једном користило претпоставком о нашем држављанству у смислу ст. 1 овог члана, оно се више не може позивати на неко страно држављанство и у том случају је необорива претпоставка да је такво лице наш држављанин. Коришћење том претпоставком постоји не само онда када такво лице учини неку активну радњу у том правцу (на пр. тражи и добије уверење о држављанству, тражи упис у бирачки списак и сл.), већ и онда када пропусти да се позове на страно држављанство (на пр. дозволи да буде унето у евиденцију држављана ФНРЈ или се не пријави као странац, иако је на то обавезан).

Одредба овог члана је изузетна. Она се не може применити на лице чије се држављанство ФНРЈ може утврдити по другим одредбама овог закона. Њоме се не могу користити ни лица која су изгубила држављанство ФНРЈ. Али се одредбама овог члана могу користити особе које су по пријашњим прописима биле без држављанства, ако сада испуњавају услове из овог члана.

Члан 26

Министар унутрашњих послова ФНРЈ прописује начин вођења евиденције савезног држављанства и држављанства народне републике, издавање сведоцби о држављанству, као и текст заклетве (члан 12).

Прописи о вођењу евиденције савезног држављанства и држављанства народне републике, о издавању сведоцби и о тексту заклетве донети су у Правилнику за извршење Закона о држављанству ФНРЈ („Службени лист ФНРЈ“ бр. 98/46 год)

О евиденцији види чл. 1—15, 36, 39, 50 и 51 правилника; о сведоцбама о држављанству види чл. 16—21 и 35 правилника; о сведоцбама о отпусту из држављанства види чл. 49 правилника; о заклетви види чл. 34 правилника.

Члан 27

Стицање држављанства натурализацијом, као и губитак држављанства отсутношћу, одузимањем и отпустом објављиваће се у „Службеном листу ФНРЈ“, као и у службеним новинама народних република, у погледу односног држављанства народне републике.

У вези са овом одредбом је чл. 54 правилника. Ово објављивање врши се свака три месеца посебним списком за лица која су изгубила држављанство натурализацијом и посебним списком за лица која су изгубила држављанство.

ГЛАВА III

ПРОМЕНЕ У ДРЖАВЉАНСТВУ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ

Члан 28

Држављанство народне републике може се променити примањем у држављанство друге народне републике.

Промена држављанства народне републике не може се извршити отпustom, губитком услед отсућности или одузимањем, већ једино по молби заинтересованог лица. Једини начин промене држављанства народне републике је пријем у држављанство друге народне републике. За главу III. овог закона не важе претходне одредбе о стицању и губитку држављанства, јер се у њима расправља о случајевима истовремене промене савезног држављанства и држављанства народне републике.

Члан 29

Сваки савезни држављанин може тражити да буде примљен у држављанство друге народне републике. Уколико нису испуњени услови из наредног члана, молба се решава по слободној оцени.

Овај члан говори о молби за пријем у држављанство народне републике, али о таквој молби која не испуњава све услове који се расправљају у чл 30 закона. У случају молбе по чл. 29 закона решење о пријему у држављанство народне републике донеће се по слободној оцени надлежног органа. (Види коментар у чл. 32 закона).

Члан 30

Молба за пријем у држављанство народне републике не може се одбити, ако лице које тражи пријем:

- 1) има пуних 18 година;
- 2) није лишено политичких или грађанских права нити се противу њега води поступак за дела која повлаче губитак тих права; и
- 3) до времена подношења молбе непрекидно пребива најмање једну годину на подручју дотичне народне републике.

У случају усвојења примењиваће се, сходно одредбе става 2 члана 9 овог закона.

За разлику од молбе из чл. 29, овај члан разматра молбу за пријем у држављанство народне републике која се не може одбити, ако молилац испуњава сва три услова која су у овом члану наведена. Рок од једне године из тач. 3 овог члана почиње тећи од 28 августа 1945 год. (види чл. 40 закона). Одредба чл. 40. закона имала је значаја само за оне молбе које су поднете одмах по ступању на снагу Закона о држављанству и донесена је зато да се не би узело као да се овај рок од једне године рачуна од дана ступања на снагу овог закона (чл. 42). За молбе које ће се после тога подносити овај рок од једне године почиње да тече (засебно за сваког молиоца) од дана од кога је молилац почео непрекидно пребивати на подручју народне републике чије држављанство жели да прими. Услови из овог члана су много блажи од оних из члана 8 закона, који су потребни при доношењу молбе за стицање држављанства ФНРЈ путем натурализације.

Закон народне републике треба да донесе ближе одредбе о органу које ће доносити решења о пријему у држављанство, као и о поступку у вези с тиме.

Према одредби последњег става овог члана усвојено дете испод 14 година стиче држављанство народне републике и ако не испуњава услове из тач. 1—3 овог члана. Значи да усвојитељ не би могао за усвојеника који има више од 14 година а мање од 18 година да тражи пријем у држављанство по од-

редби чл. 30; али, мислимо, да не би било немогућно да то тражи у смислу чл. 29 закона.
(Види коментар уз чл. 32 закона).

Члан 31

При прелажењу у држављанство друге народне републике држављани свих народних република уживају једнака права и повластице.

О примању се има обавестити народна република чије се држављанство мења.

У ст. 1 овог члана осигуравају се једнака права и повластице свима грађанима ФНРЈ при прелажењу из једне народне републике у другу, без обзира из које народне републике долазе. Овде су дошли до изражаја принципи чл. 21 Устава ФНРЈ о једнакости и равноправности свих грађана без обзира на народност, расу и вероисповест. Због тога народне републике не могу у својим законима о држављанству да донесу одредбе према којима би неки грађани при пријему у држављанство народне републике били привилегисани у односу на друге, јер би то било противно Уставу ФНРЈ и овом закону Закон народне републике не може да пропише теже услове за пријем у држављанство од оних из чл. 30 закона.

Одредба ст. 2 има (у вези са одредбом чл. 33 закона) за циљ да се спречи двоструко држављанство народних република.

Члан 32

Кад родитељи стичу држављанство народне републике по члану 29 и 30 овог закона, у томе их следе и њихова деца млађа од 18 година сходно одредбама члана 13 овог закона.

С обзиром на одредбу чл. 13 овог закона треба правити разлику: 1) да ли су оба родитеља стекла ново држављанство народне републике (или да је само један стекао, док га је други већ имао) и 2) да

ли га је само један родитељ стекао. У првом случају, деца испод 18 година стичу ново држављанство народне републике по сили закона. У другом случају постоје две могућности: а) или други родитељ уопште није држављанин ФНРЈ или б) други родитељ има држављанство друге народне републике. У првој могућности, то јест, када други родитељ уопште није држављанин ФНРЈ, дете које је држављанин ФНРЈ има родитељево држављанство народне републике, с тиме да на то да свој пристанак ако је старије од 14 година. У другој могућности, то јест, када су оба родитеља држављани ФНРЈ али је само један од њих променио држављанство народне републике, биће, мислимо, најправилније да се родитељи споразумеју да ли ће дете задржати своје досадашње држављанство народне републике или ће следити у држављанству народне републике оног родитеља који је то држављанство променио. Ако не дође до споразума, онда родитељ који је стекао ново држављанство народне републике може ово тражити и за дете — уколико оно с њиме заједно живи у истој народној републици (сходно одредби ст. 2 чл. 13 закона). И у овом случају је потребан пристанак детета старијег од 14 година.

Члан 33

Ниједна народна република не може брисати држављанина ФНРЈ из свога држављанства док не стекне држављанство у некој другој народној републици.

Брисање једног држављанина из своје евиденције народна република може учинити тек пошто буде обавештена да је он стекао држављанство друге народне републике. Ради тога, у смислу чл. 31/2 закона, народна република која је донела решење о пријему у своје држављанство дужна је да о томе

обавести народну републику чије се држављанство мења. Осим тога случаја, према одредби чл. 9/2 правилника, брисање из евиденције је могуће само у случају смрти или у случају губитка држављанства ФНРЈ.

Члан 34

Ако између две народне републике или више њих настане спор о држављанству народне републике одређеног лица, а не могу се међусобно споразумети, о спору решава Врховни суд ФНРЈ.

Држављанину ФНРЈ чије се држављанство народне републике не може утврдити, изузев случаја из става 3 члана 11 овог закона, одређује се држављанство оне народне републике у којој непрекидно и добровољно пребива за последње две године, а ако тога нема онда народне републике у којој је рођен; ако није рођен у Федеративној Народној Републици Југославији онда народне републике у којој је најдуже боравио за последњих 10 година, или, ако му се ни по том не би могло утврдити држављанство, онда народне републике у којој се затекао у време одређивања држављанства.

Све ово вреди само док се не утврди право држављанство народне републике таквог држављанина ФНРЈ.

У овом члану одређује се надлежност и критеријум и за решавање спорова о држављанству народне републике. Спор може бити у позитивном или негативном смислу, то јест, да најмање две народне републике одбијају признање свог држављанства једном лицу, или да обе својатају исто лице као свог држављанина. Заинтересоване народне републике су дужне да најпре настоје спор споразумом изгладити, а тек ако то не успе, спор решава Врховни суд ФНРЈ.

Став 2 даје критеријум за одређивање држављанства народне републике. По њему се морају равнати народне републике и Врховни суд ФНРЈ, уколико за решавање спора нема других доказа. Наводе се четири момента. На првом месту се узима да се ради о држављанству оне народне републике у којој односно лице непрекидно и добровољно пребива за последње две године. Ако тог нема, долази на ред држављанство оне народне републике у којој је односно лице рођено. Треће, ако односно лице није рођено у ФНРЈ, долази на ред држављанство оне народне републике у којој је то лице најдуже боравило за последњих десет година и, најзад, ако се ни тим начином не би могло утврдити држављанство, узима се држављанство оне народне републике у којој се држављанин ФНРЈ затекао у време одређивања држављанства. Претходни од ова четири момента увек искључује следећи, а при решавању увек треба поћи од првога.

Начин утврђења спорног држављанства по овом члану има само провизорно (допунско) значење; он важи само док се не утврди право држављанство народне републике таквог држављанина ФНРЈ (ст. 3). Примени одредаба ст. 2 овог члана нема места у случају из ст. 3 чл. 11 овог закона види коментар уз ст. 3 чл. 11).

(Види чл. 13 правилника)

ГЛАВА IV

ПРЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 35

Држављанима ФНРЈ сматрају се сва лица која су на дан 28 августа 1945 године била држављани ФНРЈ према важећим прописима.

Страна држављанка која се удала за држављанина ФНРЈ после 6 априла 1941 године није удајом стекла држављанство ФНРЈ, али га може стећи натурализацијом по ставу 2 члана 9 овог закона:

Држављанка ФНРЈ, која се удала за страног држављанина у времену од 6 априла 1941 године до 28 августа 1945 године, може у року од године дана по ступању на снагу овог закона дати изјаву да ли задржава држављанство ФНРЈ.

У првом ставу одговара се на питање: ко се сматра држављанином ФНРЈ у часу када је овај закон ступио на снагу. То је требало одредити, јер се норме о стицању и губитку држављанства које је закон поставио могу односити једино на оне случајеве који ће се појавити по његовом ступању на снагу, а не и на лица која су и пре тога била наши држављани. Узео се датум 28. август 1945 године као дан када је Закон о држављанству ДФЈ први пут ступио на снагу. Према пропису овог става, сматрају се држављанима ФНРЈ сва лица која су на дан 28 августа 1945 године била држављани наше државе према прописима који су до тада важили.

У смислу чл 22/2 правилника, по овом пропису се процењује и држављанство деце рођене пре 28 августа 1945 године.

Страна држављанка удата за нашег држављанина после 6 априла 1941 године није, с обзиром на пропис ст. 2 овог члана, удајом стекла држављанство ФНРЈ како је то било по прописима који су важили пре ступања на снагу Закона о држављанству (28 VIII 1945 године). Таква страна држављанка, ако хоће да стекне наше држављанство, мора да тражи пријем као и свака друга страна држављанка која се удала за нашег држављанина после ступања на снагу новог закона. Види коментар уз чл. 9 ст. 2 закона.

Према ст. 3 овог члана за држављанку ФНРЈ, која се удала за страног држављанина у времену од 6 априла 1941 године до 28 августа 1945 године, ако, у року од године дана по ступању на снагу овог уставним одредбама саглашеног закона, то јест, до 5 јула 1947 године, да изјаву да задржава држављанство ФНРЈ, сматра се да никада није ни пре-стајала бити држављанка ФНРЈ. Ако то пропусти, сматраће се да је даном склапања брака изгубила

наше држављанство, без обзира на законске прописе о држављанству старе Југославије; дакле и у оном случају када би, према старом закону, задржала југословенско држављанство. У вези са поступком по овом члану види чл. 55 правилника.

Члан 36

Држављанство ФНРЈ стичу у смислу одредаба овог закона, уколико међународним уговорима не буде другачије решено, сва лица која имају завичајно право односно општинску припадност на подручјима која би ушла у састав Федеративне Народне Републике Југославије по међународном споразуму, као и лица која по народности припадају једном од народа Федеративне Народне Републике Југославије, а бораве на том подручју, ако се ова лица не иселе са државног подручја Федеративне Народне Републике Југославије или на основу посебних прописа не оптирају за своје ратније држављанство.

Овај члан регулише питање држављанства свих лица која: (1) имају завичајно право односно општинску припадност на подручјима која би, по међународном споразуму, ушла у састав Федеративне Народне Републике Југославије и (2) која по народности припадају једном од народа ФНРЈ а бораве на том подручју. Међутим, ова одредба има само суплеторно значење, то јест, она ће се примењивати само уколико међународним уговорима ово питање не буде решено на други начин.

Тако за држављанство лица на подручју које се по Уговору с миру са Италијом припаја Федеративној Народној Републици Југославији важе прописи тог Уговора који је ратификован Указом Президијума Народне Скупштине ФНРЈ од 23 августа 1947 године („Службени лист ФНРЈ” бр. 74/47), а ступио на снагу 15 септембра 1947 године („Слу-

жбени лист ФНРЈ" бр. 107/47). По ст. 1 чл. 19 овог Уговора, лица италијанског држављанства која су на дан 10 јула 1940 године имала пребивалиште (домицил) на подручју које је припојено Федеративној Народној Републици Југославији као и њихова деца рођена после тога дана; стичу даном 15 септембра, као даном ступања на снагу Уговора, савезно држављанство ФНРЈ као и држављанство оне народне републике на чијем се подручју налази место у коме су на дан 10 јула 1940 године имала своје пребивалиште. По ст. 2 овог члана Уговора о миру са Италијом, Влада ФНРЈ обавезна је да у року од три месеца од његовог ступања на снагу донесе законске одредбе у циљу да лица о којима је напред реч, старија од 18 година, или она која су у браку, а нису достигла овај узраст, чији је говорни језик италијански, добију право да оптирају за италијанско држављанство. Извршујући ову обавезу, наша је држава донела 2 децембра 1947 године Закон о држављанству лица на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом („Службени лист ФНРЈ" бр. 104/47).

Члан 36а*)

Лица која по народности припадају коме од народа Југославије, а која су после Светског рата 1914—1918 године прешла као емигранти из Италије у Југославију, имају право да до 30 јуна 1948 године изјаве да ступају у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије, ако на дан када ову изјаву дају имају пребивалиште на територији Федеративне Народне Републике Југославије. Ово право имају сва лица која до 30 јуна 1948 године наврше 18 година.

* Чланови 36а), 36б) и 36в) додати су првобитном тексту закона Законом о изменама и допунама Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије („Службени лист ФНРЈ" бр. 104 од 6 децембра 1947 године).

Лице које на овај начин ступи у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије постаје држављанин оне народне републике на чијем подручју има пребивалиште. Ако такво лице припада народности које друге народне републике, оно може приликом ступања у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије изјавити да жели да постане држављанин те друге народне републике.

Изјаву о ступању у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије по пропису овог члана даје заинтересовано лице пред извршним одбором срећког односно градског или реонског народног одбора на чијем подручју има пребивалиште на дан кад изјаву даје.

Лица о којима је реч у овом члану, да би простом изјавом, могла стећи држављанство ФНРЈ, морају на дан, кад ову изјаву дају, имати на подручју наше државе пребивалиште, а није довољно да на том подручју тога дана само привремено бораве. Ади није неопходно да су оваква лица после свога преласка из Италије непрестано живела у Југославији. Битно је да припадају коме од народа Југославије, да су после Светског рата 1914—1918 године прешла из Италије у Југославију као емигранти и да имају пребивалиште на подручју Федеративне Народне Републике Југославије на дан када дају изјаву да ступају у њено држављанство. Ако су се лица која припадају коме од народа Југославије пре 10 јуна 1940 године отселила са подручја које је припојено Федеративној Народној Републици Југославији у коју другу земљу, она имају право да по пропису следећег члана стекну држављанство ФНРЈ.

Став 2 одређује републиканско држављанство оваквих лица. Ако на пример такво лице има пребивалиште на подручју Народне Републике Словеније, оно ће постати држављанин Народне Репу-

блике Словеније, а ако има пребивалиште на подручју Народне Републике Хрватске, постаће њен држављанин. Али ако овакво лице пребива на подручју народне републике чијој народности не припада, оно може приликом давања изјаве о ступању у држављанство ФНРЈ изјавити да жели да постане држављанин оне републике чијој народности припада. Тако на пример лице словеначке народности које има пребивалиште у Београду овлашћено је да приликом давања изјаве, о којој је реч, изјави и то да жели да постане држављанин Народне Републике Словеније.

Став 3 прописује пред којим ће се органом давати ова изјава. То је извршни одбор среског, градског или рејонског народног одбора на чијем подручју лице, које ступа у наше држављанство, има пребивалиште на дан кад даје изјаву о томе.

Члан 366)

Лица која по народности припадају коме од народа Југославије а која су пре 10 јуна 1940 године са подручја припојеног Федеративној Народној Републици Југославији, по Уговору о миру са Италијом, отселила ван територије Италије у неку другу земљу, имају право као и лица из претходног члана.

Лице које на овај начин ступи у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије постаје држављанин оне народне републике чијој народности припада, односно оне за чије се држављанство изјасни.

Изјаву о ступању у држављанство дају лица из овог члана пред најближим дипломатско-конзуларним претставништвом Федеративне Народне Републике Југославије.

Услови за стицање држављанства по овом члану су:

1) да лице припада коме од народа Југославије;
 2) да се пре 10 јуна 1940 године отселило са подручја припојеног територији Федеративне Народне Републике Југославије, по Уговору о миру са Италијом, у неку другу земљу. Ако су се са овог подручја после тога дана отселила у Југославију или неку другу земљу, оваква лица стичу држављанство ФНРЈ по чл. 19 Уговору о миру са Италијом. (Види коментар уз чл. 36).

Став 2 одређује републиканско држављанство оваквих лица. Она стичу држављанство оне народне републике чијој народности припадају. Али она могу да приликом давања изјаве о ступању у држављанство ФНРЈ изјаве да желе ступити у држављанство неке друге народне републике, а не оне чијој народности припадају.

Став 3 одређује пред ким се даје изјава по ст. 1 и 2 овог члана. Тај орган је дипломатско-конзуларно претставништво Федеративне Народне Републике Југославије које је најближе месту у коме живи лице које даје изјаву о ступању у наше држављанство.

Члан 36в)

Ступање оца у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије по прописима чланова 36а) и 36б) или мајке ако је отац умро, повлачи за собом ступање у ово држављанство деце млађе од 18 година.

Ступање мужа у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије не повлачи за собом ступање жене у ово држављанство.

На стицање држављанства по прописима чл. 36а) и 36б) неће се примењивати прописи о стицању држављанства прирођењем (чл. 7 до 13).

Овај члан одређује у ст. 1 и 2 границе дејства изјаве о ступању у држављанство ФНРЈ по прописима.

сима претходних чланова. Ступање оца у наше држављанство, или мајке ако је отац умро, повлачи за собом ступање у ово држављанство деце млађе од 18 година. Ступањем мужа у држављанство ФНРЈ не повлачи за собом ступање жене у ово држављанство. Она, ако жели ступити у наше држављанство, а испуњава услове које испуњава и њен муж, мора дати исту такву изјаву као и он. Ако те услове не испуњава, онда може после ступања мужа у држављанство ФНРЈ стећи ово држављанство по другим прописима овог закона. (Види чл. 9 ст. 2).

Став 3 прописује да се на стицање држављанства по прописима чл. 36а) и 36б) неће примењивати прописи о стицању држављанства прирођењем. Овај пропис значи да лице које стиче држављанство по поменутиим одредбама не мора да испуњава оне услове које, мора да испуњава страни држављанин да би стекао наше држављанство прирођењем. Овај пропис значи и то да лице које по одредбама чл. 36а) и 36б) стиче наше држављанство, не плаћа при томе таксе прописане за стицање држављанства прирођењем.

Члан 37

Са даном 28 августа 1945 године држављани ФНРЈ постали су држављани оне народне републике на чијем се подручју налази место у коме су имали завичајност (чланство општине) односно општинску припадност.

Држављанин Федеративне Народне Републике Југославије који не жели да има држављанство народне републике чији би држављанин постао по пропису ст. 1 овог члана, него које друге народне републике, постаје са даном 28 августа 1945 године држављанин ове друге народне републике, ако до 30 јуна 1948 године да изјаву о томе пред извршним одбором среског, односно градског или рејонског

народног одбора на чијем се подручју налази место његовог пребивалишта односно боравишта. Овим правом могу се користити сва лица која до 30 јуна 1948 године наврше 18 година живота.

Држављанима ФНРЈ којима се држављанство народне републике не може одредити по ст. 1 овог члана, одређује се по одредби члана 34 овог закона са важношћу од 28 августа 1945 године.

Овим се чланом доноси пропис о томе како се утврђује држављанство народне републике са даном 28 августа 1945 год., као даном када је овај закон у својој првобитној форми ступио на снагу.

Президијум Народне скупштине ФНРЈ дао је Обавезно тумачење ст. 1 овог члана („Службени лист ФНРЈ“ бр. 90/46) које гласи:

„Смисао ст. 1 чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије јест да се за држављане Федеративне Народне Републике Југославије утврђује држављанство народне републике са даном 28 августа 1945 године према месту у коме су имали завичајност (чанство општине) односно општинску припадност. Како су у смислу чл. 11 Закона о неважности правних прописа издатих пре 6 априла 1941 године и за време окупације укинуте одлуке извршних и управних органа окупатора и њихових помагача, уколико се њима не расправљају приватно-правни односи, то немају никаквог правног дејства ни све промене завичајности односно општинске припадности које су настале у времену од 6 априла 1941 године до ослобођења, било по сили ранијих закона, било на основу одлуке надлежних органа о пријему у чланство општине. Исто тако не могу имати правног дејства ни промене завичајности односно општинске припадности у смислу прописа старе Југославије од ослобођења до 28 августа 1945 године, будући да закони наше нове државе нису предвиђали уста-

нову завичајности односно општинске припадности. С друге стране, одредба ст. 1 чл. 37 наведеног закона има свој смисао у циљу да се одреди објективан и сигуран критеријум за утврђивање држављанства народне републике. Али било би противно основним принципима закона и духу ове одредбе ако би држављани Федеративне Народне Републике Југославије постајали аутоматски држављани једне народне републике.

На основу изложеног даје се следеће обавезно тумачење ст. 1 чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије“.

Све промене завичајности (чланство општине) односно општинске припадности које су настале у времену од 6 априла 1941 до 28 августа 1945 године не узимају се у обзир за утврђивање држављанства народне републике за држављане Федеративне Народне Републике Југославије, тако да су у смислу чл. 37 ст. 1 овог закона са 28 августом 1945 године постали држављанима оне народне републике на чијем се подручју налази место у коме су имали завичајност (чланство општине) односно општинску припадност на дан 6 априла 1941 године.

Држављанин Федеративне Народне Републике Југославије који жели имати држављанство које друге народне републике, чији би држављанин постао у смислу ст. 1 овог тумачења, постаје са 28 августом 1945 године држављанином ове друге народне републике ако у року од 6 месеци од дана објављивања овог тумачења да изјаву о томе пред надлежним државним органом. Овим правом могу се користити сва лица која су на дан објављивања овог тумачења напунила 18 година.

По протеклу овог рока држављанство народне републике може се стицати само редовним начином по прописима закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије“.

Према томе тумачењу, питање завичајности (чланства општине) односно општинске припадности из ст. 1 овог члана мора да се равна према стању од 6 априла 1941 године, тако да су у смислу ст. 1 овог члана држављани ФНРЈ постали држављанима оне народне републике на чијем се подручју налази место у коме су имали завичајност (чланство општине) односно општинску припадност на дан 6 априла 1941 године, без обзира на промене које су у том погледу настале од 6 априла 1941 године до 28 августа 1945 године. (Види ст. 1 чл. 56 правилника).

У вези са одредбом другог става, Обавезног тумачења, нарочито уколико се тиче изјаве, види пропис чл. 56 ст. 2 и 3 правилника.

У вези са одредбом ст. 2 овог члана види коментар уз чл. 34 овог закона. Како је по овом члану као основ за одређивање држављанства народне републике узета завичајност (чланство општине) односно општинска припадност на дан 6 априла 1941 године, то ће за оцењивање те завичајности служити одредбе из старог Закона о општинама и Закона о градским општинама, који су важили до 6 априла 1941 године. У вези с тиме дошле би у обзир следеће норме из тих закона:

1) Члан општине (града) може бити само држављанин Југославије. Завичајност је исто што и чланство једне општине. Чланство општине (града) губи се само кад се стекне чланство друге општине, или губитком држављанства.

2) По закону жена добија чланство мужа, малолетна брачна деца чланство оца, ванбрачна малолетна деца чланство мајке, малолетна позаконена деца чланство оца од дана рођења, а усвојена малолетна деца чланство усвојитеља; находчад стичу чланство у општини у којој су нађена.

Државни службеници и јавни самоуправни службеници, као и свештеници, по закону су чланови општине у којој је њихово стално службено седиште, осим ако у року од 3 месеца од дана одлуке о промени службеног седишта изјаве да задржавају старо чланство. /

Законито разведена жена задржава чланство у општини којој је припадала у тренутку развода брака; ако је брак поништен, враћа се у чланство општине којој је припадала пре удаје, а задржава чланство добивено по мужу, ако у року од три месеца од дана поништења брака изјави да то жели.

3) За пријем у чланство потребно је: 1) да молилац ужива часна права; 2) да се не налази под судском истрагом или оптужбом за дела која повлаче губитак часних права; 3) да може издржавати себе и своју породицу.

Одлуку о пријему доноси општински одбор (градско веће) који пријем не може одбити ако су испуњени предњи услови и ако је молилац најмање пет година стално настањен у тој општини.

Ако је неко лице стално настањено најмање 10 година у једној општини, а она не може противу њега с погледом на то време ставити приговоре наведене у тач. 1 и 2, оно је по закону стекло чланство те општине и изгубило га у општини у којој га је дотада уживало, осим ако изјави да задржава досадашње чланство и докаже да надлежна општина на то пристаје.

4) Лицу за које се не може утврдити којој општини као члан припада, одредиће се чланство оне општине у којој је рођено. Ако се та општина не може утврдити, онда оне општине у којој је последњих пет година било најдуже настањено, а ако се ни то не може утврдити, онда оне општине у којој се налази, све дотле док се не утврди његово право чланство.

5) Лица која буду примљена у држављанство, ако уз молбу нису поднела обећање једне општине да ће их примити у чланство, чланови су у првом реду оне општине у којој су рођена, а у другом реду у којој су стално настањена, и, најзад, оне општине у којој се желе стално настанити, што ће се у решењу о пријему у држављанство означити.

Став 3 овог члана прописан је чл. 2 Закона о изменама и допунама Закона о држављанству ФНРЈ, од 2 децембра 1947 године („Службени лист ФНРЈ“

бр. 104/47). Овим прописом измењен је ст. 3 обавезног тумачења од 5 новембра 1946 године („Службени лист ФНРЈ” бр. 90/46) који је давао исто ово право до 8 маја 1947 године, али није ближе одређивао који је орган надлежан за пријем изјаве. Новим ст. 2 овог члана рок за давање изјаве продужен је до 30 јуна 1947 године. По прстеку овог рока може се промена републиканског држављанства тражити само по редовним прописима о промени овог држављанства (чл. 28—34). Према томе, овај рок могу користити сви они који су пропустили да га користе до 8 маја 1947 године. Став 2 одређује који је орган надлежан за пријем изјаве о прихватању другог републиканског држављанства. То је извршни одбор средњег односно градског или рејонског одбора на чијем се подручју налази место пребивалишта односно боравишта лица које даје изјаву. Право да изабере себи републиканско држављанство имају сва лица која до 30 јуна 1948 године наврше 18 година живота. (Види чл. 56 Правилника за извршење закона о држављанству ФНРЈ („Службени лист ФНРЈ” бр. 98/46).

Члан 38

Лица која на дан 28 августа 1945 године нису постала држављани ФНРЈ, а која би стекла односно задржала то држављанство по одредбама овог закона, могу у року од године дана по ступању на снагу овог закона, односно у року од године дана по навршеној 18 години, тражити натурализацију у смислу члана 9 овог закона.

Исто тако могу тражити натурализацију без обзира на услове из тач. 2, 3 и 4 члана 8 овог закона они страни држављани, без обзира на њихову народност, који су активно учествовали у народно-ослободилачкој борби народа Федеративне Народне Ре-

публике Југославије. То важи и за децу погинулих или умрлих учесника.

У ст. 1 проширују се случајеви олакшаног стицања држављанства ФНРЈ натурализацијом (чл. 9 закона). То проширење важи само за пролазно време, тј. може се употребити само за време од године дана по ступању на снагу овог закона, или у року од године дана по навршеној 18 години.

„Одредбе ст. 1 чл. 38 закона односе се на лица, која према ранијим прописима нису стекла или су изгубила југословенско држављанство, док би према одредбама Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије стекла односно задржала држављанство ФНРЈ да су већ у то време били на снази прописи овог закона, као на пр.: дете које потиче из брака у коме отац није био југословенски држављанин, а мајка је била југословенска држављанка, или обрнуто; ванбрачно дете чији је отац југословенски држављанин, а мајка страна држављанка, а испуњени су услови да дете у оба случаја постане југословенски држављанин по чл. 4 закона; држављанка која је удајом за странца изгубила држављанство ФНРЈ, као и дете које је изгубило југословенско држављанство услед позакончења од оца страног држављанина“. (Чл. 57 правилника).

„Лице које тражи пријем у држављанство ФНРЈ по ст. 2 чл. 38 закона, за доказ да је активно учествовало у народно-ослободилачкој борби народа Федеративне Народне Републике Југославије подноси уверење које издаје штаб бригаде у чијим се јединицама активно борило. Странац, који је активно учествовао у народноослободилачкој борби на који други начин, може ту чињеницу доказати само уверењем окружног народног одбора на чијем је подричу у току народноослободилачке борбе радио“. (Чл. 58 правилника). Иначе види коментар уз чл. 8 закона.

Члан 39

Лица која су изгубила држављанство ФНРЈ отсуствовају по § 28 Закона о држављанству од 21 ок-

тобра 1928 године имају право да га поново стекну посебном изјавом учињеном у року од године дана по ступању на снагу овог закона. Изјаву потврђује Министарство унутрашњих послова ФНРЈ. У томе случају сматраће се да је подносилац изјаве стекао држављанство даном учињене изјаве.

Према чл. 28 Закона о држављанству из 1928 године, југословенски држављанин који је трајно настањен ван територије Југославије па за време од 30 година, по навршетку 21 године живота, није испуњавао никакве обавезе према отаџбини, престаје бити држављанин Југославије. Лица која су на тај начин изгубила држављанство ФНРЈ имају право да га поново стекну изјавом из члана 39 закона. Према последњој реченици овог члана, сматраће се да је подносилац изјаве стекао држављанство даном учињене изјаве — у случају ако ту изјаву потврди Министар унутрашњих послова ФНРЈ. Мора се стога узети да се држављанство неће стећи ако изјаву не потврди надлежно министарство.

Члан 40

Рокови за евидентирање по члану 15 и рок из тачке 3 члана 30 овог закона почињу тећи од 28 августа 1945 године.

(Види коментар уз чл. 15 и 35 закона).

Члан 41

Овлашћује се Министар унутрашњих послова ФНРЈ да у сагласности са Министром иностраних послова пропише ближе одредбе потребне за извршење овог закона.

Овај пропис донео је Министар унутрашњих послова ФНРЈ у Правилнику за извршење Закона о

држављанству ФНРЈ („Службени лист ФНРЈ“ бр. 98/46).

Члан 42

Овај закон ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије“.

П Р А В И Л Н И К
ЗА ИЗВРШЕЊЕ ЗАКОНА О ДРЖАВЉАНСТВУ
ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ*

Члан 1

У смислу члана 1 става 2 Закона о држављанству сматра се држављанином ФНРЈ сваки држављанин народне републике. Ради тога се неће водити посебна евиденција држављана ФНРЈ, него ће евиденција о држављанима народне републике бити истовремено и евиденција о држављанима ФНРЈ. Упис у књигу држављана народне републике истовремено је доказ о држављанству ФНРЈ.

Члан 2

Евиденција држављана народне републике (држављана ФНРЈ) води се код месних и градских (рејонских) народних одбора. Евиденцију држављана води државни матичар за исто подручје за које води и државне матичне књиге. Он је дужан да редовно врши све уписе и да прибележава све промене, као и да издаје изводе из књиге држављана.

Евиденцију држављана ФНРЈ који пребивају у иностранству воде и територијално надлежна претставништва Федеративне Народне Републике Југославије.

* Овај Правилник прописао је Министар унутрашњих послова ФНРЈ под V бр. 12410 од 25 новембра 1946 године, а објављен је у бр. 98 „Службеног листа ФНРЈ“ од 6 децембра 1946 године.

Члан 3

За подручје сваког месног и градског (рејонског) народног одбора води се књига држављана Народне Републике _____, која има ове рубрике: 1) редни број, 2) породично, очево и рођено име, 3) место, срез и округ рођења, 4) дан месец и година рођења, 5) датум уписа у ову књигу, 6) основ уписа у ову књигу, 7) датум брисања из ове књиге, 8) основ брисања из ове књиге и 9) примедбе.

Књига држављана води се једнообразно у целој Федеративној Народној Републици Југославији по формулару који је саставни део овог правилника. Величина формулара и размера рубрика и простора за уписивање саобразиће се формулару који ће Министарство унутрашњих послова ФНРЈ доставити министарствима унутрашњих послова народних република.

На првој непагинираној насловној страни има бити отштампано: Књига држављана Народне Републике _____ месног (градског, рејонског) народног одбора _____. Књига држављана мора бити повезана у тврде корице, пагинирана и на крају потврђена овером надлежног вишег народног одбора.

Члан 4

За цело подручје месног (градског, рејонског) народног одбора води се једна књига држављана.

Књиге држављана које се воде код једног народног одбора за његово подручје и за подручје оближњих месних народних одбора водиће се посебно за подручје сваког народног одбора.

Члан 5.

Уписи у књигу држављана народне републике врше се по реду пријаве и свако уписано лице добија свој редни број, који се уписује у рубрику 1). Редни бројеви почињу са бројем 1 и теку непрекидно из године у годину као и из једне свеске у другу ако се уписи врше у више свезака.

У рубрику 2) уписује се породично, очево и рођено име уписаног лица. Код жена које носе породично име, мужа треба уписати и њено девојачко (пре удаје) породично име и име њеног оца.

У рубрику 3) уписује се прво место, а затим срез и округ где је односно лице рођено, а у рубрику 4) дан, месец и година његовог рођења.

У рубрику 5) уписује се дан, месец и година када је извршен упис у књигу држављана односног лица.

У рубрику 6) уписује се дан, месец и година, као и број службеног акта, на основу кога је упис извршен, односно подаци на основу којих је упис извршен (решење о стицању држављанства, извод из књига рођених и венчаних, ранија домовница, подаци из књиге завичајника — чланова општина — општинске припадности — код првог уписа у књигу држављана и други службени акти, на основу којих се врши упис у књигу држављана).

У рубрику 7) уписује се дан, месец и година када је неко лице брисано из књиге. Као датум брисања ставља се дан, месец и година службеног акта на основу кога је брисање вршено односно дан када је наступила чињеница због које се брисање врши (на пр.: смрт), а не дан када је сам упис матичар извршио.

У рубрику 8) уписује се дан, месец и година и број службеног акта односно чињеница, на основу које је брисање извршено (на пр.: смрт). Брисање ће се осим тога извршити и прецртавањем односног имена, али тако да се оно увек може прочитати.

У рубрику 9) уписују се све остале прибелешке за које нема предвиђених рубрика, а које су важне у односу на држављанство уписаног лица.

Члан 6

У књигу држављана народне републике уписаће се, приликом првог њеног установљења, сви грађани који имају пребивалиште на подручју народног одбора за које се књига држављана води, ако су држављани те народне републике (члан 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије у вези Обавезног тумачења става 1 тога члана од 5 новембра 1946. године). Држављани који имају пребивалиште изван народне републике чији су држављани уписују се у књигу држављана народног одбора где су имали последње пребивалиште у народној републици чије држављанство имају по одредбама члана 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије и Обавезном тумачењу става 1 тога члана од 5 новембра 1946. године.

Члан 7.

У даљем вођењу књига држављана новорођени се уписују по реду пријаве у ону књигу држављана где су им уписани родитељи.

Деца родитеља са различитим држављанством народних република, која стичу држављанство на-

родне републике по споразуму родитеља, уписују се у ону књигу држављана у коју је уписан родитељ по коме стичу држављанство народне републике. Ако се родитељи нису споразумели о држављанству народне републике детета, оно се уписује у књигу држављана народног одбора на чијем подручју родитељи имају заједничко пребивалиште у време његовог рођења, а ако таквог места нема, у књигу држављана онога места по коме стиче држављанство народне републике у смислу члана 5 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије. Ако се ни по томе не може одредити где ће се упис извршити, решиће министар унутрашњих послова народне републике у коју ће књигу држављана дете бити уписано.

Дете непознатих родитеља, рођено или нађено на подручју Федеративне Народне Републике Југославије уписује се у књигу држављана народног одбора на чијем је подручју рођено или нађено. Дете родитеља без држављанства или непознатог држављанства уписује се у књигу држављана народног одбора на чијем је подручју рођено.

Прирођени држављанин уписује се у књигу држављана народног одбора на чијем је подручју стално настањен у времену стицања држављанства народне републике. Прирођени држављанин који у времену стицања држављанства народне републике није настањен на подручју народне републике, чије држављанство стиче, одредиће у изјави приликом полагања заклетве једно од места ранијег настањена у односној републици где ће бити уписан у књигу држављана.

Члан 8

Евиденција о прирођеним држављанима који су изузетним путем стекли држављанство ФНРЈ без држављанства народне републике води се у Министарству унутрашњих послова ФНРЈ. Кад овакав држављанин стекне држављанство народне републике, брише се из ове евиденције назнаком у приредби које је држављанство народне републике стекао и у књигу кога народног одбора је уписан.

Члан 9

Држављанин који промени место пребивања у границама народне републике којој припада може тражити да се испише из раније књиге држављана и упише у књигу места новог пребивалишта. По оваквим молбама месни односно градски народни одбор новог пребивалишта извршиће упис у књигу држављана коју води за своје подручје и дужан је о упису обавестити народни одбор места у коме је молилац дотле био уписан у књигу држављана. Тек по пријему оваквог извештаја држављанин може бити брисан из књиге држављана у којој је дотле био уписан.

Иначе, из књиге држављана могу бити брисана само она лица која су стекла држављанство друге народне републике, или су изгубила држављанство ФНРЈ, или су умрла.

Члан 10

Уз књигу држављана води се азбучни (абecedни) регистар свих држављана који су у њој уписани. Азбучни регистар води се по почетним словима породичног имена. У већим местима овај се регистар

може водити по систему картотеке. Уз име сваког лица у регистру ставља се број стране књиге држављана на којој је односно лице уписано, као и редни број под којим је уписано.

Члан 11

Претставништва Федеративне Народне Републике Југославије, у иностранству воде евиденцију држављана ФНРЈ у књизи држављана на исти начин на који се она води у отаџбини. Поред тога она ће у рубрику 9) прибележавати сваку пријаву за евидентирање која се подноси у смислу члана 15 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије.

О сваком упису, као и о свакој прибелезици, претставништва су дужна обавестити надлежним путем министарство унутрашњих послова народне републике чији је држављанин односно лице.

Ако односно лице није уписано у књигу држављана у отаџбини, министарство унутрашњих послова народне републике одредиће сходно одредбама овог правилника у коју ће се књигу оно уписати. Пријаве за евидентирање у иностранству прибележиће се поред имена односног лица у књизи држављана која се води у отаџбини, и то у рубрику 9).

Члан 12

Сви уписи у књигу држављана врше се по званичној дужности и без наплате таксе.

Први упис извршиће се на основу пријава сталних становника са подручја народног одбора за које се води књига држављана и досадашњих књига за вичајника (чланова општине — општинских припад-

ника), као и других доказа. Пријаву су дужни поднети сви пунолетни становници. За малолетно лице пријаву су дужни поднети родитељи односно старатељ. За чланове заједничког кућанства пријаву подноси старешина заједничког кућанства. Поднесене пријаве проверава народни одбор и на основу њих и личног познавања решава о упису.

Лица, која бораве изван подручја народног одбора где имају бити уписана у књигу држављана, пријаву за упис подnose народном одбору надлежном за упис. Она пријаву могу поднети и преко народног одбора на чијем подручју имају боравиште, у ком случају је народни одбор дужан пријаву послати народном одбору надлежном за упис.

Члан 13

Ако је спорно да ли се неко лице има унети у књигу држављана једног народног одбора, предмет ће се упутити са предлогом и изјавом странке на решење окружном народном одбору. Ако окружни народни одбор нађе да је спорно питање држављанства ФНРЈ или народне републике, или да сам не може донети решење, упутиће предмет на решење министарству унутрашњих послова народне републике.

Члан 14

Државни матичар дужан је обавестити надлежни народни одбор о свима случајевима рођења и смрти које упише у матичне књиге, ако односно лице не треба евидентирати у књизи држављана коју он води.

Члан 15

Књига држављана народне републике устројиће се најкасније до 31 децембра 1947 године. Рок када ће се извршити први упис одредиће министар унутрашњих послова народне републике. Он ће прописати и ближе одредбе о вођењу евиденције држављана.

Набавка књига држављана и других формулара за вођење евиденције држављана пада на терет буџета министарства унутрашњих послова народне републике.

Члан 16

Сведоцбу о држављанству издаје срески (градски, рејонски) народни одбор на чијем подручју је молилац уписан или би имао бити уписан у књигу држављана. Сведоцба се издаје на основу потврде месног народног одбора да је молилац уписан у књигу држављана, а у недостатку такве потврде на основу других исправа којима се несумњиво утврђује држављанство молиоца.

Члан 17

Сведоцба о држављанству издаје се на основу писмене молбе. Молба се може поднети и усмено на записник. Она се може предати народном одбору надлежном за издавање сведоцбе о држављанству или преко месног (градског) народног одбора на чијем подручју молилац пребива, или преко народног одбора код кога се води књига држављана у коју је молилац уписан. Ако је молба предата месном народном одбору код кога је молилац уписан у књигу држављана, он је дужан приликом њеног

спровођења среском народном одбору једновременно потврдити да је молилац уписан у књигу држављана. Ако је молба предата непосредно народном одбору надлежном за издавање сведоџбе о држављанству, он је сам дужан прибавити потврду о упису молиоца у књигу држављана од надлежног народног одбора.

У молби се морају навести следећи подаци: место и време рођења, подаци о родитељима, држављанство народне републике, где је уведен у књигу држављана, бивша завичајност док се не уведе књига држављана и садашње место пребивања (тачна адреса).

Док се не устроји књига држављана уз молбу се могу поднети исправе на основу којих се може утврдити држављанство молиоца, као на пр.: извод из матице рођених, исправа о идентитету, стара сведоџба о држављанству, домовница, стари пасош и др. У недостатку писаних исправа молилац може веродостојним сведоцима доказивати чињенице на основу којих се може установити држављанство. Усмени поступак и преслушање сведока проводи срески (градски, рејонски) народни одбор, надлежан за издавање сведоџбе о држављанству.

Члан 18

Сведоџба о држављанству може се издати ако се у поступку несумњиво утврди да је молилац држављанин Федеративне Народне Републике Југославије.

Ако је молиочево држављанство (ФНРЈ или народне републике) спорно, срески (градски, рејонски) народни одбор доставиће молбу надлежним путем

на решење министарству унутрашњих послова народне републике.

Члан 19

Сведоцба о држављанству издаје се на монополисаном бланкету, по обрасцу који је саставни део овог правилника.

Министарство унутрашњих послова народне републике доставља потребан број бланкета среским, градским односно рејонским народним одборима.

У бланкету сведоцбе о држављанству исписују се сви подаци читко и без мрља. Прецртавања се не смеју вршити. На одређеном месту причвршћује се фотографија молиоца и оверава округлим печатом надлежства тако да једна половина печата захвата фотографију, а друга бланкет.

Таксена марка лепи се на месту које је на бланкету за то одређено.

Члан 20

Сведоцба о држављанству важи две године од дана њеног издања. Државни орган који је издао сведоцбу може је продужити за даље две године, пошто претходно ствар провери.

Члан 21

Држављанство ФНРЈ доказује се у иностранству оригиналном сведоцбом о држављанству. У Федеративној Народној Републици Југославији доказује се држављанство ФНРЈ на овај начин, када то посебни законски прописи одређују.

Члан 22

Пореклом деца стичу држављанство Федеративне Народне Републике Југославије (члан 4 и 6 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије) даном рођења.

Одредбе тачке 2, 3 и 4 члана 4 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије не односе се на децу рођену пре 28 августа 1945 године. Њихово држављанство процењује се према прописима члана 35 Закона.

Члан 23

У смислу тачке 2 члана 4 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије под органима Федеративне Народне Републике Југославије, надлежним по Основном закону о браку, сматрају се за време до 9 маја 1946 године и органи верских заједница.

Члан 24

Ако се накнадно утврди материнство држављанке ФНРЈ, а отац малолетног детета је страни држављанин, држављанство малолетног детета одређује се према одредбама члана 4 става 2 Закона као и у случају накнадног утврђивања очинства држављанина ФНРЈ ако је мати малолетног детета страна држављанка.

Члан 25

За постојање споразума о држављанству народне републике детета (члан 5 Закона) довољна је матичарева констатација у матичној књизи рођених да су родитељи пред њим одредили детету држав-

љанство народне републике. Матичар је дужан да тражи од родитеља такву изјаву. Ако родитељи пред матичарем нису дали изјаву о држављанству народне републике детета, могу је дати накнадно писмено или у записник пред среским народним одбором. Срески народни одбор дужан је један примерак оверене изјаве да достави матичару надлежном за уношење прибелешке о држављанству народне републике односног детета.

За случај да је дете рођено у иностранству, претставништво Федеративне Народне Републике Југославије дужно је да упозори родитеље да му доставе свој споразум.

Члан 26

Под изразом „стварно највише везани” из члана 5 Закона подразумева се најдужи боравак родитеља у одређеној народној републици у време рођења детета, а под изразом „правно највише везани” подразумева се највећи правни интерес који родитеље везује за подручје одређене народне републике, као што је на пример: поседовање какве имовине у њој, највећи број пословних веза на односном подручју, родбинске везе и евентуално наслеђе и слично.

Члан 27

Молба за прирођење подноси се среском (градском, рејонском) народном одбору на чијем подручју молилац пребива. Лица која живе у иностранству предају молбу за прирођење надлежном претставништву Федеративне Народне Републике Југославије.

Молба за натурализацију изузетним путем (члан 11 Закона) може се поднети и непосредно Министарству унутрашњих послова ФНРЈ.

Члан 28

Молбу за припођење молилац треба да потпише својеручно пред органом коме предаје молбу. Код молби примљених преко поште, уколико потпис није прописно оверен, треба проверити истинитост молиочева потписа. Исто тако треба поступити и са рукознаком неписменог лица.

Члан 29

У молби се мора навести да се тражи натурализација, по коме пропису, разлози због којих се тражи натурализација, породично и рођено име, занимање, место пребивања, дан, месец и година, место и држава у којој је молилац рођен, народност и држављанство, као и кратка биографија молиоца.

У молби се морају навести сва деца испод 18 година. Ако само један од родитеља тражи натурализацију, у молби мора изричито нагласити да ли тражи натурализацију и за децу и поднети доказе да деца живе заједно са њим у Федеративној Народној Републици Југославији. У том случају за децу старију од 14 година потребно је приложити њихов пристанак оверен код среског народног одбора, а ако молилац живи у иностранству код органа надлежног за оверавање исправа.

Молилац је дужан да уз молбу приложи доказе да испуњава законске услове за пријем у држављанство према законском пропису по коме тражи натурализацију.

Члан 30

Године старости доказују се изводом из матичне књиге рођених (тачка 2 чл. 8 Закона).

Под радном способношћу подразумева се молиочева способност да се издржава својим радом (тачка 2).

Непрекидно пребивање доказује се уверењем територијално надлежног отсека (одељења) унутрашњих послова при среском (градском) извршном одбору (тачка 3 чл. 8).

Отпуст односно зајамчење отпуста из досадашњег држављанства доказује се решењем надлежне власти земље чији је молилац држављанин или уверењем које му о томе издаје његово надлежно претставништво у Федеративној Народној Републици Југославији (тачка 4 чл. 8).

Отпуст из држављанства не треба тражити од молиоца који докаже да по закону своје земље губи држављанство самим стицањем страног држављанства, или да његова земља не допушта отпуст или поставља за отпуст услове које је немогуће испунити. У том случају довољна је изјава молиоца да се под претпоставком стицања држављанства ФНРЈ одриче страног држављанства. Изјава се даје код среског (градског, рејонског) народног одбора у записник, који оверавају председник и секретар.

Члан 31

Којој народности молилац припада (чл. 9 тач. 1 Закона) може се доказивати изводом из књиге рођених и другим исправама, као и веродостојним сведоцима. У случају спора решење доноси министарство унутрашњих послова народне републике.

Молилац који тражи пријем у држављанство по ставу 2 чл. 9 Закона мора поред осталог да приложи уз молбу извод из матице венчаних и сведоцбу о држављанству ФНРЈ свог брачног друга.

80

У случају из последње реченице ст. 2 чл. 9 Закона усвојитељ мора да приложи уз молбу решење о усвојењу, сведоџбу о држављанству ФНРЈ за себе и извод из матичне књиге рођених за усвојеника.

Члан 32

Срески (градски, рејонски) народни одбор дужан је да прегледа да ли је молба правилно састављена и да ли су приложени сви докази који се по закону траже. Молиоца треба упозорити на евентуалне недостатке, дати му потребна објашњења и одредити му рок за накнадно подношење доказа односно за допуну молбе. У овом случају молба се неће узимати у поступак док се не отклоне недостаци на које је молилац био упозорен.

Срески (градски, рејонски) народни одбор односно претставништво треба да провери наводе молбе и да молбу, са својим извештајем и мишљењем да ли молилац испуњава услов из тач. 5 чл. 8 Закона о држављанству, доставе редовним путем надлежном министарству унутрашњих послова народне републике на решење у смислу чл. 10 Закона.

Члан 33

Решење министарства унутрашњих послова народне републике о припојењу треба да садржи: датум и број решења Министарства унутрашњих послова ФНРЈ којим је дата сагласност за пријем у држављанство молиоца; да се молиоцу признаје држављанство Федеративне Народне Републике Југославије и односно народне републике путем редовног припојења уз навођење одредбе Закона о

држављанству Федеративне Народне Републике Југославије по којој му је признато држављанство и позив на полагање заклетве уз опомену да ће по пропису чл. 12 ст. 1 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије решење о натурализацији изгубити важност ако у року од три месеца од дана саопштења решења не положи заклетву верности и лојалности.

Ако прирођени има малолетне деце која заједно са њим стичу држављанство, она се морају поименично навести у решењу о прирођењу.

Члан 34

Достављањем решења о прирођењу сматра се да је прирођени позван на полагање заклетве верности и лојалности.

Он ту заклетву може положити у року од три месеца сваког радног дана пред среским, односно градским (рејонским) народним одбором свечаним исказивањем и потписивањем овога текста:

„Ја (породично и рођено име), ступајући у држављанство Федеративне Народне Републике Југославије, заклињем се својом чашћу да ћу бити веран и лојалан грађанин Федеративне Народне Републике Југославије, да ћу чувати и бранити тековине народноослободилачке борбе народа Федеративне Народне Републике Југославије, да ћу поштовати и савесно се придржавати Устава и закона, и испуњавати све дужности грађанина Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике . . . .”.

Записник о положеној заклетви оверавају претседник и секретар народног одбора. Један примерак записника доставља се министарству унутрашњих

послова народне републике и чува се уз предмет о натурализацији односног лица.

Лице које борава стално у иностранству може положити заклетву у прописаном року и код претставништва Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 35

Прирођени држављанин на основу решења о прирђењу и записника о положеној заклетви има право одмах тражити да му се изда сведоџба о држављанству.

Члан 36

Министарство унутрашњих послова народне републике води књигу природених држављана, која садржи следеће рубрике: 1) редни број; 2) породично, очево и рођено име; 3) занимање; 4) место становања; 5) датум и место рођења; 6) народност; 7) досадашње држављанство; 8) датум и број решења о сагласности Министарства унутрашњих послова ФНРЈ; 9) датум и број решења министарства унутрашњих послова народне републике о прирђењу; 10) датум када је и пред којим је народним одбором положена заклетва верности и лојалности; 11) имена малолетне деце која га следе у стицању држављанства; 12) датум и место рођења малолетног детета; 13) примедбе. У књигу се уписују сви природени држављани по реду натурализовања.

Свака три месеца министарство унутрашњих послова народне републике доставља за протекло време списак натурализованих са свим подацима према књизи природених Министарству унутрашњих по-

слова ФНРЈ, које води евиденцију свих натурализованих држављана.

Министарства унутрашњих послова народних република достављаће свака три месеца Министарству унутрашњих послова ФНРЈ по један отправак свих решења о одбијању молби за припојење.

Члан 37

Као сталан боравак ван подручја Федеративне Народне Републике Југославије у смислу чл. 15 Закона, подразумева се непрекидна одсутност из отаџбине без доласка у њу ма и на краће време.

Под неиспуњавањем јавних обавеза (чл. 15) подразумева се неодазивање законским обавезама, као на пример: војној обавези.

Члан 38

За евидентирање при претставништву Федеративне Народне Републике Југославије у циљу да се предупреди одузимање држављанства по чл. 15 Закона довољан је лични претстанак са захтевом евидентирања или свака писмена изјава у којој се захтева евидентирање.

Свако продужење или визирање путне исправе ФНРЈ сматра се као захтев за евидентирање.

Деца старија од 14 година могу се и сама евидентирати односно пријављивати.

Лице, које жели да спречи одузимање држављанства по овом пропису, мора само да докаже чињенице које то спречавају.

Члан 39

Подаци о евидентирању или пријављивању достављају се по званичној дужности надлежним путем

министарству унутрашњих послова народне републике ради уписивања у књигу држављана односне народне републике код надлежног народног одбора.

Члан 40

У току месеца јануара сваке године претставништво Федеративне Народне Републике Југославије у иностранству слаће Министарству унутрашњих послова ФНРЈ извештаје и податке за лица којима треба одузети држављанство по члану 15 Закона.

Народни одбори, који воде евиденцију држављана, дужни су такође у току месеца јануара доставити своје податке о лицима за која сматрају да им услед одсутности треба одузети држављанство.

Члан 41

Државни орган који сазна да је натурализован држављанин ФНРЈ до натурализације дошао користећи се лажним наводима, или да је свесно прегутао околности које би биле од утицаја по натурализацију, дужан је одмах о томе надлежним путем обавестити Министарство унутрашњих послова ФНРЈ.

Члан 42

Суд који, против натурализованог држављанина, у року од пет година по његовој натурализацији, изрекне пресуду због нечасног дела, обавезан је по званичној дужности да оверен препис извршне пресуде достави министарству унутрашњих послова народне републике.

Члан 43

Претставништво Федеративне Народне Републике Југославије у иностранству доставиће Министарству

унутрашњих послова ФНРЈ извештај и препис пресуде у сваком случају из чл. 16 став 2 Закона када натурализовани држављанин буде од страних судова осуђен за нечасна дела.

Члан 44

Суд који изрекне пресуду о губитку држављанства дужан је препис пресуде доставити на извршење министарству унутрашњих послова народне републике.

Члан 45

Молба за отпуст из држављанства подноси се среском (градском, рејонском) народном одбору на чијем подручју молилац пребива. Лице које живи у иностранству предаје молбу за отпуст из држављанства надлежном прегставништву Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 46

Тачка 28 овог правилника односи се и на потписивање молбе за отпуст.

Молилац у молби треба да наведе шта тражи, да назначи своје личне податке, да изложи укратко своју биографију и да наведе разлоге због којих тражи отпуст из држављанства.

У молби треба навести сву децу испод 18 година за коју се такође тражи отпуст.

Члан 47

Уз молбу треба приложити:

- 1) сведоцбу о држављанству ФНРЈ;
- 2) извод из матичне књиге рођених за себе и малолетну децу;

86

3) изјаву пристанка за отпуст детета старијег од 14 година дату пред среским (градским, рејонским) народним одбором;

4) решење о пријему или зајемчењу пријема у страну држављанство;

5) изјаву да ли се сели у иностранство или остаје у земљи;

6) доказ да нема препрека за отпуст по тач. 3 чл. 19 Закона.

Члан 48

Као доказ да нема препрека за отпуст молилац је дужан поднети:

1) уверење надлежног војно-територијалног органа да у војном погледу нема препрека за отпуст из држављанства;

2) уверење народног одбора (среског, градског, рејонског) да није у заостатку са плаћањем пореза;

3) уверење надлежног јавног тужиоца да се не налази под кривичном истрагом;

4) уверење надлежног одељења (отсека) унутрашњих послова при окружном (среском, градском) извршном одбору да није осуђиван;

5) уверење среског (градског, рејонског) народног одбора да молилац нема неиспуњених јавних и друштвених обавеза, као што су на пример: обавеза према установама социјалног осигурања; обавезе које неко лице преузме као руководилац у народним и друштвеним организацијама (члан управе, економ, благајник при фискултурним друштвима итд); обавеза лица које врши какву функцију јавног поверења (лекар, адвокат, уредник листа итд); обавеза родитеља да осигура издржавање деце за коју не тражи отпуст из држављанства, као и друге сличне

обавезе на чије испуњење треба пазити у јавном интересу.

Да ли такве обавезе постоје цениће се према сваком конкретном случају, пошто се провере сви лични, породични, службени, друштвени и имовински односи лица које тражи отпуст из држављанства.

Члан 49

Тачка 32 овог правилника примењиваће се аналогно и на молбу за отпуст из држављанства.

Лицу, коме је одобрен отпуст из држављанства ФНРЈ, издаје се сведоцба о отпусту из држављанства ФНРЈ. У сведоцбу се уписују и малолетна деца која су добила отпуст заједно са родитељем.

Сведоцба о отпусту из држављанства издаје се на монополисаном бланкету по обрасцу који је саставни део овог правилника.

Приликом уручења сведоцбе о отпусту одузимају се односном лицу лична легитимација, путна исправа, сведоцба о држављанству и војне исправе ако су му биле издате.

Члан 50

Министарство унутрашњих послова народне републике води књигу отпуштених држављана, која садржи следеће рубрике: 1) редни број, 2) породично, очево и рођено име, 3) датум и место рођења, 4) датум и број решења о сагласности Министарства унутрашњих послова Федеративне Народне Републике Југославије, 5) датум и број решења о отпусту министарства унутрашњих послова народне републике, 6) ново држављанство, 7) да ли се иселио из ФНРЈ, 8) да ли је брисан из евиденције држављана, 9) име малолетног детета које заједно са родитељима губи

држављанство, 10) датум и место рођења малолетног детета. У књигу се уписују сви отпуштени држављани дотичне народне републике по реду отпуштања.

Свака три месеца министарство унутрашњих послова народне републике доставља Министарству унутрашњих послова ФНРЈ списак отпуштених држављана за протекло тромесечје са свим подацима према књизи отпуштених држављана.

Министарство унутрашњих послова народне републике достављаће такође свака три месеца Министарству унутрашњих послова ФНРЈ, у овереном препису, сва решења о одбијању молби за отпуст из држављанства.

Члан 51

Ако отпуст из држављанства изгуби важност по ст. 2 и 3 чл. 19 Закона, министарство унутрашњих послова народне републике констатоваће то својим решењем, извршити потребну исправку у књизи отпуштених држављана и о томе обавестити надлежни народни одбор, ради евиденције у књизи држављана, и Министарство унутрашњих послова ФНРЈ, ради исправке у књизи отпуштених држављана.

Члан 52

Изјава одрицања може се учинити писмено или усмено у записник. Писмена изјава мора бити оверена од стране органа надлежног за оверу по закону земље у којој се даје.

Уз изјаву се мора приложити доказ о месту рођења, доказ о сталном боравку у иностранству и да је страни држављанин.

Услови из тачке 3 чл. 19 Закона, који се траже у ст. 2 чл. 22 Закона, утарђују се на исти начин као и код отпуста из држављанства.

Изјаве одрицања поднете претставништву Федеративне Народне Републике Југославије у иностранству достављају се надлежним путем Министарству унутрашњих послова ФНРЈ.

Лицу које је дало изјаву да се одриче држављанства ФНРЈ одузима се лична легитимација, путна исправа, сведоџба о држављанству и војне исправе ако су му биле издате.

Члан 53

Изјава по чл. 23 Закона може се учинити усмено у записник пред среским (градским, рејонским) народним одбором или писмено надлежном министарству унутрашњих послова народне републике. Писмена изјава мора бити оверена код среског (градског, рејонског) народног одбора.

Члан 54

Објављивање из чл. 27 Закона врши се свака три месеца посебним списком лица која су стекла држављанство натурализацијом, а посебним списком лица која су изгубила држављанство у току протеклог времена. Уз свако име објавиће се број и датум решења о натурализацији односно губитку држављанства.

Члан 55

Држављанка ФНРЈ, која се удала за страног држављанина од 6 априла 1941 године до 28 августа 1945 године, изјаву да придржава држављанство ФНРЈ може дати пред среским (градским, рејонским)

народним одбором усмено у записник, који оверавају претседник и секретар извршног одбора.

Овакве изјаве достављају се надлежним путем министарству унутрашњих послова оне народне републике чије држављанство има лице које подноси изјаву.

Уз изјаву треба приложити извод из матице о браку, доказ да је подносила изјаве до удаје била југословенска држављанка, као и доказ о страном држављанству њеног брачног друга.

Југословенске држављанке, које не искористе рок из ст. 3 чл. 35 Закона и не поднесу изјаву да придржавају држављанство ФНРЈ до 5 јула 1947 године, сматраће се да су даном склопљеног брака са страним држављанином изгубиле држављанство ФНРЈ.

Члан 56

Завичајност (чланство општине, општинска припадност) по чл. 37 Закона одређиваће се према прописима о чланству (завичајности) који су важили на дан 6 априла 1941 године и то са даном 28 августа 1945 године, у вези Обавезног тумачења става 1 чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије од 5 новембра 1946 године.

Изјава из другог става Обавезног тумачења става 1 чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије од 5 новембра 1946 године даје се пред среским (градским, рејонским) народним одбором усмено у записник, који оверавају претседник и секретар извршног одбора.

Изјава ће се узети у два примерка од којих ће се један чувати код народног одбора. Други примерак изјаве доставиће се народном одбору надлежном за

упис односног лица у књигу држављана по прописима овог правилника. Лицу које је дало изјаву пред народним одбором издаће се потврда о датој изјави.

Члан 57

Одредбе ст. 1 чл. 38 Закона односе се на лица, која према ранијим прописима нису стекла или су изгубила југословенско држављанство, док би према одредбама Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије стекла односно задржала држављанство ФНРЈ да су већ у то време били на снази прописи овог закона, као на пример: дете које потиче из брака у коме отац није био југословенски држављанин а мајка је била југословенска држављанка, или обрнуто; ванбрачно дете чији је отац југословенски држављанин, а мајка страна држављанка, а испуњени су услови да дете у оба случаја постане југословенски држављанин по чл. 4 Закона; држављанка која је удајом за странца изгубила држављанство ФНРЈ, као и дете, које је изгубило југословенско држављанство услед позакоњења од оца страног држављанина.

Члан 58

Лице које тражи пријем у држављанство ФНРЈ по ст. 2 чл. 38 Закона, за доказ да је активно учествовало у народноослободилачкој борби народа Федеративне Народне Републике Југославије подноси уверење које издаје штаб бригаде у чијим се јединицама активно борило.

Странац, који је активно учествовао у народноослободилачкој борби на који други начин, може ту чињеницу доказати само уверењем окружног народ-

92

ног одбора на чијем је подручју у току народно-ослободилачке борбе радио.

Члан 59.

Овај правилник ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије“.

II

ЗАКОН О ДРЖАВЉАНСТВУ ЛИЦА НА ПО-
ДРУЧЈУ ПРИПОЈЕНОМ ФНРЈ ПО УГОВОРУ
О МИРУ СА ИТАЛИЈОМ, ПРАВИЛНИК О
ОПЦИЈИ И ОДРЕДБЕ УГОВОРА О МИРУ
СА ИТАЛИЈОМ О ОПЦИЈИ

З А К О Н

О ДРЖАВЉАНСТВУ ЛИЦА НА ПОДРУЧЈУ ПРИ- ПОЈЕНОМ ФЕДЕРАТИВНОЈ НАРОДНОЈ РЕПУ- БЛИЦИ ЈУГОСЛАВИЈИ ПО УГОВОРУ О МИРУ СА ИТАЛИЈОМ*

Члан 1

Лица италијанског држављанства која су на дан 10 јуна 1940 године имала пребивалиште (домицил) на подручју које је припојено територији Федеративне Народне Републике Југославије по Уговору о миру са Италијом, као и њихова деца рођена после тога дана, стичу даном 15 септембра 1947 године, као даном ступања на снагу тог уговора савезно држављанство Федеративне Народне Републике Југославије, као и држављанство оне народне републике на чијем се подручју налази место у коме су на дан 10 јуна 1940 године имала своје пребивалиште.

Ако такво лице припада народности које друге народне републике, а не оне чији би држављанин достало по претходном ставу овог члана, оно може у року од шест месеци од ступања на снагу овог закона дати изјаву пред органом надлежним по чл. 3

* Овај закон проглашен је Указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ бр. 2298 од 2 децембра 1948 године („Службени лист ФНРЈ” бр. 104 од 6 децембра 1947 године).

овог закона да жели постати држављанин оне републике чијој народности припада. У таквом случају сматраће се да ово лице постаје држављанин те републике даном 15 септембра 1947 године.

Ово право имају сва лица која у року од шест месеци по ступању на снагу овог закона наврше 18 година.

Члан 2

Лица поменута у ставу првом претходног члана, чији је говорни језик италијански, а која су до дана ступања на снагу Уговора о миру са Италијом навршила 18 година, као и лица која до тога дана нису достигла свој узраст али су у браку, имају право да у року од годину дана од ступања на снагу тога уговора оптирају за италијанско држављанство.

Лица која искористе ово право задржаће италијанско држављанство и сматраће се као да нису стекла држављанство Федеративне Народне Републике Југославије према чл. 1 овог закона.

Опција оца, или опција мајке ако је отац умро, повлачи опцију деце млађе од 18 година која нису у браку.

Опција мужа не повлачи за собом опцију жене.

Члан 3

Изјаву о опцији даје заинтересовано лице пред извршним одбором среског, односно градског народног одбора на чијем подручју има пребивалиште, а ако овог нема, боравиште на дан кад изјаву даје.

Лица која немају ни пребивалиште ни боравиште на територији Федеративне Народне Републике Југославије дају изјаву о опцији пред најближим дипломатско-конзуларним претставништвом Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 4

Министар унутрашњих послова ФНРЈ може лицима, која по прописима овог закона оптирају за италијанско држављанство, упутити захтев да се преселе у Италију у року од године дана од дана кад су дала изјаву о опцији.

Члан 5

Овлашћује се Министар унутрашњих послова ФНРЈ да у сагласности с Министром иностраних послова ФНРЈ доноси ближе прописе за спровођење овог закона.

Члан 6

Овај закон ступа на снагу осмог дана по објављивању у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије“.

П Р А В И Л Н И К

О ОПЦИИ ЛИЦА СА ПОДРУЧЈА ПРИПОЈЕНОГ ФЕДЕРАТИВНОЈ НАРОДНОЈ РЕПУБЛИЦИ ЈУГО- СЛАВИЈИ ПО УГОВОРУ О МИРУ СА ИТАЛИЈОМ*

Члан 1

Изјаву о опцији даје заинтересовано лице пред извршним одбором среског, односно градског народног одбора на чијем подручју има пребивалиште, а ако овог нема, боравиште на дан кад изјаву даје.

Лица која немају ни пребивалиште ни боравиште на територији Федеративне Народне Републике Југославије дају изјаву о опцији пред најближим дипломатско-конзуларним претставништвом Федеративне Народне Републике Југославије.

Члан 2

Изјава о опцији може се поднети писмено или усмено у записник.

Државни орган који прима изјаву о опцији дужан је утврдити идентитет лица које изјаву даје и проверити истинитост његовог потписа.

Члан 3

Изјава о опцији даје се у два равногласна примерка и садржи:

* Овај правилник прописао је Министар унутрашњих послова ФНРЈ под бр. 5766 од 15 децембра 1947 године, а објављен је у бр. 109 „Службеног листа ФНРЈ“ од 24 децембра 1947 године.

100

1) породично, очево и рођено име, датум и место рођења оптанта;

2) место пребивања;

3) изјаву у коме је месту 10 јуна 1940 године имао пребивалиште (домицил) на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом, као и да је на дан 15 септембра 1947 године као дана ступања на снагу Уговору о миру са Италијом био италијански држављанин;

4) изјаву да му је говорни језик италијански; и

5) имена и датум рођења деце испод 18 година на коју се протеже опција.

Члан 4

За доказ чињеница наведених у изјави о опцији мора оптанта поднети:

1) извод из матичне књиге рођених за оптанта и децу испод 18 година на коју се протеже опција;

2) уверење у коме је месту на дан 10 јуна 1940 године оптанта имао пребивалиште на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом;

3) уверење да је оптанта на дан 15 септембра 1947 године као дана ступања на снагу Уговора о миру са Италијом био италијански држављанин; и

4) уверење да је говорни језик оптанта италијански.

Уверење из тач. 2 и 4 издаје извршни одбор, односно извршни орган месног (градског) народног одбора, а уверења из тач. 3 извршни одбор среског (градског) народног одбора, на чијем подручју је оптанта имао пребивалиште на дан 10 јуна 1940 године.

Ако ови докази нису поднесени уз изјаву о опцији, државни орган који ову изјаву прима, одредиће рок у коме ће се они поднети.

Лица која изјаву о опцији дају пред дипломатско-конзуларним претставништвима Федеративне Народне Републике Југославије место уверења из тач. 3 првога става могу поднети италијански пасош.

Члан 5

Државни орган провериће наводе у изјави о опцији и један примерак изјаве са прилозима доставити са својим извештајем и предлогом министру унутрашњих послова народне републике. Други примерак изјаве о опцији задржаће за своју архиву.

Члан 6

Министар унутрашњих послова народне републике доноси решење о изјавама о опцији.

Ако оптант испуњава законске услове који му дају право на опцију издаће му се писмено решење које треба да садржи:

- 1) породично, очево и рођено име оптанта;
- 2) датум и место рођења оптанта;
- 3) констатацију да је оптант на дан 10 јуна 1940 године имао пребивалиште на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом;
- 4) констатацију да је оптант на дан 15 септембра 1947 године као дана ступања на снагу Уговора о миру са Италијом био италијански држављанин;
- 5) да је говорни језик оптанта италијански;
- 6) имена деце испод 18 година на коју се протеже опција; и

102

7) констатацију да је, када и пред којим државним органом оптирао за италијанско држављанство по Уговору о миру са Италијом и да се сматра да није стекао држављанство Федеративне Народне Републике Југославије по томе уговору.

Члан 7

Ако оптант не испуњава законске услове за опцију, његова изјава о опцији ће се одбити образложеним писменим решењем. Противу овога решења заинтересовано лице може се жалити влади народне републике у року од 14 дана од дана пријема решења.

Жалба се предаје министарству унутрашњих послова народне републике.

Члан 8

Овај правилник ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије“.

ИЗ УГОВОРА О МИРУ СА ИТАЛИЈОМ

Члан 19*

1. Италијански држављани, који су имали стално место боравка на дан 10 јуна 1940 год. на територији коју Италија уступа другој држави према одредбама овог Уговора, и њихова деца која су се родила после тог датума постаће, изузимајући случајеве предвиђене у идућој тачци, поданици државе којој је територија уступљена и уживаће пуна грађанска и политичка права у сагласности са законодавством, које ће држава наследница донети у том циљу у року од три месеца по ступању на снагу овог Уговора. Стицање држављанства заинтересоване државе повлачи губитак италијанског држављанства.

2. Влада државе, којој је територија уступљена, донеће сходно законске одредбе у року од три месеца по ступању на снагу овог Уговора, у циљу да сва лица, која су поменута у тачци 1, старија од 18 година, (или лица која су у браку, без обзира да ли

* Президијум Народне скупштине ФНРЈ, под У.бр. 1614 од 23 августа 1947 године ратификовао је Уговор о миру са Италијом („Службени лист ФНРЈ“ бр. 74 од 29 августа 1947 године). Из тога Уговора, у овој свесци доносимо два члана: 19 и 20, јер се они односе на држављанство, грађанска и политичка права, и из Прилога XIV тачку 10 која се односи на право лица која оптирају за италијанско држављанство у погледу преноса своје покретне и непокретне имовине.

су достигла ту старост) и чији је разговорни језик италијански, добију право да оптирају за италијанско држављанство у року од године дана од ступања на снагу овог Уговора. Свако лице, које је оптирало на тај начин, задржаће италијанско држављанство и неће се сматрати да је стекло држављанство државе, којој је територија уступљена. Опција мужа не повлачи опцију жене. Опција оца или, ако овај није у животу, мајке укључује аутоматски сву нежењену и неудату децу испод 18 година.

3. Држава, којој је територија уступљена, може захтевати од лица која буду користила право опције, да се преседе у Италију у року од године дана рачунајући од дана оптирања.

4. Држава којој је територија уступљена обезбедиће, у сагласности са својим основним законима, свим лицима на тој територији, без разлике на расу, пол, језик или веру, уживање права човека и основних слобода, подразумевајући ту и слободу речи, штампе и публикације, слободу вероисповести, слободу политичког уверења и збора.

Члан 20

1. У року од године дана од ступања на снагу овог Уговора италијански држављани старији од 18 година, (или лица у браку без обзира да ли су навршила ту старост) чији је разговорни језик један од југословенских језика (српски, хрватски или словеначки), а чије се стално место боравка налази на италијанској територији, моћи ће стећи југословенско држављанство, ако југословенске власти уваже молбу коју они треба да поднесу дипломатском или конзуларном претставнику Југославије у Италији.

2. У том случају, југословенска влада доставиће италијанској влади дипломатским путем спискове лица која су на тај начин стекла југословенско држављанство. Лица наведена у овим списковима изгубиће италијанско држављанство на дан ове званичне доставе.

3. Италијанска влада моћи ће захтевати од ових лица да се преселе у Југославију у року од године дана, рачунајући од дана речене званичне доставе.

4. Одредбе о дејству опција на жене и децу, формулисане у тачци 2 члана 19 примењиваће се на лица о којима је реч у овом члану.

5. Одредбе Прилога XIV, тачке 10, овог Уговора које се односе на пренос имовине лица која оптирају за италијанско држављанство, такође ће се примењивати на пренос имовине лица која оптирају за југословенско држављанство под условима предвиђеним овим чланом.

ПРИЛОГ XIV

ЕКОНОМСКЕ И ФИНАНСИСКЕ ОДРЕДБЕ О
УСТУПЉЕНИМ ТЕРИТОРИЈАМА

10. Лица која оптирају за италијанско држављанство и преселе се у Италију, имаће право да, пошто намире дугове и порезе на уступљеној територији, понесу собом своју покретну имовину и пренесу своја новчане средства, под условом да су ова имовина и новац стечени на законити начин. Никакве извозне ни увозне таксе неће се наплаћивати у вези са преносом те имовине. Њима ће, сем тога, бити дозвољено да продаду своју покретну и непокретну имовину под истим условима као и држављанима државе наследнице.

Пренос имовине у Италију вршиће се под условима и у границама споразумно утврђеним између државе наследнице и Италије. Исто тако биће споразумно одређени услови и рокови преноса новчаних средстава, укључујући приход од продаје.

III

ЗАКОН О ОДУЗИМАЊУ ДРЖАВЉАНСТВА
ОФИЦИРИМА И ПОДОФИЦИРИМА БИВШЕ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ, КОЈИ НЕЋЕ ДА
СЕ ВРАТЕ У ОТАЏИНУ, ПРИПАДНИЦИМА
ВОЈНИХ ФОРМАЦИЈА КОЈИ СУ СЛУЖИЛИ
ОКУПАТОРУ И ОДБЕГЛИ У ИНОСТРАН-
СТВО КАО И ЛИЦИМА ОДБЕГЛИМ ПОСЛЕ
ОСЛОБОЂЕЊА

З А К О Н

О ОДУЗИМАЊУ ДРЖАВЉАНСТВА ОФИЦИРИМА И ПОДОФИЦИРИМА БИВШЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ, КОЈИ НЕЋЕ ДА СЕ ВРАТЕ У ОТАЏИНУ, ПРИПАДНИЦИМА ВОЈНИХ ФОРМАЦИЈА КОЈИ СУ СЛУЖИЛИ ОКУПАТОРУ И ОДБЕГЛИ У ИНОСТРАНСТВО, КАО И ЛИЦИМА ОДБЕГЛИМ ПОСЛЕ ОСЛОБОЂЕЊА*

Члан 1

Сви од непријатеља заробљени или интернирани активни или резервни официри и подофицири бивше југословенске војске, који одбију да се врате у отаџбину и добровољно остану изван отаџбине, губе држављанство ФНРЈ.

Сви припадници разних противнародних политичких организација и војничких формација које су биле у служби окупатора (т. зв. Југословенске војске у отаџбини, четника, усташа, Српске државне страже, домобрана итд.) који су се са територије Југославије повукли заједно с непријатељем са којим су

* Овај закон проглашен је Указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ бр. 559 од 23 октобра 1946 године („Службени лист ФНРЈ” бр. 86 од 25 октобра 1946 године). Први текст овог закона објављен је под називом Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше Југословенске војске, који неће да се врате у отаџбину и припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство („Службени лист ФНРЈ” бр. 64 од 28 августа 1945 године).

се до границе заједно борили против Југословенске армије и наших савезника, и који се сада налазе у иностранству, као и остали припадници тих формација, који су земљу раније напустили, губе држављанство ФНРЈ. Исто тако губе држављанство ФНРЈ лица која побегну или су побегла из земље после ослобођења.

Овај члан одговара чл. 1 ранијег текста.

Уз ст. 1 изостављене су речи „са осталим ослобођеним југословенским заробљеницима”.

Уз ст. 2 изостављене су речи „као и политички руководиоци”, а додате су речи „политичких организација”.

На крају ст. 2 додата је нова реченица која губитак држављанства проширује и на лица одбегла у иностранство после ослобођења. У овоме се састоји једна од битних допуна у новом тексту закона.

По чл. 1 држављанство не губе они заробљеници који немају чин активног или резервног официра или подофицира.

Члан 2

Губитак држављанства по чл. 1 овог закона повлачи за собом конфискацију целокупне имовине. За доношење одлуке о конфискацији надлежан је средњи суд на чијем се подручју налази имовина која подлежи конфискацији. Тај суд надлежан је и за доношење одлуке о секвестрацији или другог средстава обезбеђења у смислу ст. 1 чл. 2 Закона о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица. Ако се имовина налази на подручју више средњих судова, одлуку о конфискацији, секвестрацији или другом начину обезбеђења донеће средњи суд на чијем се подручју налази претежни део имовине.

Отсеци унутрашњих послова при средњим извршним народним одборима поднеће надлежним сре-

ским судовима предлог за конфискацију и друга обезбеђења имовине у случајевима из претходног става.

За провођење конфискације важе прописи Закона о конфискацији имовине и о извршењу конфискације.

Пропис чл. 2 је потпуно нов и претставља такође битну допуну у пречишћеном тексту закона.

Ако лице коме се одузима држављанство има у земљи блиске чланове породице (брачног друга и децу), примениће се чл. 2 ст. 2 и 3 Закона о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица, тј. овим члановима породице оставиће се, односно пренети у својину део имовине довољан за издржавање.

Види чл. 2 Закона о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином отсутних лица („Службени лист ФНРЈ” бр. 63/46).

Види Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, чл. 4.

Члан 14, ст. 3 Закона о врстама казни одређује да се уз казну губитка држављанства увек изриче казна потпуне конфискације.

Члан 3

Неће изгубити држављанство ФНРЈ она лица из чл. 1 овог закона која, у року од два месеца после званичне објаве да је репатрирање завршено у зони у којој се та лица налазе, пред Југословенским дипломатским или војним претставницима односно пред њиховим овлашћеним делегатима буду дали изјаву да су спремна да се врате у отаџбину и ставе се, ради повратка, на расположење нашим властима за репатријацију.

Лица која услед болести, лежања у болници или удаљености или одвојености не буду у могућности

да искористе предвиђени рок за давање изјаве за повратак у земљу, могу и после тога рока то тражити наводећи доказе за оправдање задоцњења своје изјаве.

Пропис овог члана одговара у свему чл. 2 првобитног текста.

О завршетку репатријације из појединих држава донесене су досада следеће наредбе и решења Министра унутрашњих послова ФНРЈ:

1) Службена објава о завршетку репатријације из Немачке, Шведске, Норвешке и Данске број 101 од 11. јануара 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 6/46). Ова објава важи само у погледу Шведске и Данске. Види решење наведено под бр. 5.

2) Наредба о завршетку репатријације из Пољске Каб.бр. 211 од 14. фебруара 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 16/46);

3) Наредба о завршетку репатријације из Мађарске Каб.бр. 226 од 28. фебруара 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 19/46);

4) Наредба о завршетку репатријације из Швајцарске бр. 2977 од 29. марта 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 29/46);

5) Решење о завршетку репатријације из Немачке и Норвешке бр. 3725 од 20. априла 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 34/46).

Овим решењем остављена је на снази званична објава наведена напред под 1) само у погледу Шведске и Данске.

6) Решење о завршетку репатријације југословенских држављана из Египта број 4790 од 29. маја 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 46/46);

7) Решење о завршетку репатријације држављана Федеративне Народне Републике Југославије из Белгије и Луксембурга IV бр. 10744 од 19. октобра 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 86/46);

8) Решење о завршетку репатријације држављана Федеративне Народне Републике Југославије из Португалије IV бр. 10976 од 12. новембра 1946. године („Службени лист ФНРЈ” бр. 92/46).

Члан 4.

Наша дипломатска и војна претставништва у иностранству обавезна су да овим лицима из чл. 1 овог закона омогуће да у одређеном року даду своје изјаве о спремности за повратак у земљу. Њихова је дужност да лица која даду такве изјаве, издвоје у посебна сабиралишта, одакле ће им се омогућити што бржи повратак.

Члан 5

Губитак држављанства према чл. 1 овог закона као и повратак у земљу не спречава подизање оптужбе против наведених лица за друге злочине против отаџбине, уколико су их починили.

Члан 6

Министар унутрашњих послова ФНРЈ извршиће овај закон у споразуму с Министром народне одбране ФНРЈ и Министром правосуђа ФНРЈ.

Члан 7

Овај закон ступа на снагу даном објављивања у „Службеном листу Федеративне Народне Републике Југославије”.

ОПШТИ ПРЕГЛЕД ПРАВА ДРЖАВЉАНСТВА

1 Појам држављанства. Држављанин и странац
Држављанство значи нарочиту, трајну, правну и политичку везу која везује појединца с одређеном државом дајући му посебан лични статус (права и дужности). Држављанин је непрекидно, и по природи ствари, везан са својом државом. Насупрот томе, веза појединца с неком страном државом настаје (недржављанин) тек на основу неких посебних околности, нарочито поводом његовог борава у тој држави (у том смислу, један део старије државноправне теорије, супротстављао је личну сувереност државе територијалној. На основу прве — држава влада над својим држављанима, а на основу друге — она влада над странцима). Но кад недржављанин и не борава на подручју стране државе, он може и на основу разних других околности доћи у нарочити однос према старој држави, као на пример: на основу свог земљишног поседа у тој држави, вођења неког предузећа, управљавања неког посла и слично. Однос држављанина према властитој држави лежи у самом бићу држављанства, и он је примарног значења, — док се однос недржављанина према старој држави заснива на неким посебним околностима — и тада је секундарног значаја. Престанком тих околности престаје и одговарајући однос (права

и дужности) између недржављанина и стране државе — али, држављанин остаје, начелно узето, у сталном односу према својој домовини па ма да је физички (исељењем) прекинуо све везе с њом. У овом другом случају мења се само интензитет а не сама суштина овог односа.

Појам држављанства претпоставља државу. Где нема државе — ту нема ни држављанства. Док сваки народ, без обзира да ли има или нема своју сопствену државу, има своје сународнике, дотле — само држава може имати држављане. Појам држављанства није могао да се развије у старој феудалној држави, али му је већ темеље полагала новија феудална држава, апсолутна монархија са својим појмом општег подаништва, — тако, нарочито, на подручју бивше Аустро-Угарске, јозефинско законодавство. За појам модерног законодавства, како се оно развило на европском континенту, било је од одлучног значаја законодавство Велике француске револуције с њеним радикалним кидањем старог режима. Супротност између апсолутистичког и модерног демократског схватања држављанства најочигледније се види у супротности између израза: поданик и грађанин. Тако је у СССР, замењивање својства поданика са својством грађанина, једна од тековина Велике Октобарске Револуције.

Модерно законодавство начелно дели становнике сваке државе у две групе: држављане и странце. Уопште може се рећи да се правни положај странаца, с обзиром на њихово негдашње стање, врло поправио и у многим приближио положају држављанина (у почетку је странац бесправан и без заштите). За појам држављанства нису битна појединачна права и дужности него њихова целина. У кон-

кретном случају може се догодити да је поједином држављанину (на пр. ако се коначно иселио из земље, или је слабоуман) врло мало остало од његових појединих политичких и грађанских права, и да је, у том погледу, правни положај извесног странца (који, на пример већ дуго и непрекидно живи у земљи где је развио широко деловање) много јачи. Но тим се ништа не мења у односу на примарност правног положаја држављанина према секундарности правног положаја странца— као што ништа не мења у појму власништва чињеница што ово, у конкретном случају, може бити потпуно сужено (на пример неким већим сервитутом). Посебни правни положај држављанина, у односу према странцу, није једнак у свим државама. У појединим државама може се правни положај странаца, односно одређене врсте странаца, сасвим приближити положају држављана. Тако су, на пример у СССР, до новог Стаљинског Устава од 1936 године, одређене категорије странаца (радници и сељаци који не употребљују туђу радну снагу) имале сва политичка права грађана СССР. Уопште може се рећи да држављанство даје посебна политичка права, нарочито право, по коме се могу, посредно или непосредно, вршити државне функције (активно и пасивно изборно право, право по коме се може постати јавни службеник). Но, с друге стране, и странцима се, доста често, дају извесна грађанска права. Само некоја од њих, која су у ужој вези са строго политичким правима (на пр. право удруживања и састајања) странцима се или сасвим одузимају или се ограничавају у њиховом вршењу. У том погледу некоје државе воде, у појединостима, различиту политику, према странцима. Некоје државе предвиђају пропоне као изузетне случајеве, док

друге то предвиђају врло широко; једне олакшавају, а друге отежавају улаз странаца — односно одређену врсту странаца (с обзиром на професију, имовинско стање, народност, расу и слично). Даље, држављанство даје право несметаног живљења на државном подручју (држављанин се не може протерати са државног подручја). Држављанство обично даје посебну правну заштиту (спољна служба заштићује у иностранству сопствене држављане, деликвенти — држављани не изручују се страниј држави), извесне олакшице или предности при вршењу занатства и трговине, мања ограничења при стицању некретнина — и слично. Пред други светски рат, у већини држава, искристалисало се начело, да се са странцима, што се тиче вршења приватних права, начелно поступа једнако као и са држављанима; задржала су се само нека мања ограничења (на пр. у погледу земљишног поседа, нарочито таквог који се налази уз државну границу). Свему томе одговарају, с друге стране, посебне дужности држављана. Тако, нарочито, општа војна обавеза, као уопште дужност примања принудне службе (на пример старалачке или поротничке). Извесни прописи домаћег права често се протежу и на држављане у иностранству.

Правне последице, које се везују уз држављанство односно уз странца, доста су сложене и изврнуте извесним променама. Нарочито се и политика према странцима мора водити индивидуално, и то, уколико се односи на појединца и уколико се односи на поједине стране државе. Стога је ову материју уопште тешко строго нормирати правно, доследно и исцрпно, а поготову није је zgodно прописивати у закону о држављанству. Стога се, по пра-

виту, и закони појединих држава о држављанству, устежу од нормирања ове материје и ограничују се на саме формалне моменте, нарочито на питање: ко се ове има сматрати држављанином одне државе, као и на начин стицања и губитка држављанства. Тако поступа и наш Закон о држављанству.

2 *Држављанство правног лица.* На питање: да ли може бити држављанин и правно лице може се, са строго правно-теоретског гледишта, само потврдно одговорити. Када се ово уопште начелно пориче правним лицима, онда се обично чују они исти наводи које употребљава и теорија о, тобоже, фингираној личности правних лица. Као што, уопште, правна лица могу бити носиоци права и дужности, тако исто могу бити и носиоци држављанства. Што правно лице не може вршити извесна грађанска или политичка права, то још не значи да је оно неспособно да буде носилац држављанства, — исто тако као што му не одузима својство правне личности околност што не може вршити нека друга права (на пример на подручју породичног права), или као што не престаје својство држављанина оним држављанима који не могу вршити грађанска или политичка права (деца, лица којима су одузета часна права и слично). Код правних лица разликујемо домаћа и страна. Ово разликовање стварно одговара разликовању између држављанина и странца код физичких лица. Читаво ово питање поставља се друкчије од тога теоретског гледишта кад се ствар посматра с правно-практичног гледишта. Проблематика питања: које се правно лице има сматрати домаћим а које страним држављанином, друкчије је од проблематике: које се физичко лице има сматрати држављанином а које странцем. Питање, које је правно лице

домаће, почива на сасвим другим — политичким, фактичким и правним претпоставкама но што је то случај код питања о држављанству физичког лица. Доследно томе, ове две ствари обично се третирају одвојено; а наука о држављанству ограничава се на само држављанство физичких лица. Исто тако, и закони о држављанству појединих држава, обично обухватају само питање држављанства физичких лица, док се питање: које је правно лице домаће а које страног, регулише и решава посебним путем. Тако поступа и наш Закон о држављанству.

У правној теорији истичу се разни моменти који би, наводно, имали да буду одлучујући кад се тиче додељивања некој држави извесног правног лица. Као такви моменти наводе се: центар експлоатације, седиште правног лица (нарочито: седиште његове централне администрације), креација правног лица (од које је државе добило правно лице своју правну способност), држављанство чланова правног лица и друго. Питање је доста једноставно кад се сви ови и слични моменти стичу у једној држави, но оно се, с правног гледишта, врло компликује кад се ти моменти јављају у разним државама. Са чисто правног гледишта врло је тешко, између свих тих момената извући један једини који би, увек, имао бити одлучујући. Уопште узевши, питање се мора посматрати више практично-политички него ли, строго, теоретски-правно, јер се баш у томе питању под светлим плаштем тобоже чисте правне теорије, крију тамне тежње изграђивачког капитализма.

3 Држављанство у савезној држави. Док у јединственој (унитаристичкој) држави може постојати само једно држављанство, у савезној држави (федерацији) постоји поред савезног и земаљско држав-

љанство. При томе, у духу правилне федеративне идеје, потребно је ова два држављанства схватити — не као неке две супротности него као делове једне органске целине. И у правој федерацији држављанство је јединствено. Исто тако сасвим је природно што се у федерацији утврђује начело да сваки савезни држављанин може имати само једно земаљско држављанство (у појединим се федерацијама спроводило и другачије начело; на пример у Немачкој били су могући случајеви да је лице поседовало више земаљских држављанстава). У односу земаљског држављанства према савезном радо се износе две начелно разне и супротне могућности: или се земаљско држављанство аутоматски изводи из савезног, или обротно: савезно држављанство изводи се из земаљског. Као класичан тип — за прво се наводи САД где савезни држављанин аутоматски постаје држављанин оне државе у којој се настани, а за друго — Швајцарска. Швајцарска нема исцрпног савезног закона о држављанству, а услови за стицање кантонског грађанства регулисани су претежно кантонским правом. Само изузетно прописује савезно швајцарско законодавство нека општа начела — тако нарочито у питању натурализације и губитка држављанства (швајцарско држављанство стиче се добивањем кантонског, али да би кантонски орган могао ово дати потребна је претходна дозвола Савезног већа). Али уврштавање појединих права о држављанству у појединим савезним државама у један од два типа — доста је произвољно, јер су у прописима о држављанству, што се овог питања тиче, могуће најразличније комбинације и варијације.

Тако би се, на пример, кад се прегледа читаво законодавство о држављанству у СССР, могло можда највише рећи да је оно, у наведеном питању, после 1924 године, ближе швајцарском типу а после 1930 — ближе америчком. У СССР, до 1924 године, ово питање било је регулисано законодавствима савезних република. Устав СССР од 1924 године предвиђа за све грађане савезних република јединствено савезно грађанство. На основу тога су донесени прописи о грађанству у СССР, при чему је, начелно и углавном, као примарно узето грађанство републике. У вези с тим напуштена је и дотадашња велика децентрализација путем натурализације (дотада су то вршили, различно по појединим републикама, нижи органи државне власти).

1924 године прописано је да о примању странаца у држављанство СССР решавају централни извршни комитети појединих република на чијем подручју ти странци живе, док лица, која живе у иностранству, добивају држављанство посредством народног комесара спољних послова СССР. По томе је могуће, као што је то било у ранијем немачком систему, да неко има савезно држављанство али без земаљског. (Друкчије је у САД где је сваки савезни држављанин нужно и држављанин неке државице али ипак неко може бити држављанин неке државице а да није и савезни држављанин). И при одузимању грађанства спроведена је већа централизација. Даље су промене настале у систему грађанства СССР 1930 године тиме што су појачане предње тенденције, и на тај начин, тај систем, приближио се америчком. Устав СССР од 1936 године изрично предвиђа јединствено федерално грађанство за грађане СССР; сваки грађанин поједине савезне репу-

блике јесте и грађанин СССР. После тога је донесен и посебни закон о грађанству од 1938 године који, према указаној практичној потреби, спроводи јачу централизацију. Натурализацију странаца врше президијуми врховних совјета савезних република, а натурализацију странаца који бораве у иностранству Президијум Врховног Совјета СССР. О иступању из држављанства СССР решава искључиво Президијум Врховног Совјета СССР. Одузимање држављанства СССР може бити: а) по одлуци суда у случајевима који су предвиђени законом — и б) на основу нарочитог, за сваки поједини случај, донесеног указа Президијума Врховног Совјета СССР. Цело ово питање јасно је и прецизно разрађено у нашем Закону о држављанству.

4 *Начело крвне везе или порекла (ius sanguinis), начело подручја (ius soli) и начело пребивалишта (ius domicilii).* Ово су три начела од основне важности при стицању држављанства. Ту постоје највеће и битне разлике у држављанском праву појединих држава, и ова начела претстављају кардиналну тачку за разумевање тога права. По начелу порекла дете стиче држављанство својих родитеља — без обзира где се роди и без обзира где оно или његови родитељи пребивају. Строго се ради о личном, крвном односу деце према родитељима. Напротив, по начелу подручја и пребивалишта ради се о стварном односу неког лица према одређеном државном подручју, и то: по начелу подручја стиче неко лице држављанство оне државе на чијем се подручју родило, а по начелу пребивалишта — оне државе где пребива (живи). При томе се често тражи извесно квалификовано пребивање, односно — у погледу деце — тражи се држављанство оне државе где су она од-

гајена (боравиште за време младости — земља где су одгајена). Између последња два начела, и начела порекла, постоји велика начелна разлика, — а како се начело подручја и пребивалишта у пракси и иначе преплићу, то се често међу њима и не прави начелна разлика иако она очигледно постоји, него се под начелом подручја обухватају обадва заједно и супротстављају се начелу порекла.

Начело порекла не оправдава се само националним разлозима но и разлозима јединства породице (обитељи), а начело подручја нарочито, државним разлозима — односно разлозима друштвене средине. Прво начело везује дете више за родитеље и њихову домовину, а друго — за земљу где су се родили и где ће, вероватно, живети. Начело подручја одговарало је схватањима феудалне и средњовековне државе, и оно је било у Европи, још у XVIII веку, врло раширено. Против таквог схватања полако се пробија на европском континенту начело порекла (у Енглеској се оно пробило сразмерно лаганије и у слабијем облику). При томе је била одлучна Велика француска револуција која је и у овом питању снажно утицала на развој у континенталној Европи. Није се радило само о политичком нападу против старог режима него и о практичним потребама јаким и експанзивним народа. Француски Грађански закон из 1804 године изрично је узаконио, за оно доба револуционарну идеју, да дете странца не стиче француско држављанство самим рођењем у Француској, а да француско дете, рођено у иностранству, стиче и француско држављанство. Француски пример следи Белгија кад се одделила од Холандије, па затим Шпанија и Холандија. Одмах, потом, приступа и Пруска код које се највише радило о томе да оси-

гура што бољу војну службу. У почетку друге половине XIX века, нарочито замахом идеје национализма, та концепција постаје врло популарна у континенталној Европи. Сасвим другачије стајало је ово питање у Америци. Тамо се начело подручја не сматра неким омраженим остатком феудалног времена, но, напротив, јемством политичке независности и слободе, а било је у очигледном интересу ових имиграционих земаља да се деца, у Америци рођених исељеника, што боље и што пре асимилирају.

У искључивом и екстремном облику тешко се спроводи било који од тих начелних система. По начелу порекла — остали би сви потомци неког праоца држављани његове старе постојбине ма да се колико кроз генерације сасвим отуђили од ње и ма да су потпуно срасли са својом новом домовином (велике тешкоће настају овде и при доказивању држављанства, јер се не зна од којих далеких предака треба да се пође и које старе прописе при томе ваља примењивати), док би — по начелу подручја — на основу сасвим случајне околности рођења, дете постало држављанин неке државе с којом нема савршено никакве везе. Стога и државе, које начелно стоје на једном од та два начела, радо то начело ублажују односно допуњују с њим другим, противним начелом (друго начело добива ту значење неке корекције или допуне првог начела). То ће мирење бити и потребно ако се желе избећи или, бар, смањити конфликти међу државама, појаве бездржављанства односно двоструког држављанства. Јер за ово даје главну храну баш то што разне државе примењују та два супротна начела. Ту се може врло различито поступати — што, уосталом, и чине законодавства појединих држава. Тако, на пример, и

законодавства, која строго почивају на начелу порекла, допуштају начело подручја код находчади (видети и чл. 14. Хашке конвенције од 1930 године под II), односно код деце оних родитеља чије је држављанство непознато (но овоме се многе државе, које иначе признају прво начело, одлучно противе, као: Швајцарска, Холандија, Данска, Финска, Шведска и Норвешка. У Шведској и Норвешкој стиче такво дете односно држављанство тек дужим боравком), као и у случају губитка држављанства при извесно квалификованом иселењу.

Класични терен начела подручја јесу земље Јужне Америке, нарочито Аргентина, Бразилија и Чиле. У тим земљама, по сили закона, не стичу држављанство деца држављана ових земаља која су се родила у иностранству. Њима се једино омогућује лакше стицање држављанства на неком другом основу (тако, на пр., у Аргентини путем опције или ступањем у редове народне одбране, а у Бразилији и Чилеу ако се тамо стално настане). Напротив, држављанство се стиче у овим земљама самим рођењем на њиховом подручју (од тога се у Аргентини изумимају само деца чланова иностраних посланстава; у Бразилији, већ шире, деца странаца који се ту задржавају у служби своје државе, као и деца мајке која је само на пропутавању; У Чилеу важи прво правило као у Бразилији, док деца рођена од мајке на пропутавању, могу бирати између чилеанског држављанства и онога њиховог родитеља). У Аргентини се не стиче држављанство самим пребивањем на њеном подручју, али постоје врло лаки услови за натурализацију, односно за опцију. У Бразилији као и у Чилеу, постоје врло лаки услови за натурализацију. Поврх тога, у Бразилији стиче држављанство самом изјавом оно

лице: које има земљиште у Бразилији, или је ожењено Бразилијанком, или има децу која су Бразилијанци — а станује у Бразилији и није изјавило да жели мењати држављанство. У Чилеу је, шта више, закон од 1833 године предвиђао стицање држављанства самом изјавом, под условом, да је дотични странац онде само годину дана становао. Изузетно допуштају и неке друге државе, чије држављанско право иначе стоји на сасвим супротним начелима, стицање држављанства самим пребивањем на њеном подручју (на пр. у Италији, у више случајева).

Две англосаксонске земље, Велика Британија и САД, стварно стоје ближе систему начела подручја него ли начелу порекла. Британцем се сматра свако лице које се роди на коме подручју „бритске круне”. Начело порекла, у погледу деце рођене у иностранству, примењује се у Великој Британији само ограничено (оно се протеже само на закониту децу Британке, и то само уз одређене услове). У САД стичу држављанство деца странаца самим рођењем на подручју ове државе. Ако дете странаца, рођено у САД, станује у иностранству, оно може, по навршеној пунолетности, да бира: жели ли америчко или страно држављанство. За прво је, осим тога, потребно да се врати у САД. За натурализованог држављанина САД који борави две године у својој старој домовини или пет година у којој другој страни држави, претпоставља се (презумира се) да се одрекао америчког држављанства. Ово се, уз исте услове, претпоставља и за америчку држављанку која се удала за странца. Деца америчких родитеља, који никад нису пребивали у САД, не стичу америчко држављанство.

На европском континенту, начело подручја у држављанском праву, јавља се, сразмерно, у најјачем облику у Португалији. И у три нордске државе: Данској, Шведској и Норвешкој, које начелно усвајају начело порекла, доста јако је дошло до изражаја супротно начело. У те три државе странци стичу држављанство ако су на њиховом подручју рођени и ту пребивали до навршене двадесет и друге (Шведска и Норвешка) односно деветнаесте године (Данска). У све три државе врло лако губе држављанство, по сили закона, лица која су се родила у иностранству. Интересантан и поучан је правни развој у Француској која се, од негдашњег првоборца за начело порекла, знатно примакла начелу подручја, тражећи у томе лека своме слабом наталитету (то је почето већ 1851 год., а нарочито су важни закони од године 1889 и 1927). По томе постаје француски држављанин лице рођено у Француској од родитеља недржављанина ако су се већ, отац или мајка родили у Француској (важи и за дете из брака). Па и без обзира на место рођења оца или мајке, ако такво дете задржи своје пребивалиште у Француској, са пунолетношћу постаје француски држављанин уколико то оно само не отклони. Но, читаво ово законодавство иде само за тим да повећа број својих држављанина а да, у истом смислу, за Французе који живе у иностранству, важи начело порекла. Овај начин комбиновања врло је заводљив за државе са слабом популацијом; деца сопствених држављана која су рођена у страни држави пресењују се по начелу порекла, а деца странаца која су рођена у држави — по начелу подручја. Емиграцијом — држављани се не губе, имиграцијом — они се стичу. Зато, овај француски

пример спроводе и неке друге државе. И сама Италија, која се као јака емиграциона земља грчевито држи и стално наглашава начело порекла, допушта у већем обиму стицање држављанства на основу рођења или одређеног пребивања у Италији. У Бугарској, која доследно спроводи систем порекла, дете странаца стиче држављанство рођењем ако при наступању пунолетности пребива у Бугарској.

Царистичко руско држављанство, тачније: подаништво, оснивало се на начелу порекла. У почетном стадијуму развоја грађанства (држављанства у СССР до 1924 год.), кад је тежиште овога права почивало на законима савезних република, није се јединствено поступало по питању начела порекла односно подручја. Тако је, на пример, Белорусија (доследно примењивала начело порекла; томе је нагињала и сама Русија, док је Украјина више примењивала начело подручја. Закон СССР из 1924 године почива принципијелно на начелу порекла, а до извесних комбинација долази са супротним начелом (подручјем), и то кад је само један од родитеља совјетски грађанин. Ово због тога да би се спровело начело равноправности мужа и жене, као и због одбацивања разлике између законите и незаконите деце. У вези с тим је и касније украјинско законодавство (нарочито у 1926 и 1927 год.) напустило фаворизовање начела подручја и прешло систему савезног законодавства с начелом порекла. У духу начела пребивалишта била је раније одредба права СССР према којој се совјетско грађанство презумира за свако лице које живи на подручју СССР, уколико није доказана његова припадност неком страном држављанству. Но ову је одредбу потпуно укинуо закон од 1938 године. Тако, узето у целини, дана-

шње совјетско право грађанства треба убројити међу системе с начелом порекла.

Југословенски закон о држављанству од 1928 године почивао је принципијелно на начелу порекла. Без обзира на место порекла југословенско држављанство стичу: законита деца по оцу а незаконита по мајци. Начело подручја примењује се на децу која су рођена или нађена на подручју Југославије ако су им родитељи непознати или је непознато држављанство њихових родитеља. Али на овај начин стечено држављанство има само супсидијарно значење, и важи тако дуго док се не пронађу родитељи, односно док се утврди њихово држављанство. У томе случају опет се примењује начело порекла. Начело пребивалишта долази до изражаја у случају губитка држављанства отсутношћу, кад југословенски држављанин, који је стално настањен ван Југославије за време од тридесет година по навршеној двадесет и првој години, не испуњава никакве обавезе према домовини. Ово се односи и на случај одрицања југословенског држављанства. То право припада држављанину по пореклу, уз одређени посебан рок, ако је рођен у иностранству, тамо стално настањен и стекао страно држављанство. И при стицању држављанства, прирођењем (натурализација) пробија се, у неку руку, начело пребивалишта, јер је један од главних услова за нормални случај прирођења десетогодишње непрекидно настањење на подручју Југославије. Још је очигледније начело пребивалишта у случају тридесетогодишњег непрекидног настањења на подручју Југославије кад такво лице, уз испуњење још неких других услова, има право да прирођењем стече југословенско држављанство. Исто начело долази до изражаја и у

неким привилегисаним случајевима поновног стицања југословенског држављанства кад се ово стиче самом изјавом, односно подношењем захтева, и то уз услов, да се таква лица стално настане на територији Југославије. На моменат пребивалишта пази се и при отпustu из држављанства. Јер, у погледу лица које је отпуштено из југословенског држављанства а да није стекло страног нити се иселило из Југославије, отпуст престаје да важи. Исто тако губитак држављанства неког лица односи се на његову закониту жену и децу само у случају ако су стекли ново држављанство мужа односно оца. У противном, задржавају југословенско држављанство, све док се стално не иселе са подручја Југославије.

Према досада изложеном могу се законодавства о држављанству појединих држава поделити у три групе. Некоја остају, углавном, верна начелу порекла, друга начелу подручја, а некоја мешају и комбинују ова два начела — при чему једна дају већу превалу систему подручја (Вел. Британија, САД и Португалија) а друга систему порекла (као три нордиске државе и Француска). Примећује се и извесни идејни покрет за комбиновањем ових двају начела на тај начин, што се при првој генерацији иде више у прилог начелу порекла, а при другој — пототово трећој — у прилог начелу подручја. У Средњој Европи остала су држављанска права, сразмерно, највернија начелу порекла. Наш закон о држављанству заснива се, принципијелно, на начелу порекла, али се ово начело, у доста случајева, допуњава односно ублажава начелом подручја, а специјално начелом васпитања и пребивалишта.

Б. Деца. При држављанству малолетне деце јављају се, с обзиром на држављанство њихових родитеља, два питања: 1) како утиче држављанство родитеља при породи деце и 2) какс утичу промене у држављанству родитеља на малолетну децу. У системима начела порекла битно је да деца рођењем стичу држављанство својих родитеља, наспртив — у системима начела подручја за држављанство деце није од важности држављанство њихових родитеља, већ чињеница: у којој су се држави родила. Правни системи начела подручја који ово начело комбинују с начелом порекла, стављају, природно, већа ограничења томе да деца рођењем стичу држављанство својих родитеља (на пример случај Вел. Британије под тач. 4). Кад родитељи имају разна држављанства настаје питање: по коме ће се држављанству одредити држављанство детета. Нека законодавства примењују при томе строго правило: законита деца добивају држављанство оца, а незаконита мајке (тако, нарочито, закон старе Југославије од 1928 године). Друга права (као Француске, Белгије, Бугарске, Монака, Италије, Јапана, Кине, Холандије, Пољске, Шпаније и Швајцарске) омогућују и незаконитој деци да стичу држављанство по оцу кад их он признаје за своју, а некоја законодавства задовољавају се самом судском пресудом очинства. При томе, нека дају предност оцу и онда кад је признање од стране оца следовало после мајке (тако у Италији, Холандији и Швајцарској). Према Француској формули, коју практикује доста држава, незаконито дете добија рођењем држављанство оног родитеља који је, као такав, први доказан, а ако се десило истовремено за обоје, онда је одлучај отац. Као сасвим схватљиво опште правило развија се начело да

дете, рођено од мајке држављанке, добија држављанство мајке ако је отац без држављанства или непознатог држављанства (видети Хашки протокол из 1930 год. за један случај без држављанства под II). Да сасвим нове револуционарне одредбе дошло је у држављанском праву СССР због његовог, строго доследног спроведеног начела равноправности мушкарца и жене с једне стране, и начелног одбацивања раздике између законите и незаконите деце с друге стране. — Кад само један од родитеља има грађанство СССР стиче и дете ово грађанство ако један од њих живи у СССР (закон од 1924 године). Ако оба родитеља живе ван подручја СССР, онда се држављанство детета одређује њиховим споразумом. У недостатку споразума, одлучују прописи земље у којој живе.

Да малолетна деца следе у држављанству своје родитеље, сасвим је природно кад се тиче начела порекла, али то није неспојиво ни са начелом подручја. Такву појаву сусрећемо, у нешто блажем облику, и у системима који више нагињу начелу подручја. С друге стране, и неки системи који, принципијелно, почивају на начелу порекла, не спроводе начелно овај принцип или, спроводе га доста ограничено. Нека законодавства чине, овде, већа ограничења у извесним случајевима губитка држављанства, нарочито често при одузимању држављанства а по-негде се и при самом стицању држављанства (на пример аустриски закон тражи за децу изричну натурализацију) прописује да дете натурализацијом родитеља не стиче њихово држављанство ако станује у иностранству (на Хашкој конференцији од 1930 године изрично се предлагало да деца само онда следе очеву натурализацију ако, заједно са оцем, живе у новој очевој отаџбини), тако да се овде добне границе (године жи-

вота) помичу испод пунолетности. Врло често се даје деци право кад постају пунолетна, да се одрекну новог држављанства и сл.. Друга законодавства, напротив, спроводе ту много строже т. зв. начело јединства породице и допуштају само незнатне изузетке од начела по коме деца следе држављанство својих родитеља. Доста је раширена одредба у појединим законодавствима да малолетна деца не следе своју мајку у држављанству које је она добила удајом, — изузимајући случај да се таквим браком деца позакоњују.

Према Закону о држављанству старе Југославије, у погледу стицања и губитка држављанства, законита деца млађа од 21 године принципијелно следе оца, а ако га немају — онда мајку. Од овог правила закон познаје два изузетка: 1) кад се бивша држављанка, која је удајом изгубила југословенско држављанство, враћа у ово, — оно се не протеже на њену закониту децу рођену у браку са страним држављанином, и 2) када се удова уда за лице које није отац детету, њена удаја је без утицаја на држављанства детета. Незаконита деца, млађа од 21 године, следе увек мајку. Законито дете, које се роди после очеве смрти, добија држављанство очево.

Законодавство СССР донело је и овде сасвим нова начела. Најновији закон од 1938 године регулише ово питање на следећи начин: кад променом држављанства оба родитеља постају грађани СССР, или оба иступају из овог грађанства, аутоматски се мења и држављанство оне њихове деце која су млађа од 14 година. Измена држављанства деце од 14—18 година може наступити само њиховом сагласношћу. Кад само један од родитеља добива, односно губи држављанство, потребан је, да би дете заједно с њим сте-

кло односно изгубило совјетско грађанство, посебан акт надлежног државног органа.

Наш нови закон о држављанству исправно регулише разне ситуације држављанства деце. Деца по начелу порекла, рођењем стичу држављанство родитеља — при чему је значајна пуна равноправност жене с мушкарцем и одбацивање разлике између законите и незаконите деце (чл. 4 и 5). Натурализацијом родитеља стичу деца, испод 18 година, аутоматски наше држављанство када су им оба родитеља стекла држављанство ФНРЈ (ст. 1 чл. 13). Посебне услове поставља закон, у том погледу (ст. 2 чл. 13), кад је само један од родитеља стекао држављанство ФНРЈ, при чему се још, за децу старију од 14 година, тражи и њихов пристајак. При отпусту родитеља из држављанства ФНРЈ тражи се, за децу од 14—18 година увек и њихов пристајак да би у томе следила своје родитеље (чл. 21). Према томе дете може, натурализацијом родитеља, стећи наше држављанство и кад је само један од његових родитеља стекао наше држављанство; напротив, дете отпустом једног родитеља из нашег држављанства не може овога следити, ако је други родитељ остао држављанин ФНРЈ. Посебна правила важе за децу кад им родитељи губе држављанство отсутношћу (ст. 2 чл. 15), одузимањем (чл. 18) и одрицањем (ст. 4 чл. 22). Но деци која су изгубила држављанство ФНРЈ, што су као малолетна следила родитеље поводом њихова отпуста из држављанства или одрицања истога, омогућава се једноставно поновно стицање држављанства (чл. 23).

6 Удата жена. Проблем држављанства удате жене има много додирних тачака с оним малолетне деце. Многа права су пошла од концепције тако

званог јединства породице закључујући да, пошто по тој концепцији сви чланови породице, то јест отац, жена и малолетна законита деца, носе исто име и по правилу живе заједно, и читава породица треба да има и исто држављанство и то држављанство оца. Ни малолетна деца, ни жена не могу по тој концепцији, док је отац односно муж жив, стицати ново држављанство, већ деца породом а жена удајом, стичу држављанство оца односно мужа, а променом мужевљева држављанства аутоматски се мења и њихово држављанство. Тако, овде, промена држављанства не делује индивидуално него колективно за читаву породицу. Док се држављанство, као спрото лично правни однос, по правилу стиче и губи индивидуално, овде, код малолетне деце и удате жене, сусрећемо случај колективног стицања и губитка држављанства.

Слично, као што смо напред видели под тач. 5, тако се и овде јављају два питања: како утиче на женино држављанство удаја за лице с другим држављанством и како утичу на њено држављанство промене до којих је дошло за време трајања брака у држављанству њеног мужа. Није давно што су поједина законодавства, доста начелно, прописивала да жена стиче удајом држављанство свога мужа. Што ипак и нека старија законодавства нису ово одређивала, имало је сасвим друге разлоге од модерног схватања женине самосталности (тако, нарочито, Енглеска где је тај отпор напуштен тек 1884 године). У класичним земљама начела подручја (као, нарочито, у Аргентини, Бразилији и Чилеу) жена самом удајом не стиче и не губи држављанство. Гледиште да жена удајом аутоматски стиче држављанство мужа бранило се у почетку идејом да је жена

неспособна попут малолетног детета и да подлежи мужевљевој власти, а касније — идејом јединства породице. При томе се и не помишља на то да би и сама жена могла бити глава породице, а као куриозум наводи се у упоредном држављанском праву један јапански закон по коме, у случају кад је жена глава дома у који дом муж улази, муж стиче женидбом држављанство жене. Већ су чешћи случајеви, тако нарочито по француском праву, да се странцу, који ожени држављанку, олакшава натурализација.

Али против ове женине несамоосталности све се више пробија идеја женине самоосталности и право самоодлучивања у погледу држављанства. После Светског рата, после 1918 године па даље, велики преображаји у социјалном и политичком животу, нужно су довели до јачања ове женине самоосталности. Жена све више учвршћује своју равноправност у читавом друштвеном, политичком и правном животу. То нужно утиче и на њено аутоматско стицање односно губитак држављанства у случају удаје. Тако је и на Хајској конференцији од 1930 год. дошла до изражаја тенденција за еманципацијом жене (видети чл. 10. Конвенције и 6 жељу под II). У читавом том питању постоје четири разна начелна решења која сусрећемо и у позитивном законодавству. По једном, жена добива нужно аутоматски мужевљево држављанство. Ту је најстрожије дошло до изражаја старо начело. По другоме, томе супротном гледишту, сама удаја уопште не утиче на женино држављанство (тако СССР, САД и неке јужноамеричке државе); она овде може стећи мужевљево држављанство путем натурализације, при чему јој се дају извесне олакшице. Друга два система дају

овде извесно право избора самој жени, при чему је трећи систем ближи првоме, а четврти ближи другоме. По трећем систему удаја, у начелу, аутоматски, повлачи за жену мужевљево држављанство, сем кад она изрично задржи своје старо држављанство (тако Белгија, Румунија, стара Југославија по закону од 1928 год.); обрнуто, по четвртом систему, жена стиче удајом мужевљево држављанство само кад она изрично изјави да га жели стећи (француски систем по закону од 1927 год. — по коме су дерогиране одредбе Code civila). Сваки од ова четири начелна система допушта различите изузетке и предвиђа различите појединости. Тако, на пример, по законодавству Данске, Шведске и Норвешке задржава жена, упркос удаји, своје држављанство ако после удаје и даље пребива у својој старој домовини. Врло је раширена одредба у законодавствима, где жена аутоматски губи удајом своје држављанство, да ово бива само под условом да у истину стече држављанство свога мужа (строго је, овде, британско право, по коме због тога може таква жена остати без држављанства).

По Закону о држављанству старе Југославије од 1928 године да би жена поводом удаје за југословенског држављанина задржала своје раније држављанство, мора односну изјаву учинити у посебној форми и пре закључења брака. Та изјава делује само за држављанство стечено рођењем или позаконењем, и ако то допуштају закони њене домовине. Обрнуто, кад се југословенска држављанка удаје за страног држављанина губи, начелно, југословенско држављанство, изузимајући случај да по прописима мужевљеве домовине није стекла његово држављанство или, ако је придржала југословенско

држављанство брачним уговором или изјавом приликом склапања брака (ту закон не тражи да би то морало бити баш држављанство по пореклу). Насупрот томе, има позитивних права која само једнострано омогућују својој држављанки да задржи, упркос удаји, своје држављанство, а не дају једнако право и страниј држављанки кад се ова удаје за њиховог држављанина (нарочито је, у том погледу, радикалан турски закон од 1928 године).

Самосталност жене у питању држављанства утврдило је, после првог Светског рата, најпре право СССР својим законодавством већ 1918 године, спроводећи доследно и овде начело да су муж и жена у брачној заједници равноправни. Из тога доноси и САД закон од 1922 године према коме страна држављанка не стиче самом удајом аутоматски америчко држављанство. Исто тако, према овоме праву САД, не губи држављанка аутоматски америчко држављанство ако се уда за странца, изузимајући неке нарочите случајеве (кад је њен муж жуте расе, кад пребива 2 године у земљи мужа односно 5 година где другде у иностранству, а не да однасна потребна изјашњења). Према ранијем америчком праву, свака жена која се може натурализовати удајом за Американца, стиче и ово држављанство (закон од 1855 године). Напротив до 1907 године није било у САД ниједне законске одредбе по којој би жена удајом за странца губила америчко држављанство, што је тек прописао закон од 1907 године.

Друго питање, како утичу на женино држављанство промене у држављанству њеног мужа, актуелно је у оним правним системима где жена удајом аутоматски стиче мужевљево држављанство. Ту она обично аутоматски следи у држављанству мужа када га

овај мења. Али поједина законодавства предвиђају овде сразмерно још више изузетака него ли у случају кад малолетна деца следе своје родитеље у променама држављанства. У случају кад муж стиче држављанство натурализацијом, многа законодавства (тако Француска, Белгија, Бугарска, Грчка, Турска), траже посебни захтев жене, при чему јој се обично дају извесне олакшице у условима натурализације. У Норвешкој и Шведској мора се жена саслушати пре него што ће се уврстити у мужевљево исправу натурализације. И у Италији се жени, уз одређене услове, даје право да отклони стицање италијанског држављанства. Исто право дају, логички, принципијелно они правни системи који допуштају жени да поводом удаје за страног држављанина задржи посебном изјавом своје држављанство (тако Белгија, Румунија и Закон о држављанству старе Југославије). Нека законодавства не протежу, начелно, губитак мужевљево држављанства и на жену (Француска, Бугарска, Грчка, Турска); нека траже изричну изјаву жене (тако Португалија) да жели следити мужевљево држављанство, или јој дају право да изјавом задржи своје раније држављанство (Вел. Британија). Врло велики су изузеци у законодавствима у случајевима кад се мужу ради казне одузме држављанство. Нека законодавства, и у случају кад је муж отпустом изгубио држављанство, не протежу аутоматски овај губитак на жену (Данска, Шведска, немачко право); нека то протежу само кад се жена исели заједно са мужем (Мађарска).

Према закону о држављанству старе Југославије није могла „браком везана жена“ сама за себе натурализацијом стицати југословенско држављанство. Натурализацијом мужа жена стиче аутоматски југо-

словенско држављанство, изузимајући случај да се она одриче тога држављанства и да тако сачува држављанство које је, пре удаје, себи изјавом придржала, уколико то предвиђају закони њене домовине. Губитак држављанства мужа може се уопште односити на закониту жену само ако је стекла ново држављанство мужа (одредба коју обично садрже и други слични правни системи) — у противном држава југословенско држављанство док се стално не исели из Југославије. У акту о отпусту из држављанства наводе се поименично чланови породице отпуштеног лица који се с њим заједно отпуштају из држављанства. При одузимању држављанства ради казне протеже се такво одузимање на жену и на малолетну децу бившег држављанина само тада ако се то изрично одреди — што се може учинити кад, и у погледу њих, постоје одређени услови. Жена уопште не следи држављанство мужа ако је у часу промене држављанства био брак извршном пресудом растављен, разведен или поништен (обична одредба и у другим сличним правима). У случају колизије између старе породице и мужа (кад се удаје малолетна кћи), закон од 1928 године даје предност женидби као ново — основаној породици — зато малолетна кћи следи у држављанству мужа, а не родитеље (тако обично и друга слична позитивна права).

Наш нови закон спроводи строго и доследно начело равноправности мужа и жене. Жена, страна држављанка, која се удата за држављанина ФНРЈ, не стиче удајом аутоматски мужевљево држављанство. Али јој се ради склапања овог брака врло олакшавају услови за стицање нашег држављанства натурализацијом — исто важи кад страни државља-

нин ожени нашу држављанку (ст. 2 чл. 9). Удаја за страног држављанина није по нашем закону случај губитка држављанства. Исто тако је и натурализација, односно отпуст мужа, без утицаја на држављанство жене. Одузимање држављанства мужа може се протегнути и на жену — али и обрнуто (ст. 1 чл. 18).

7) Сукоби држављанства. Лица без држављанства (апатриди) и лица са два (бипатриди) или више (полипатриди) држављанстава. Поједине државе доносе суверено одредбе о држављанству које се међусобно доста разликују. Разлике не потичу само због различите законске технике, него пре свега због различите политике и супротних интереса које поједине државе заступају у томе законодавству. Тако, на пример, државе одакле се становништво исељава (емигрантске државе) воде другачију политику него државе у које струји ово усељавање (имигрантске државе). Прве радо настоје да што дуже везују своје исељенике за стару домовину, док их друге желе што пре асимилирати; зато оне и постављају посве различита начела о стицању и губитку држављанства; прве нарочито нагињу начелу порекла, а друге подручја. Док се добро насељена држава ограђује од прејаког притока нових држављана са стране слабије настањена, поготову када подбацују порођаји, тежи, напротив, помлађивању крви свога народа и олакшава стицање држављанства (класичан пример француско законодавство). Одговарало би идеалу општег држављанског права да сваки човек буде држављанин једне, али само једне једине државе. Што неки људи немају уопште држављанства (аполити или апатриди), или су држављани двеју или више држава (дводржављани — бипатриди, више-

држављани — полипатриди), повлачи врло незгодне последице и са гледишта односног појединца и са гледишта правилних међудржавних односа. Међу државама тада избијају неизбежни конфликти: у првом случају негативни, а у другом позитивни. Дво-или више држављанство противречи и самом појму држављанства које је апсолутно и искључује свако друго држављанство.

Појава апатрида, односно бипатрида или полипатрида, нужна је последица појаве што међу законодавствима појединих држава нема потребног јединства. Дете родитеља из државе с начелом порекла, које се роди у држави с начелом подручја, имаће двоструко држављанство а напротив, остаће без држављанства дете које потиче од родитеља из државе с начелом подручја а роди се у држави с начелом порекла. Но и крај сасвим малих разлика, кад обе државе усвајају исто основно начело, може ипак доћи до бездржављанства односно до двоструког држављанства. На пример, по обадвама системима следе деца у држављанству своје родитеље, само је друкчије одређена временска граница. Узмимо по једном закону са 14 или 18 година, а по другом са 21 или 22 године. Ако буде отац отпуштен из првог држављанства и стече натурализацијом друго држављанство, онда деца између 14 до 21 г. односно 18 до 22 г., постају дводржављани; и обрнуто — ако отац прелази из другог у прво држављанство, онда деца између тих година остају аутоматски без држављанства. Шта више, до тих конфликта може доћи и крај сасвим једнаких законских текстова. То су случајеви кад се при регулисању држављанства мешају разни системи да би се фаворизовало сопствено држављанство. Тако, на пример, кад француски

закон меша систем порекла с оним подручја, одређујући да деца француских родитеља остају француски држављани ако се и роде у иностранству, а да деца страних родитеља постају француски држављани на основу рођења у Француској (видети напред под тач. 4).

Ако друга држава пропише сасвим исту одредбу, таква ће деца страних родитеља, нужно имати двоструко држављанство. Посматрано са вишег међународног гледишта, баш овакве одредбе могу се највише критиковати. Оне вређају основно човечанско начело: „не чини другом оно што не желиш да други теби чини” и доказују самом својом садржином да противрече основним начелима међународног саобраћаја, док се не могу реципрочно примењивати. Против таквих одредаба устао је нарочито Међународни конгрес у Стокхолму 1928 године и указивао на њихову штетност.

Наведени идеал — да сваки човек има држављанство, али и само једно држављанство, — могао би се само онда потпуно остварити, кад би сва државна законодавства имала истоветна начела о стицању и губитку држављанства, односно кад би у тој материји постојало извесно заједничко међународно право. Данас је, међутим, практично узето, читава брига о томе да се изберу случајеви бездржављанства односно двоструког држављанства — препуштена појединим државама. Нека од тих законодавстава паже релативно више, а нека релативно мање на тај идеал, али има их и таквих која посве отворено вређају то начело (тако на пример изрично допушта један шпански закон да Шпанци стичу држављанство у Јужној Америци а да не губе шпанско). Случајеви аполита су се доста намножили у новије

време кад су неке државе из политичких разлога почеле релативно већем броју својих држављана одузимати држављанство, а да ови нису стекли ново. За такве и сличне апатриде предлагало се у теорији посебно међународно држављанство које не би било везану за неку одређену државу.

Закон старе Југославије о држављанству доста се старао око тога да смањи случајеве бездржављанства односно двоструког држављанства. То настојање провејава и у многим одредбама нашег новог закона. Али законодавства појединих држава не могу ово настојање спроводити свако за себе, него је потребан заједнички споразум разних држава. Начелно, овде, долазе у обзир два пута: међународна унификација читавог држављанског права и споразумно униформисање законодавстава појединих држава о држављанству. Практично узето, може се данас ићи само овим другим путем, па и ту се треба чувати превеликих илузија о томе униформисању. Не ради се ту само о неком обичном легислаторно — техничком проблему, него се ту сукобљавају супротна гледишта популационе политике, као и супротна социјална гледишта (на пример положај жене, деце) итд. Практично се ради о томе да се уклоне главни разлози стварању апатрида односно бипатрида или полипатрида, да се они сведу на што мањи број и да се, док постоје, за њих уреди приближно сносљив међудржавни односно међународни режим. Било је више покушаја да се ово питање уреди међународним споразумом. Међу овима релативно најинтересантнија и најзначајнија конференција за Кодификацију међународног права у Хагу 1930 године (поближе под II), али данас још није успело овим путем доћи до већих практичних резултата. Сразмерно више је било практичних успеха

у решавању таквих спорова између две, непосредно заинтересоване, државе.

8) *Стицање држављанства — уопште.* У материји држављанства два су кардинална питања: стицање и губитак држављанства. Обоје је строго правно регулисано: држављанство се стиче и губи на основу неке законске одредбе. При томе, закон једном заснива стицање држављанства непосредно на некој природној појави или на неком учинку а да није потребно доносити неки нарочити јавни акт, други пут — закон омогућава странцу да на основу сопственог захтева стече држављанство, а трећи пут да је неким лицима право да га стекну једностранним изјашњењем. Тако можемо теоретски разликовати три главна начина стицања држављанства: по сили закона, натурализацијом и опцијом. Посматрано са гледишта појединца, његова је воља у последњем случају најмеродавнија, јер само од ње зависи — нарочито у случају пуног права опције — да ли ће стећи ново држављанство; у првом случају се уопште не гледа на вољу појединца, док у другом случају, уз његову вољу, потребно и посебно решење надлежног државног органа.

9) *Стицање држављанства по сили закона.* О најважнијим и најзначајнијим таквим случајевима говорили смо напред под тач. 4, случајевима који радо обележавају основну физиономију држављанског права поједине државе. Овамо иде и случај кад се држављанство стиче удајом (напред под тачком 6). На случај стицања држављанства по пореклу, и то у оним правним системима где законита деца добивају држављанство оца, а незаконита мајке, ослања се и случај стицања држављанства позаконјењем (легитимација). Позаконјењем се незаконито дете посве изједначаје са законитим. При томе законодавства обично пред-

виђају такву промену држављанства само за малолетна лица (тако и југословенски закон од 1928 године, аустриско право, Белгија, Италија), али изузетно нека законодавства не ограничавају такву промену границом старости (као на пример немачко право), док друга, насупротив томе, стављају границу старости испод пунолетности (као на пример Данска и Норвешка). Позаконоњено дете радо се сматра држављанином државе чије је држављанство стекло позаконоњеном од дана рођења (тако и југословенски закон од 1928 године).

Адопцију (усвојење) законодавства не признају обично као основ по коме би се непосредно и аутоматски стицало држављанство. Кад би се наиме усвојењу признавало такво дејство, отворила би се широка могућност злоупотребе и изигравања прописа о стицању држављанства натурализацијом. У томе погледу чине велики изузетак држављанска права Кине и Јапана (за адопцију се овде тражи одобрење министарства унутрашњих послова), а у Европи — и држављанска права Пољске (али воде само ако је адоптирано лице млађе од 18 година).

Изузетно признају нека законодавства постављење за државног чиновника као основ за непосредно и аутоматско стицање држављанства (тако у нарочито широком обиму немачко право, старо аустриско право, Пољска, — а Италија ако још испуњени и неки други услови). Овамо иде и случај промене државних граница (под тач. 18)

За наше данашње право од свих тих случајева долазе у обзир само рођење (и то по правилу начело порекла по чл. 4 закона, а изузетно — начело по чл. 6 закона) и промена државних граница.

10) *Подумање (прирођење, натурализација)*. По натурализацији стиче странац држављанство на соп-

ствену молбу посебним актом државне власти. За разлику од напред наведеног стицања држављанства, натурализација се не спроводи аутоматски по самој одредби закона, него је за то потребна изричита изјава воље дотичног лица и посебан акт државне власти. Већ према својој популационој политици (а ова је условљена слабијим или јачим настањеном земље, слабијим или јачим наталитетом и слично), неке државе олакшавају, а неке отежавају натурализацију, прописујући сад блаже а сад теже законске услове. Националне државе, при томе, радо разликују своје сународнике од осталих па им дају лакше услове за натурализацију но осталим. Исто тако поједина законодавства олакшавају натурализацију извесним пожељним лицима (као на пример мануелним радницима). Најчешће се у савременим позитивним правима сусрећу као услови натурализације (законодавство СССР, које овде не поставља посебних услова, претставља данас изузетак од правила — но при томе треба имати у виду да у СССР врше натурализацију врло високи органи државне власти: Президијум Врховног Совјета СССР и президијум врховних совјета савезних република): 1) пунолетност молитеља (или се тражи нека друга, нижа граница старости, као на пример у Француској или Аргентини, или виша граница старости од пунолетности као у Белгији и Луксембургу; Енглеска оставља ову границу слободној оцени државне власти); 2) да молитељ стално пребива на подручју односне државе, при чему се законодавства међусобно много разликују у питању дужине тога пребивања, која варира од једне до 10 година — релативно највише држава тражи 5 година; 3) извесни лични квалитети који чине молитеља пожељним држављанином (тако неке имиграционе државе искљу-

чују извесне, њима непожељне расе, као на пример САД жуту расу: Пољска и САД начелно траже познавање државног језика), при чему се много тражи добро понашање и да је молитељ способан да издржава себе и своју породицу; и 4) у циљу да се избегне дво-струко држављанство, да је молитељ или већ изгубио старо држављанство или да му је стављен у изглед отпуст из тога држављанства (видети под III пету жељу Хашке конференције од 1939 године). Но има и таквих законодавстава која само траже да је молитељ у својој старој домовини извршио војну дужност, или уопште не постављају томе сличне захтеве. Правни системи који познају посебно завичајно право траже још као даљи услов да је лицу које моли за натурализацију, једна општина зајемчила пријем у завичајну везу (тако и закон старе Југославије од 1928 године).

Поред ове редовне натурализације обично се за посебне случајеве, који се желе нарочито повласти, постављају много лакши услови. Практично, при томе, се највише ради о захтеву дужег пребивања. Ово се радо изузима за припаднике државне народности (тако и закон старе Југославије од 1928 године), као и за лица чије је примање у држављанство у нарочитом државном интересу, или која имају нарочитих заслуга за ову државу (тако и закон старе Југославије). Дуже пребивање значи везаност односног лица са државом чије држављанство жели стећи, па овај услов нека законодавства замењују и с неким другим моментима, као на пример да се молитељ оженио са држављанком (као Француска, Румунија, Португалија, Бугарска, Бразилија, Аргентина), или да има на подручју државе земљишни посед, или да учествује у неким важнијим предузећима (Аргентина, Бразилија).

И кад су испуњени сви услови које прописују поједина законодавства, ипак још надлежни државни орган није дужан поделити држављанство; он то само може, али не мора учинити — он овде дејствује по дискреционој оцени. Но поред ових главних случајева, нека законодавства прописују изузетно и такве случајеве кад државна власт мора поделити држављанство извесним странцима. Тако је то одређивао и закон старе Југославије за лица која, испуњавајући све остале услове редовне натурализације, живе непрекидно најмање 30 година на подручју Југославије и не испуњавају за последњих 10 година никаквих обавеза према својој старој домовини.

Поједина законодавства обично стављају у надлежност управној власти подељивање држављанства, но изузетно то је остало у неким државама (као Белгији, Холандији и Луксембургу) при законодавној власти. У САД сусрећемо и случајеве кад судска власт подељује држављанство, док се у Белгији и Румунији испитује судским путем да ли су испуњени услови за натурализацију. И у СССР не подељују натурализацију органи државне управе него Президијум Врховног совјета СССР, односно президијуми врховних совјета савезних република. Сам поступак натурализације је обично доста једноставан. Изузетно се прописују посебне етапе у томе поступку (тако се на пример у САД мора две године пре праве молбе за натурализацију дати посебна изјава о тој намери). Законодавства радо прописују за натурализовано лице да мора положити држави заклетву верности — такво се лице, тек тим моментом, сматра држављанином. Док једна законодавства начелно изједначају натурализована лица с онима која су стекла држављанство по сили закона, друга не

дају таквим лицима, или то дају, тек у неком каснијем времену сва она права и овлашћења која имају држављани који су то постали по сили закона. Делимично се тај строжији поступак оправдава у оним системима који постављају за натурализацију врло лаке услове. Али на тај се начин, при већим разликама, стварају две категорије држављана. Белгија, штавише, разликује и две врсте натурализације: велику натурализацију с тежим условима и обичну натурализацију с лакшим условима која не повлачи за собом политичка права. Доста се сусрећу случајеви да се натурализованим лицима брани да за одређено време заузимају извесне политичке положаје тако, нарочито, право да буду бирани за народне посланике у законодавним телима (Француска, Бугарска, Аргентина, Бразилија, Кина, Јапан).

Наш нови закон познаје две врсте натурализације, редовним и изузетним путем. Последња се односи на лица чија натурализација претставља нарочити државни интерес, а подељује је Министарство унутрашњих послова ФНРЈ, док ону редовним путем подељује министарство унутрашњих послова народне републике. За редовну натурализацију постављају се сразмерно лаки услови, који се особито олакшавају у три случаја (чл. 9). Закон не познаје случај у коме би странац имао право на натурализацију али, начелно, не третира натурализована лица као грађане с мањим правима.

11. Опција. Опцијом долази појединац до држављанства самом изјавом своје воље. За разлику од натурализације, при правој опцији није потребан посебан акт државне власти — она је унилатерални акт. Кад се доноси посебни државни акт, овај има при правој опцији само деклараторно значење. Ако

је поред изјаве оптанта потребан још неки акт државне власти конститутивне природе да би оптант стекао држављанство, онда се ту у истини ради само о извесном олакшаном стицању држављанства натурализацијом а не о опцији. Но и права опција може бити изрична и прећутна, то јест кад се она може закључити из неких конклузивних дела (на пример оптант се исели из државе чијег се држављанства одриче и усели у државу за чије држављанство оптира). Права опција може бити и квалификована, то јест кад није довољна сама изјава, него су још потребна и нека дела (као на пример да оптант пренесе своје пребивалиште у државу за чије држављанство оптира).

Није исправно кад се уопште каже да опција значи бирање између два држављанства. То је само у оном случају опције кад оптант већ ефективно има два држављанства, па сада једно од њих задржава, а другога се одриче. У најчешћем случају опције, кад се на подручју где борави оптант, проширила која друга државна власт, постају такви оптант редовно самим тим и држављани ове нове државе, али имају право да оптирају за своје старо држављанство. Они, дакле, не бирају овде између два држављанства која већ имају, него напротив стичу поново старо држављанство. Кад се таквом опцијом стиче држављанство, говори се о рекламацији. Право оптирања може бити позитивно, кад се по њему стиче држављанство, но и сасвим негативно, кад се састоји само у одбацивању одређеног држављанства (одрицање). Опција се радо одређује у међународним уговорима при промени државног подручја (ниже под тач. 18). Поред тога у модерном законодавству много сусрећемо право опције у из-

весним случајевима реинтеграције држављанства под тач. 12), па као и средство мирења начела порекла с начелом подручја и уклањања двоструког држављанства. Хашка конференција од 1930 године предлагала је опцију као идеално решење у случају двоструког држављанства (под III чл. 6 и жеља 4). вамо иду и случајеви кад неки системи који почивају на начелу подручја, дају у иностранству рођеној деци својих држављана право да оптирају њихово држављанство (као Аргентина, Португалија); или кад, обрнуто, системи који почивају на начелу порекла дају на њиховом подручју рођеној деци право опције (Белгија, Шпанија; у Италији, Грчкој и Луксембургу — ако то изјаве у 22 год., док Турска то продужује до 3 године после пунолетности).

Наш нови Закон о држављанству не познаје опцију као општи разлог за стицање држављанства, али прописује опцију у неколико специјалних случајева.

12. Поновно стицање држављанства (реинтеграција). Посебно место заузима поновно стицање држављанства. Њиме се неком лицу враћа држављанство које је пре тога имало али га је изгубило. Док једни системи начелно више нагињу реинтеграцији, штавише, у одређеним случајевима дају овде појединцу право опције, или кад се испуне одређени услови дају држављанство по сили закона; други системи изједначају начелно реинтеграцију с обичном натурализацијом. Реинтеграцији су наклонени нарочито правни системи Грчке, Италије, Луксембурга, Холандије, Норвешке и Португалије. На ову реинтеграцију утиче и начин на који је изгубљено старо држављанство. Због тога ће оба наведена система имати и извесне изузетке од свога начела

(тако на пример и системи највише наклоњени реинтеграцији не могу једнако поступати у случају кад је држава, ради казне, одузела неком лицу држављанство).

Тако може реинтеграција значити: или обичну натурализацију, или нарочито повлашћену врсту натурализације, или опцију, или стицање држављанства по сили закона. Закон старе Југославије од 1928 г. не прави начелно разлике између првог и поновног стицања држављанства, изузимајући случај реинтеграције лица које је, као малолетно, изгубило држављанство било што је следило оца у натурализацији страног држављанства, било путем позаконичног, као и у случају кад је наша држављанка, удајом за страног држављанина, изгубила наше држављанство (слично Белгија, Вел. Британија, Румунија, Мађарска, немачко и аустриско право — видети и чл. 11. Хашке конвенције од 1930 г. под II). Нека законодавства дају фактичне олакшице реинтеграције и десцендентима лица која су изгубила своје старо држављанство, иако су се десценденти родили после тога што су њихови родитељи већ изгубили своје старо држављанство па га, доследно, нису никад ни имали. Појмовно се у таквим случајевима и не ради о правој реинтеграцији него о нарочито повлашћеној натурализацији.

Наш нови Закон о држављанству, изузимајући један једини нарочито повлашћени случај, уопште изједначаје реинтеграцију са сличним стицањем држављанства (чл. 23) — посебни повлашћени случајеви реинтеграције нормирани су и у прелазним одредбама (чл. 38 и 39).

13) Губитак држављанства — уопште. Држављанство је трајни правни однос, који појединца ве-

зује док живи с одређеном државом, тако дуго док га нарочито не изгуби. Стара права су, штавише, почивала на идеји сталне и непроменљиве припадности (*semel civis, semper civis*), тако да се једном стечено подаништво није могло, по правилу, мењати. У модерном је праву уклоњено ово схватање (сразмерно се дужи задржало у англосаксонском праву). Као што се држављанство стиче, тако се оно и губи само на основу неке законске одредбе. И овде је воља појединца од различитог значаја као и при стицању (тач. 8). Губитак држављанства (експатријација) може се разврстати на четири главна начина: 1) одређеним делом којим се непосредно и аутоматски губи држављанство (по сили закона), 2) посебним актом државне власти ради казне (одузимање), 3) посебним актом државне власти на молбу појединца (отпуст) и 4) једностраном изјавом, дотичног лица (одрицање).

14 Губитак држављанства по сили закона. Овде се најпре јављају они исти случајеви као и при стицању, само у обрнутом смислу. Тако нарочито: удаја за страног држављанина, позаконење по страном држављанину и кад се подручје једне државе припоји подручју друге државе. Преузимање јавне службе у страној држави, према појединим законодавствима, обично не повлачи аутоматски за собом губитак држављанства него то обичније бива посебним актом државне власти — одузимањем. Исто вреди и за невраћање у домовину на посебан позив. По неким системима утиче и само, извесно квалификовано одсуствовање у страној држави на аутоматски губитак држављанства. Такав случај је познавао и закон старе Југославије од 1928 г. кад наш држављанин, који је стално настањен ван подручја

државе, не испуњава према њој за 30 год. по навршеној 21 год. живота, никакве обавезе. Много је строжија, у том погледу, била одредба ранијег хрватско-угарског закона од 1879 год. по којој се губило држављанство, ако је држављанин без „налога“ власти боравио непрекидно кроз 10 год. ван државних граница. Наведеном одредбом старог југословенског закона ублажује се и исправља превелика крајност строгог начела порекла и избегава двоструко држављанство.

Чешки је случај да законодавства, уз одређене услове, вежу *ipso facto* уз трајно одсуствовање из домовине губитак држављанства у погледу лица која су се већ родила у иностранству (Вел. Британија, САД, Данска, Норвешка, Шведска, Холандија). На овај моменат промене пребивалишта узимају, понекад, обзир, и оне законодавства која стављају натурализована лица под извесни строжији режим у погледу одузимања држављанства односно повлачења натурализације (тако на пример презумира закон САД од 1907 г. да је натурализовани амерички држављанин престао бити таквим ако је пренео своје пребивалиште кроз 2 г. у своју стару домовину или кроз 5 год. у коју другу страну државу; слично, лако губи држављанство и у Америци рођено дете чији су родитељи били иностранци; — но ове се презумције могу обеснажити нарочитом изјавом пред надлежним америчким властима). Доста је често регулисање да се аутоматски актом натурализације у страну држављанство губи домаће држављанство, при чему нека законодавства за ово стављају извесне детаљније услове (тако се ово шире регулише у Бразилији, Чилеу, Данској, Вел. Британији, Луксембургу, Холандији, Аустрији, Португалији, Ру-

мунији, САД — а ближе услове поставља Белгија, Финска, Француска, Бугарска, Грчка, Италија, Јапан, Норвешка, Пољска, Шпанија, Шведска). Ту се, на пример, од тога изузимају лица која још подлежу војној дужности, за која се онда тражи изричито одобрење (тако: Француска, Белгија, Финска, Јапан, Пољска), или се то протеже само на она лица која више немају пребивалиште у својој старој домовини (тако: Бугарска, Данска, Финска, Норвешка, Шведска). Према схватању француског права губи се аутоматски француско држављанство натурализацијом у страно држављанство. Но да би ово могло да делује према Французу војном обвезнику, мора стицање страног држављанства одобрити француска влада. Ту се, према овоме схватању, не ради о формалном отпусту, него само о услову да би натурализација у страно држављанство могла правно деловати.

Наш нови закон о држављанству познаје начелно само један случај губитка држављанства по сили закона — отсућност (чл. 15). Овоме се може додати и случај из ст. 3 чл. 35 прелазних одредаба.

15) *Одузимање држављанства.* При одузимању држављанства ради казне (у ширем смислу) треба разликовати случајеве кад се оно уопште протеже на све држављане од случаја кад се оно протеже само на она лица која су натурализацијом стекла држављанство. Ово регулисање је доста раширено (тако на пример, врло детаљисано у В. Британији — нешто слабије у Швајцарској, САД и Пољској). Овамо иду и случајеви кад је натурализовано лице било раније држављанин државе с којом држава води рат, а понашао се нелојално за то време према својој новој домовини (тако закон старе Југославије од 1928 г., Француска, Румунија).

Што се тиче општег одузимања држављанства, доста често одређују поједина законодавства такво одузимање, ако је дотично лице преузело државну службу (грађанску или војну) стране државе — било без дозволе своје домовине, било да се није покорило одредби своје домовине да је напусти (тако и југословенски закон од 1928 г.). Овамо иду и случајеви кад се држављанство одузима лицу које се упркос позиву државне власти неће да врати у домовину, односно неће да изврши неку грађанску дужност. Нека новија законодавства предвиђају одузимање држављанства из политичких разлога због лошег политичког понашања, односно издајничког деловања таквих лица у иностранству. С међународно-правног гледишта неки су критиковали овакво одузимање, јер се због њега јавља широки круг лица без држављанства; но оно је неизбежно, и појединој се држави не може се ускраћивати право да одузме држављанство лицима која су према њој заузела непријатељски односно издајнички став. С међународно-правног гледишта требало би само третирати који ће бити правни режим таквих апатрида.

Наш нови закон о држављанству тачно разликује три случаја одузимања држављанства (чл. 16).

16) *Отпуст*. Отпуст је појмовно обрнут натурализацији. Као што се тамо стиче нова, овде се губи стара домовина. У модерном праву отпуст се лагано развио у супротности према старом начелу сталног и непроменљивог подаништва, признавајући појединцу право самоодлучивања. При томе се у неким законодавствима строго разликује случај кад неко већ има страно држављанство па само жели да му то призна његова стара домовина како би се ослободио незгодног положаја двоструког држављанства, од случаја

кад он тражи отпуст тек у циљу да би могао стећи одређено ново држављанство. При таквом двоструком држављанству може се опет разликовати: да ли је односно лице стекло ово страно држављанство својом вољом или просто мимо тога, по самој законској одредби стране државе. При томе се може ситуација, која се жели постићи, регулисати на три разна начина: као нарочита врста отпуста уз олакшане услове, као аутоматско губљење држављанства (губитак држављанства по сили закона), или да се појединцу да право да се одрекне свог старог држављанства (одрицање). Неки системи су у томе врло либерални, а доста је раширено у модерном праву држављанства да се старо држављанство *ipso facto* губи чим се натурализацијом стекло ново држављанство (видети тач. 14). Према томе се, у правној пракси за поједино позитивно право, стајно јавља питање: да ли по њему држављанин натурализацијом у страно држављанство *ipso facto* губи старо држављанство, или је за ово потребан, као што је било према југословенском закону од 1928 год.) посебан отпуст из држављанства. Уз ово постоји још и трећа алтернатива и могућност, — одрицање старог држављанства. Но многа законодавства, а тако нарочито и југословенски закон од 1928 г. не праве уопште начелне разлике при отпусту између случаја кад неко лице има већ страно држављанство од случаја кад га оно тек отпустом жели стећи.

При регулисању самог отпуста, они модерни закони који незнају за аутоматски губитак држављанства у случају натурализације, радо прописују доста обимне услове за његово подељивање (особито да је молитељ испунио све своје обавезе према држави, нарочито војну дужност). Кад су сви ти услови испу-

њени, дају нека законодавства појединцу право на отпуст — тако да је надлежни државни орган овде правно везан на подељење отпуста и да не делује по дискреционој оцени (у постављењу тих услова, нарочито у мањим појединостима, доста се разликују поједина законодавства). У последње време овде се опажа преокрет и молитељу се ускраћује само право на отпуст тако, да се подељивање отпуста оставља дискреционој оцени државне власти. И закон старе Југославије од 1928 г. давао је појединцу право на отпуст кад је он испунио своје обавезе према држави. Те су обавезе широке и исцрпне, па обухватају и сама права и интересе јавних и приватних лица с којима молитељ стоји у правним односима. Даљи је услов отпуста, по овом закону, да је молитељ навршио 21 год. и да је доказао да већ има, или ће бити примљен, у страном држављанство. По овоме закону може се отпуст поделити само ради стицања страног држављанства, а не независно од тога; стога лице које није стекло страног држављанство, а није се ни у року од годину дана иселио с југословенског подручја, за држава држављанство упркос отпусту. У неким се правима даје отпуст уз изричито услов да отпуштено лице у одређеном року стече ново држављанство, а нека права траже изричито за деловање отпуста да се отпуштено лице исели из домовине (Финска; немачко право).

Наш нови закон о држављанству не познаје аутоматски губитак нашег држављанства за случај стицања страног држављанства натурализацијом; не познаје начелне разлике између случаја кад лице које тражи отпуст већ има страног држављанство од случаја кад га жели тек стећи; а не статуира ни начелно случајеве у којима би неко лице имало право на от-

пуст (друго су, природно, случајеви одрицања држављанства). За отпуст поставља наш закон детаљне услове (чл. 19).

17) *Одрицање (renociation)*. Једнострано одрицање држављанства значи врсту опције (т. зв. негативна опција), о којој је већ напред говорено под тач. 11. Овде је сразмерно доста раширен пример Француске и В. Британије, по чијем се законодавству лице, које је као дете, поводом натурализације његових родитеља стекло француско односно британско држављанство, може до своје 22 год. одрећи тако стеченог држављанства (тако Белгија, Бугарска, Монако, Холандија, Румунија, Италија). То значи стварно ублажавање система, по коме натурализација родитеља аутоматски утиче на држављанство њихове малолетне деце (видети напред под тач. 5). Нека од ових законодавстава (као Белгија) изједњују овај случај натурализације са случајем опције. Нека законодавства, где страна држављанка аутоматски стиче удајом за њиховог држављанина и ово држављанство, допуштају одрицање тако стеченог држављанства после престанка брака. И ово значи извесно ублажавање начела аутоматског стицања држављанства удајом (видети напред под тач. 6).

Доста се примењује одрицање држављанства у циљу избегавања двоструког држављанства (видети напред под тач. 7), као и уклањања конфликта између начела порекла и подручја (тач. 4). Тако се даје право одрицања држављанства лицу које је стекло страни држављанство по сили закона (Белгија, Италија — која тражи да такво лице има и пребивалиште у инстранству). Неке државе, које дају држављанство оној деци страних држављана која су се родила на њезином подручју, обезбеђују им по пунолетности

обично до 22 год., право одрицања (тако Француска, Бугарска, Луксембург, Португалија). По енглеском закону од 1870 г., коме је понешто сличан и закон САД од 1907 г. дете рођено у Вел. Британији од страних држављана, као и дете рођено од Енглеца у иностранству, постаје енглески држављанин, но може се, у оба случаја, кад постане пунолетно, одрећи енглеског држављанства ако докаже основ за друго држављанство. У Данској, Шведској и Норвешкој може дете странаца, рођено онде и које би ради сталног боравка стекло за 18 г. (22 г.) држављанство, отклонити ово посебном изјавом, ако докаже држављанство у другој држави. Италијанско законодавство признаје одрицање у иностранству рођеном Италијану, који живи у иностранству и који је тамо рођењем стекао држављанство. Према Швајцарском закону од 1903 г. може се Швајцарац одрећи свога држављанства, ако више не живи у Швајцарској и ако има, или му је само осигурано, страно држављанство. У ред ових одрицања иде и одрицање како га је прописивао закон старе Југославије од 1928 г., где су, у поређењу с другим правима, сразмерно доста строго повучени услови одрицања. По овоме пропису има право да се одрече југословенског држављанства држављанин по пореклу ако је рођен у иностранству и тамо стално настањен, и ако докаже да га страна држава, у којој се родио, сматра својим држављанином, и поднесе ову изјаву у року од 3 године по навршеној 21 год. живота.

Наш нови закон о држављанству познаје два разна случаја одрицања: први, општи за све држављане, а други посебни, са много лакшим условима за држављане ФНРЈ који по народности не припадају коме од народа ФНРЈ (чл. 22). Посебни случај

одрицања предвиђа се и у чл. 36 прелазних одредаба.

18) *Како утиче промена државних граница на држављанство.* До великих, колективних промена у држављанству, долази се поводом измена државних граница. Ту су могући разни случајеви који се могу сврстати у ове две велике групе: а) само извесни, већи или мањи, делови подручја једне државе могу припасти другој држави односно више таквим државама и б) читаво подручје старе државе може се утопити у некој другој држави или у више таквих држава, тако да ова стара држава престаје постојати. У версајском мировном уговору од 1919 г., који се односио на Немачку, сусрећемо чисти случај првог примера, док се сенжерменски мировни уговор од 1919 г., који се односио на Аустрију, већ више приближава другом примеру. При свему томе ова друга држава, која се овим променама проширује, може бити стара држава која је сачувала своју истоветност, а може бити и нова држава. Пример за ово последње даје држава СХС, како је формирана после 1918 год.

У старо време, народи на које се проширује власт неке државе, не стичу аутоматски држављанство ове нове државе. Римска империја дала је сразмерно доста касно таквим народима своје грађанско право. Средњевековна држава поставља, у духу свога патримонијалног схватања, сасвим обрнута начела. Главно је територија, а народи и поједини људи само су припадност територије чију судбину они следе. Чим нека територија дође под нову државну власт, њени становници постају поданици новог суверена, наравно без гаранције да ће добити једнаки правни положај са старим поданицима истог суверена. Ови нови поданици немају изворно никаквог права само-

одлучивања него, следе попут стоке судбину свог подручја. Ово право самоодлучивања лагано се јавља у облику опције тач. 11). Опција је слабији облик самоодлучивања, јер важи индивидуално и као изузетак за одређена лица. У томе је далеко прелази плебисцит који решава судбину свих становника неког подручја као и самог тог подручја. Наравно, да се плебисцит, као много развијенији облик самоодлучивања, и доцније развио. Опција се у прошлости, при променама државних граница, лагано и постепено развила, добивајући све јаснији облик. Она се први пут идејно јавља у уговору о капитулацији града Араса 1640 год., а после тога је сусрећемо и у многим другим мировним уговорима. Сам термин „опција” први пут је примењен у Француско-шпанском уговору Елисона од 1875 године.

Опција значи управо, у свом првобитном облику, само овлашћење емигрирања (*beneficium emigrandi*) — само је један изузетак од правила: да је поданик везан за земљу и да следи њену судбину. У новијем и модернијем облику опција се јасно јавља у белгиско-холандском уговору од 1839 г. После тога она је доста честа појава у мировним уговорима, а нарочито после Првог светског рата — 1918 год. Ни до данас опција се није развила као нека општа позитивно-правна норма међународног права, него она важи само на основу специјалних одредаба неког међународног уговора. У мировним уговорима после Првог светског рата — 1918 г., опција је нашироко примењивана, а изостала је само у изузетним случајевима, као на пример, у погледу Елзас — Лорена, јер се враћањем ових покрајина Француској сматрало обичном реинтеграцијом (ту се у версајском уговору разликују три групе лица: а) која су изгубила фран-

цуско држављанство франкфуртским уговором од 1871 г. и која се сада, заједно са својим потомцима, враћају у француско држављанство без права опције, б) лица која могу тражити француско држављанство и в) лица која се искључују из француског држављанства).

Главна је начело — које се у својој основи није временом много изменило — да лица која су на одређени начин повезана с територијом у којој се мења државна власт, стичу аутоматски, без и против своје воље, држављанство државе која се проширила на односну територију. Опција обично значи само изузетак од овога правила. По њој се, у смислу начела самоодлучивања, омогућава појединцима да оделе своју личну судбину од судбине земље, и да за себе лично осигурају пожељни изузетак. Ствар стоји овде обично другачије него у случајевима дводржављанства где такав бипатрид има стварно два држављанства, па може једно од та два држављанства задржати а другог се одрећи. У случају промене државних граница оптант обично не врши бирање између два држављанства које би он имао, него има само једно држављанство, и то оно ново, али му се опцијом омогућава да га се одрекне и да поново добије своје старо држављанство. Но поред ове формуле, која је била после Првог светског рата главна, јавља се и друга формула, према којој остају оптанти провизорно држављани старе државе и опцијом само учвршћују своје старо држављанство; тек ако је протекао рок опције, а они се нису њоме користили, постају држављани државе — наследнице. Прва формула је правно логичнија. Изузетно сусрећемо у међународним уговорима и после обрнуту конструкцију, где се не оптира за старо држављанство, него обр-

нуто — баш за државу наследницу (тако случај Данске према Немачкој после 1918 г.). У уговору о мањинама са СХС даје се бившим аустриским, мађарским и бугарским држављанима, а који су уз одређене услове стекли СХС држављанство, могућност да се одрекну овог држављанства. Има случајева где се опција не даје само уско у корист старог држављанства. Тако, на пример, уговор о заштити мањина са СХС говори о оптирању „за свако друго држављанство које им је на расположењу“. Према сенжерменском уговору припада лицима која су стекла држављанство у држави наследници право да оптирају за држављанство државе у којој су имала своје завичајно право пре него што су стекла завичајно право на отуђеном подручју. У случајевима плебисцита даје се право оптирања у корист држављанства оне државе којој односна област није додељена. Тако, на пример, сенжерменски уговор одређује, да становништво које је позвано да гласа у неком плебисциту „имаће могућност, за време од шест месеци после коначног додељења области у којој је био плебисцит да оптира за држављанство оне државе којој та област није додељена“.

Оваква опција може бити изрична и прећутна. Значајно је за нови облик опције при промени државних граница, што она обично даје веће значење изричној изјави, док је при старом, изворном облику опције, било примарно исељавање. Но у новије време само се у ретким случајевима сасвим изоставља исељавање. Тако, на пример, данско-немачки уговор од 1922 год. и немачко-пољска конвенција од 1924 г. Према старој Југославији успело је Италији да изнуди нарочите повластице у корист својих оптаната. Нарочито је било рапалским уговором (од 12 децембра

1920 г.) признато Италијанима „који су били од 3 новембра 1918 г. припадници територије бивше Аустро-угарске монархије“, која је постала саставни део СХС, да ће „имати право опције за италијанско држављанство за време од годину дана од дана ступања на снагу овога уговора и ослобођени обавеза да свој домицил преносе изван њене територије“. У правилу, при опцији се, поред изјаве, тражи још и исељење. У вези с тим покреће се питање, да ли је опција пуноважна тек са исељењем, или је она пуноважна по самој изјави, без обзира на исељење. Институт опције очигледно се развија по другом правцу, како се то јасно разабире из уговора после 1918 г. Ако се оптант не исели, опција је пуноважна, оптант је странац, а нова државна власт може га протерати са свога подручја. Рок за опцију одређује се различито према уговорима: на две год., једну годину, па и на шест месеци. При томе радо се разликује рок за опцију од рока за пресељење. Овај други износи обично годину дана, и почиње тећи од дана учињене изјаве о опцији. У погледу добара оптаната — с обзиром на то што се они, ако желе сачувати старо држављанство, морају иселити — развија се, већ рано, као правило начело да са покретном имовином располажу слободно док непокретну морају продати. При неким новијим применама опције, после Првог светског рата, донекле се поправља овде положај оптаната.

Као и у пређашње време, тако се и у опцијама предвиђеним у уговорима после Првог светског рата, узима колективна опција, тако да опција мужа повлачи за собом опцију жене, као и деце испод 18 год. (изузетак чине уговори СССР.). Но према пређашњем времену не тражи се више пунолетност, него је обично довољно да оптант има више од 18 година.

По питању: који држављани старе државе стичу променом државног подручја држављанство државе наследнице и губе доследно своје старо држављанство развило се више правила. Начелно се могу овде разликовати четири таква главна начелна гледишта која допуштају и многе подврсте, а могу се и међусобно комбиновати. Прво пребивалиште (домицил или и само боравиште (резиденција) на подручју које мења своју државну припадност; друго, завичајно или општинско право на овом подручју; треће, рођење на овом подручју; и четврто, чиста национална припадност. Одредбе версајског уговора почивају овде начелно на гледишту пребивалишта. Но оно се ограничава, јер се тражи извесно дуже временско пребивање. Овамо иде и случај који сусрећемо у уговорима о заштити мањина, да немачки држављанин стиче аутоматски држављанство државе наследнице, ако је рођен на подручју ове државе од родитеља који су овде имали своје пребивалиште (комбинација пребивалишта и рођења), и ако у часу, кад је мировни уговор ступио на снагу, није имао овде пребивалиште. Према Чехословачкој и Пољској сусрећемо у версајском уговору проширено начело пребивалишта. Држављанство државе наследнице не стичу овде само немачки поданици који пребивају на немачком подручју које је прешло на ове државе, него и немачки поданици који пребивају било на коме подручју које је сада постало саставни део ове државе наследнице (на пример немачки држављанин затечен на бившем аустријском подручју).

Сам моменат боравишта узимају у обзир нептунске конвенције, потписане у Нептуну 20 августа 1925 г., а склопљене између СХС и Италије у погледу општине града Ријеке. Према овим конвенцијама по-

стају југословенски односно италијански држављани лица која су имала своје бораиште на оном делу ријечке територије која је додељена СХС односно Италији или су имала своје бораиште на истом делу ове територије пре него што су напустила Ријеку. Све ово под условом да су она стекла завичајност у ријечној општини 1 јануара 1910 г., а да је нису стекла као државни службеници и да су ту завичајност имала 3 новембра 1918 г. — Моменат бораишта узимају особито у обзир совјетски уговори после 1918 г. (тако на пример уговор од 1920 г. у погледу печенског подручја, летонски уговор и литвански уговор од исте године).

Сенжерменски систем не почива на пребивалишту, него на завичајном праву, које је било особина аустријског права. Тако, уз извесне мање разлике, и трианонски уговор, склопљен са мађарском. Основно је начело сенжерменског уговора да свако лице, које има завичајно право на подручју које је некад припадало Аустроугарској монархији, стиче из пуног права држављанство државе наследнице. Но и ту се, слично као и код пребивалишта, баца датум уназад и не узима одлучујућим дан ступања на снагу мировног уговора. Тако, на пример, сенжерменски уговор, траже према СХС и Чехословачкој да је завичајно право већ постојало 1 јануара 1910 г., а према Италији не стичу држављанство а) лица која имају на том подручју завичајно право, али ту нису рођена (значи комбинација завичајности с рођењем) и б) лица која су на том подручју добила завичајно право после 24 маја 1915 г. — или су га добила само због свог службеног положаја. Лица која нису стекла завичајно право на напред наведени начин, добивају „пуноправно држављанство оне државе која врши суверенство

на територији на којој су пређи имали завичајно право“.

Случајеве националног начела при вршењу опције сусрећемо у версајском уговору у погледу лица чехословачке и пољске народности која су била немачки држављани. Таква лица могу оптирати за чехословачко односно пољско држављанство, без обзира на њихову везу са отступљеним подручјем. Још је јаче ово национално начело дошло до изражаја у сенжерменском и трианонском уговору. Лица која имају завичајно право на подручју Аустроугарске монархије и која се по раси и језику разликују од већине народа, могу оптирати за једну од шест држава наследница која је већином састављена од њихове расе или језика. За разлику од версајског система, не ради се овде само о извођењу националног начела, него и о заштити мањина.

У погледу овог питања доноси наш закон о држављанству само једну провизорну одредбу у својим прелазним одредбама (чл. 36). Ово питање биће потпуно решено тек по доношењу мировних уговора.

др Иво Крбек
професор универзитета

РЕГИСТАР

ЗАКОНА О ДРЖАВЉАНСТВУ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

(Арапске бројке означају члан, римске став, а
арапске бројке ван заграде означају страну).

Б

Брак родитеља склопљен пред органима ФНРЈ услов
за стицање пореклом савезног држављанства
деце (4-I) 12; брак молиоца са лицем југосло-
венског држављанства — олакшица за редовно
прирођење (9-II) 22; брак стране држављанке
закључен после 6 априла 1941 године са југосло-
венским држављанином не утиче на њено држав-
љанство (35-II) 49; брак југословенске држав-
љанке са странцем, закључен после 6 априла
1941 године не утиче на њено југословенско
држављанство

Г

Губитак савезног држављанства (14—22) 27—37;
отсутношћу (15) 28; одузимањем (18) 33; от-
пустом (19—21) 34—36; одрицањем (22) 37—39;
губитком савезног губи се и републиканско
држављанство (14-II) 28; губитак држављанства
кад се објављује (27) 43.

Д

Држављанство народне републике — (1-III и III) 7 и 8; стиче се заједно са савезним (3-II) 10; како се детету одређује д. н. р.: ако су родитељи познати (5) 16; ако је дете нађено (6) 18; д. н. р. како се одређује у случају прирођења изузетним путем (11-III) 24; губитком савезног губи се и д. н. р. (14-II) 28; како се д. н. р. одређује у случају поновног стицања држављанства ФНРЈ (23) 39; евиденција д. н. р. (26) 43; објављивање стицања и губитка држављанства (27) 43; промена у д. н. р. (28—32) 44—48; спорови о д. н. р. (34-I) 48—49; како се поступа кад се д. н. р. не може установити (34-II) 48; како је одређено д. н. р. на дан ступања на снагу овог закона (37) 56—61; како се одређује д. н. р. у случају поновног стицања држављанства ФНРЈ (23-I) 39; а како у случају стицања држављанства ФНРЈ од стране емиграната (36a-II) 52; или од стране лица која су пре 10 јуна 1940 године отселила са припојеног подручја (36b-II) 54;

Држављанство савезно — за грађане ФНРЈ (1-I) 7; искључује истовремено држављанство друге државе (2-I) 9; за одређивање држављанства ФНРЈ шта је меродавно (2-II) 9; стицање држављанства ФНРЈ (3-I) 8; пореклом (4) 11; рођењем или налазом на подручју ФНРЈ (6) 18; прирођењем (7—13) 19—26; по одредбама међународних уговора (36) 51 и 52; губитак држављанства (14) 27; отсутношћу (15) 28; одузимањем (16—18) 30—33; отпустом (19—21) 34—36; одрицањем (22) 37—39; поновно стицање држављанства (23) 39 и (39) 62; спорове о држављанству ФНРЈ ко

решава (24) 40 и 41; претпоставке о држављанству ФНРЈ на кога се односе (25) 41; евиденција држављанства (26) 43; објављивање стицања и губитка држављанства (27) 43; прелазне и завршне одредбе (35—42) 49—64; како се држављанство одређује у тренутку ступања на снагу овог закона (35) 49; изузетно стицање држављанства од стране емиграната (36а-I) 52 и од стране особа које су пре 10 јуна 1940 године отселиле са припојеног подручја у коју другу земљу (36б-I).

Е

Емигранти југословенске народности из Италије стижу држављанство ФНРЈ изузетним путем (36а-I) 52; како се одређује њихово републиканско држављанство (36а-II) 53; и пред ким дају изјаву (36а-III) 53;

Евиденција савезног и републиканског држављанства — ко је прописује (26) 43; е. држављана ФНРЈ у иностранству — ко води (15-I) 28; и откад почиње тећи рок за исту (40) 63.

Ж

Жалба против решења по спору о држављанству ФНРЈ — коме се подноси а коме предаје (24-I) 40 и 41.

З

Заклетва верности и лојалности — ко је полаже (12-I) 25; њен утицај на стицање држављанства припојењем (12-II) 25 и 26; њен текст ко прописује (26) 43;

Завичајно право — услов за стицање држављанства на основу међународног уговора (36) 51 и 52; основ за одређивање републиканског држављанства на дан ступања на снагу овог закона (37-I) 56 и 57

И

Изјава о одрицању држављанства — коме се подноси (22-III); о поновном стицању држављанства — коме се подноси (23-I) 39 и (39) 62 и 63; и којом стичу држављанство ФНРЈ емигранти (36-III) и лица која су пре 10 јуна 1940 године отселила с припојеног подручја (36б-II) 54.

М

Молба — за стицање савезног држављанства прирођењем (7 и 8) 19—22; м. за отпуст из држављанства (19-I) 34; може се поднети само у редовном стању (19-IV) 35; ко о њој решава (20) 36; м. за промену држављанства н. р. (29) 44.

Н

Нахоче — како му се одређује држављанство (6-I) 18;

Налаз детета на подручју ФНРЈ — основ за одређивање његовог држављанства (6-I) 18;

Народност — припадање молиоца коме од народа ФНРЈ олакшица за редовно прирођење (9-I) 22; припадање деце коме од народа ФНРЈ — кад је услов да им се не одузме држављанство (18-I) 33; страна народност — услов за губитак држављанства одрицањем (22-II) 37 и 38; припадање коме од народа ФНРЈ — услов за претпоставку

о држављанству ФНРЈ (25-I) 41 и за стицање овог држављанства на основу међународног уговора (36) 51;

Натурализација — Види „прирођење”.

О

Одлука Президијума Народне скупштине ФНРЈ — њом се одузима држављанство (17-II) 32;

Одрицање — основ губитка држављанства (22) 37 и 38; ко се може одрећи држављанства (22-I и II) 37 и 38; изјава о одрицању коме се подноси (22-III) 38; утицај одрицања родитеља на држављанство деце (22-IV) 38;

Отсутност — основ губитка држављанства (15) 28 и 29; услови за овај губитак (15-I) 28; када се протеже и на децу (15-II) 28; губитак држављанства отсушношћу објављује се (27) 43;

Одузимање држављанства — основ губитка држављанства (16—18) 30—33; коме се држављанство може одузети (16) 30 и 31; ко решава о томе (17) 32; када се одузимање протеже и на породицу (18) 33; губитак држављанства одузимањем објављује се (27) 43;

Опција — допуштена лицима која стичу држављанство ФНРЈ на основу међународног уговора (36) 51;

Општинска припадност — в. „завичајност”.

Осуда — за нечасно дело — услов за одузимање држављанства природеном држављанину (16-II) 31;

Отпуст — основ губитка држављанства (19—21) 34—36; услови (19) 34 и 35; у којим случајевима отпуст губи важност (19-III и III) 34; отпуст у изнмним случајевима — (19-V) 35; отпуст родитеља из држављанства утиче на држављанство

деце (21) 36; отпуст из досадашњег држављанства — услов за прирођење (8-I) 20; кад се сматра да је овај услов испуњен (8-II) 20; губитак држављанства отпустом објављује се (27) 43.

II

Подумаћење — види „прирођење”.

Поновно стицање држављанства ФНРЈ. — види „стицање”.

Порекло — основ за стицање савезног држављанства (4) 11 и 12;

Прелазне и завршне одредбе овог закона (35—42) 49—64;

Прирођење — основ за стицање савезног држављанства редовним (7—10) 19—23; и изузетним путем (11) 24 и (38) 61—62; услови за редовно прирођење (8) 20; и олакшање ових услова (9) 22; ко о редовном прирођењу решава (10) 23; услови за изузетно прирођење (11-I) 24; ко о овом прирођењу решава (11-II) 24; заклетва верности и лојалности (12-I) 25; мора се положити у одређеном року (12-II) 25 и 26; прирођење родитеља има утицаја на држављанство малолетне деце (13) 26; прирођеном држављанину може се одузети држављанство (16-II) 31; стицање држављанства прирођењем објављује се (27) 43;

Промена држављанства народне републике (28—32) 44—46; како се ово држављанство може променити (28) 44; молба и услови за промену (29 и 30) 44 и 45; не утиче на права лица које мења ово држављанство (31-I) 46; промена републиканског држављанства утиче на ово држављанство деце (32) 46; нико не може имати истовремено два републиканска држављанства (33) 47.

Р

Решење о стицању држављанства редовним прирођењем (10) 23; изузетним прирођењем (11) 24; утицај заклете верности и лојалности на важност решења о прирођењу (12-II) 24; о губитку држављанства отсутношћу (15-III) 29; о одузимању држављанства (17-I) 32 и (39) 62 и 63; којим се потврђује изјава о поновном стицању држављанства (23-I) 39; по спору о држављанству ФНРЈ (24-I) 40 и 41; доставља се јавном тужиоцу (24-II) 41;

Рођење на подручју ФНРЈ — основ за стицање савезног држављанства: ако су родитељи непознати (6-I) 18; или су без држављанства или непознатог држављанства (6-II) 18; рођење на подручју н. р. — основ за одређивање привременог републиканског држављанства (34-I) 48;

Рок — одређени за евидентирање наших држављана у иностранству откад почиње тећи (40) 63; јединоподишње пребивање на подручју н. републике као услов за стицање њеног држављанства — откад почиње тећи (40) 63.

С

Савезно држављанство — в. „држављанство савезно”.
Спорове о држављанству ФНРЈ — ко решава (24-I) 40 и 41; а ко о држављанству народне републике (34-I) 48;

Стицање — држављанства савезног (3-I) 10; пореклом (4) 11 и 12; рођењем или налазом на подручју ФНРЈ (6) 18; прирођењем (7—13) 19—26; — поновно стицање: редовно (23-II) 39; изннимно

180

(23-I) 39 и (39) 62 и 63; држављанство н. р. стиче се, по правилу, заједно са савезним (3-II) 10; изузетак од тога (11-III) 24; стицање држављанства прирођењем објављује се (27) 43; стицање држављанства међународним уговором (36) 51; Сведоцба о држављанству — ко прописује њено издавање (26) 43.

У

Уговори међународни меродавни су за питања држављанства ФНРЈ (2-III) 9; на основу њих може се стећи држављанство ФНРЈ (36) 51;

Усвојење — кад је олакшица за редовно прирођење (9-II) 22 и за примитак у држављанство народне републике (30-II) 44 и 45.

С А Д Р Ж А Ј:

	Страна
Закон о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије — — — — —	7
Правилник за извршење Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије — — — — —	65
Закон о држављанству лица на подручју припојеног Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом — — — — —	95
Правилник о опцији лица са подручја припојеног Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом — — — — —	99
Из Уговора о миру са Италијом — — — — —	103
Економске и финансиске одредбе о уступљеним територијама — — — — —	107
Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске, који неће да се врате у домовину, припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство као и лицима одбеглим након ослобођења — — — — —	111
Општи преглед права држављанства — — — — —	117

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1

Штампа Југословенског штампарског предузећа, Београд

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1

ЦЕНА
25
ДИНАРА

Approved For Release 2009/07/07 : CIA-RDP83-00415R008000010012-1